magazin istoric

ANUL XXII NR. 6 (255) IUNIE 1988

REPUBLIQUE

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXII
Nr. 6 (255)
iunie 1988

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

• **Revoluţia de la 1848 şi semnificaţia ei istorică (II):** *Ilie Ceauşescu* 2

• **Presa unui incandescent miez de veac:** *Constantin Antip* 8

• **Oameni ai revoluţiei paşoptiste — Ion Heliade Rădulescu:** *Mircea Anghelescu* 8

• **Entuziasmul revoluţionar de la 1848:** *Th. C. Văcărescu* 17

11 iunie 1948. „Domnia poporului prin popor": *Gheorghe Surpat* 21

În România „soluţia finală" hitleristă nu a putut fi aplicată: *Oliver Lustig* 25

1888-1912. Trei diplomaţi în misiune la Bucureşti: *Dumitru Hîncu* 33

În Bucureşti, acum 50 ani 38

Litoralul — un veac de istorie turistică (II): *Vasile Smărăndescu* 46

• **File din istoria Filipinelor. Encomenderos şi sclavi:** *Renato Constantino* ... 42 • **1943. Amintirile unui diplomat:** *Alberto Berio*... 48 • **Din nou despre Mari. Oraşul regăsit după patru milenii:** *Crăciun Ionescu*... 49 • **Memorii de război. 1941-1942. Hitleriştii vor să pună mîna pe Africa de Nord:** *Alphonse-Pierre Juin*... 53 • **3 mai 1945. Ţinta atacului — pachebotul „Cap Arcona":** *Günther Schwarberg*... 57

• **Un nou concurs Magazin istoric, ediţia 1988. 20 din 20...** 29
• **Cărţi sosite la redacţie...** 45 • **Poşta Magazin istoric ...** 63

COPERTELE NOASTRE

Anul revoluţionar 1848 în ţările române şi în alte state europene:

①④ Imagini din marea frescă de la Ateneul Român executată de pictorul Costin Petrescu

② Moment revoluţionar la Paris: Gavroche pe tronul regal, în Palatul Tuileries (litografie de epocă)

③ Lupte de stradă la Berlin (imagine reprodusă după lucrarea *Illustrierte Geschichte der Deutschen Revolution 1848/49*, ed. Dietz, 1975), **(Revoluţia de la 1848 şi semnificaţia ei istorică, p. 2)**

REVOLUȚIA DE LA 1848 ȘI SEMNIFICAȚIA EI ISTORICĂ (II)

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

Analiza obiectivelor fundamentale, interne și externe, ale revoluției române de la 1848-1849 duce în mod cert la concluzia că programele în care acestea au fost incluse aveau un deplin caracter național-unitar, reprezentînd, așa cum sublinia secretarul general al Partidului Comunist Român, „expresia aceloraşi cerințe obiective ale dezvoltării societății românești, a idealurilor care animau pe toți fiii acestui popor".

Masele populare în acțiune

Unitară în obiectivele sale, revoluția a avut și o desfășurare unitară în acțiunile ei principale, în formele sale de manifestare, conducătorii săi conlucrînd strîns și întrajutorîndu-se permanent, avînd cu toții conștiința că sînt fiii aceleiași patrii — Daco-România — pe care aveau dreptul și obligația istorică de a o edifica. Acest fapt a fost pe deplin evidențiat încă din primele momente ale revoluției. În toate zonele intra și extracarpatice, ea a început aproape concomitent prin ample ridicări populare, cu conținut larg democratic și național.

Flacăra revoluției a fost aprinsă mai întîi în Țara Românească Moldova, apoi s-a extins rapid în Țara Românească Transilvania, Țara Românească Muntenia, în Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, cuprinzînd, pînă în luna iunie 1848, întreg spațiul geografic românesc.

La 27 martie/8 aprilie 1848, la Hotelul Petersburg din Iași[1], a fost organizată o mare întrunire pentru a aproba programul de revendicări ce urma să fie înaintat spre aprobare domnitorului Mihail Sturdza. Sfătuit de consulul rus, domnitorul a respins *Petiția-Proclamație* în 35 puncte, întocmită de Vasile Alecsandri și adoptată de cei peste 1 000 participanți la această autentică adunare populară ce a reunit reprezentanți ai tuturor „stărilor" sociale, trecînd la brutale măsuri represive. Numeroși participanți au fost arestați, s-a instituit cenzura, s-a interzis intrarea în țară a tinerilor aflați la studii în Franța, s-au luat măsuri de izolare a țării față de celelalte teritorii românești. Toate acestea nu au reușit să împiedice, în luna următoare, extinderea mișcărilor pentru revendicări sociale și naționale. Țărănimea, de la Dorohoi și pînă la Covurlui, s-a ridicat cu hotărîre la luptă împotriva boierilor și a domnitorului. O deosebită vigoare au cunoscut mișcările țărănești în județele Bacău, Neamț, Roman, Suceava și Tutova. Un document din epocă amintește despre organizarea unui adevărat corp de luptă, format din circa 10 000 țărani, care urma să se îndrepte spre Iași. O parte din revoluționarii moldoveni, scăpați de urgia represiunii, sau alții, care au reușit să evadeze, au trecut în Transilvania și Bucovina, unde și-au continuat activitatea, elaborînd noi planuri politice de luptă, de data aceasta mult mai profunde și mai radicale, și participînd la acțiunile și frămîntările în cuprinsul cărora s-a desăvîrșit programul de acțiune al românilor.

Treptat, revoluția a căpătat o extindere și o intensitate tot mai mare, cuprinzînd întregul teritoriu locuit de români. În Țara Românească Transilvania, datorită împletirii complexe a contradicțiilor sociale și naționale, ea a avut un caracter deosebit de ascuțit. Aici, revendicărilor sociale ale țăranilor iobagi români, maghiari și secui li s-au adăugat cele naționale, determinate de asuprirea la care era supusă populația majoritară românească, lipsită de drepturi și nerecunoscută ca națiune de sine stătătoare de către nobilimea maghiară și administrația habsburgică. La 18/30 aprilie s-a ținut prima adunare politică a românilor în localitatea Blaj; în cadrul acesteia s-a hotărît

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1968.

ÎN NUMELE POPORULUI ROMÂN.

„Libertate e Dumne-ei c'a eşit
„Dupe mine este strălucitor ca ce
„Sine fără sinele Domnia ta.„

Respect către Împăratul, şi dragoste către Împărăteasa

FRAȚILOR ROMÂNI.

Textul Proclamației de la Islaz *(facsimil)*

convocarea Marii Adunări Naționale a românilor, pe Câmpia Libertății, pentru ziua de 3/15 mai 1848[1], eveniment care a marcat cel mai înălțător moment al revoluției în Transilvania. Participanții — peste 40 000 oameni — proveneau din toate clasele și categoriile sociale. Aici s-au aflat laolaltă conducători revoluționari transilvăneni, munteni și moldoveni, printre care Simion Bărnuțiu, George Barițiu, August Treboniu Laurian, Al. Papiu Ilarian, Avram Iancu, Timotei Cipariu, Aron Pumnul, Alecu Russo, Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza, Gheorghe Sion, Dimitrie Brătianu ș.a. Adunarea, reprezentînd în fapt interesele întregului popor român, a adoptat *Punturile națiunii române transilvane*, adevărat program de luptă pentru eliberare națională și socială a națiunii române de pe aceste meleaguri. S-a rostit apoi *jurămîntul* prin care masele populare se legau să lupte fără preget pentru drepturile și interesele națiunii române, precum și pentru libertate, egalitate și frăție cu celelalte națiuni. De pe marea Câmpie a Libertății a răsunat în unison cu întreaga națiune glasul zecilor de mii de români transilvăneni, scandînd „*Noi vrem*

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1968.

Bucureștenii adunați pe Câmpia Libertății depun jurămînt pe Constituție (stampă aflată în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România)

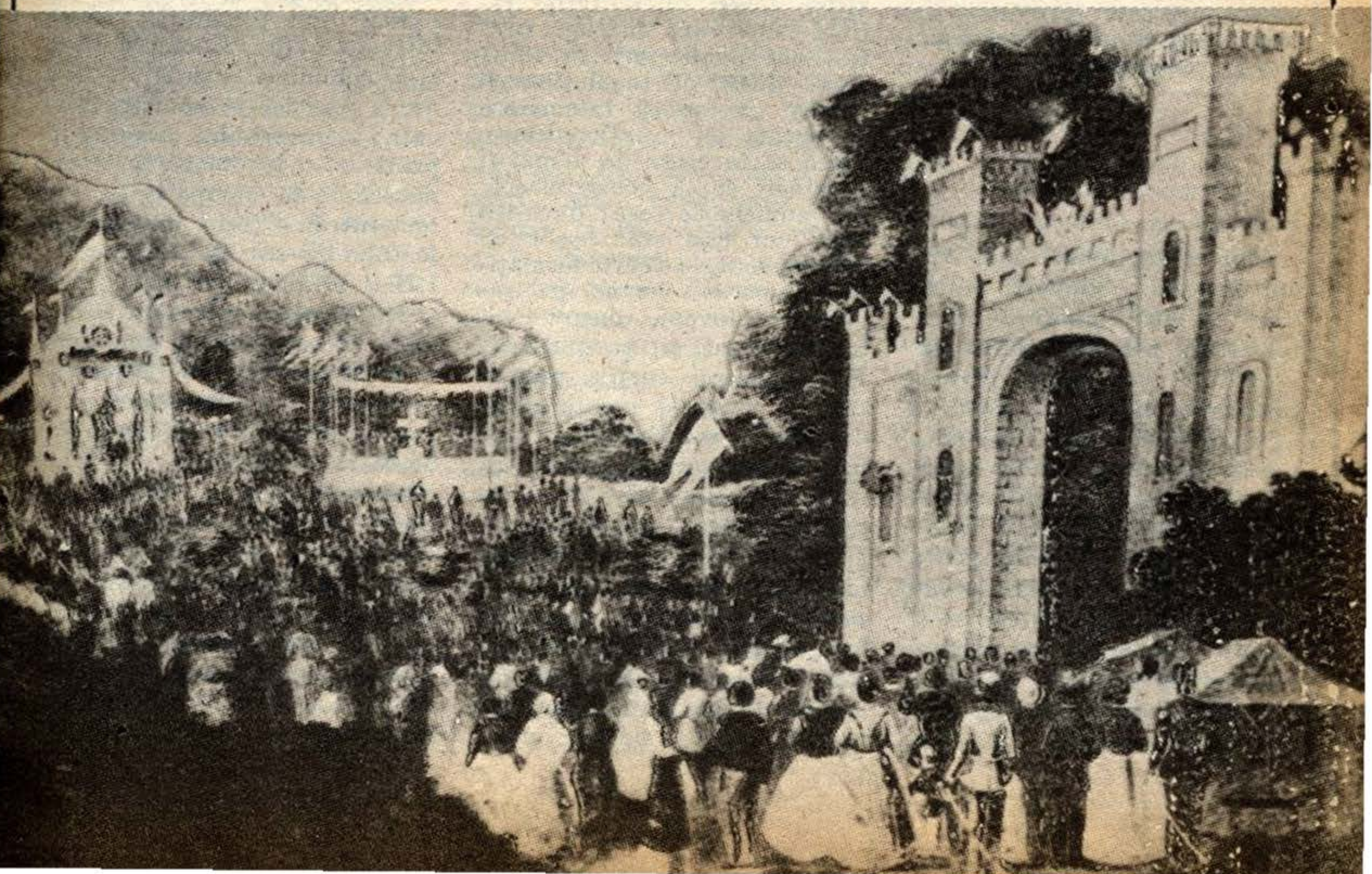

să ne unim cu ţara!" — expresie a năzuinţelor de unitate care însufleţeau de veacuri lupta poporului român. Oficialitatea maghiară, nu numai că nu a recunoscut nici una din revendicările românilor exprimate şi hotărîte la Blaj, dar Dieta nobiliară de la Cluj a votat, la 17/29 mai, anexarea Ţării Româneşti Transilvania la Ungaria, trecînd la măsuri de reprimare a mişcării românilor pentru emancipare socială şi naţională, ridicînd spînzurători şi trimiţînd gărzile înarmate pentru masacrarea ţăranilor care au cerut unirea cu ţara.

Prin maturitatea dovedită în cumpănirea lucrurilor şi prin hotărîrile luate, Adunarea de la Blaj a fost o manifestare politică de deosebită însemnătate, dînd un impuls puternic dezvoltării ulterioare a revoluţiei române.

La 4/16-5/17 mai s-a desfăşurat o mare întrunire populară la Lugoj, la care au participat aproape 10 000 români; între participanţi s-au aflat şi unii fruntaşi moldoveni şi munteni. La 8/20 mai s-a întrunit şi adunarea naţională a românilor din Bucovina, care a cerut autonomia acestei provincii istorice, egalitate în faţa legii, dietă naţională etc.

Cele 105 zile de putere revoluţionară

Cîteva săptămîni mai tîrziu, revoluţia română a realizat cel mai important capitol al său prin instituirea guvernului şi puterii revoluţionare la Bucureşti. În ziua de 9/21 iunie a avut loc adunarea populară de la Islaz, sub conducerea unui comitet revoluţionar muntean ce se afla în legătură permanentă cu organismele revoluţionare din Transilvania, Moldova şi Banat, urmărind să asigure înfăptuirea unitară a marii ridicări sociale şi naţionale a poporului român. La Islaz s-a format şi un guvern revoluţionar, iar ulterior, la 11/23 iunie, după izbucnirea revoluţiei la Bucureşti, masele au constrîns pe domnitorul Gheorghe Bibescu să accepte revendicările formulate în cursul adunării de la Islaz. Sub presiunea diplomaţiei ţariste însă, Bibescu a abandonat tronul şi a părăsit Bucureştii.

Preluarea integrală a puterii de către revoluţionari la Bucureşti şi menţinerea ei timp de 105 zile au reprezentat o mare victorie a naţiunii, au impulsionat lupta pentru libertate socială, unitate statală şi emancipare naţională în Principate. Între primele măsuri adoptate de puterea de stat revoluţionară s-au remarcat acţiunile de întărire a legăturilor cu revoluţionarii din Ţara Românească Moldova în scopul unirii şi iniţiativele menite a transpune în viaţă programul de reforme, cuprins în *Proclamaţia de la Islaz*. Obiectivul central al revoluţiei consta, după cum arăta Al. G. Golescu, la 7/19 iulie, în organizarea unei frăţii „care să se întindă peste toate părţile României, al cărui centru să fie Bucureştiul". De altfel, înseşi oficialităţile ţariste observau, într-un protest dat publicităţii la 19/31 iulie 1848, că revoluţionarii români „voiau să întemeieze ... antica lor naţionalitate, adică să înceteze de a mai fi provincii şi să constituiască, sub numele de regat daco-român, un nou stat osebit şi independent, la a cărui formaţiune [formare] cheamă pe fraţii moldoveni, bucovineni, transilvăneni şi basarabeni". Preocuparea curţii „protectoare" faţă de evenimentele din ţările române era cu atît mai importantă cu cît se înmulţeau semnalele ce atestau hotărîrea românilor din Ţara Românească Muntenia, Ţara Românească Transilvania şi Bucovina de a veni în sprijinul fraţilor lor din Ţara Românească Moldova, pregătindu-se în vederea organizării unei ridicări generale la arme pentru vara anului 1848, care să ducă la înlăturarea administraţiei lui Mihail Sturdza şi a susţinătorilor săi externi. Românii de la est de Carpaţi — se arăta în acest sens într-un document al Comitetului revoluţionar din Cernăuţi —, „întemeindu-se atît pe puterea armată din ţară cît şi mai vîrtos pe puterile din Transilvania şi din Banat ar fi în stare să facă manifestaţiuni multe, mai serioase, în înţelegere cu Valahia". În condiţiile evidenţiate, se consemna în documentul amintit, românii vor prezenta „nu un popor, ci o naţie puternică şi de sine stătătoare".

Dar la jumătatea lunii iulie 1848, trupele ţariste intervenţioniste au ocupat Moldova, ameninţînd să pătrundă în Ţara Românească Muntenia. La insistenţele Rusiei ţariste, Imperiul otoman a trimis, la 19/31 iulie, un corp expediţionar la Giurgiu şi pe comisarul Suleiman paşa pentru a restabili „ordinea regulamentară" la Bucureşti. După îndelungate tratative, în urma cărora demnitarul otoman s-a convins de caracterul popular al mişcării, care se bucura de sprijinul necondiţionat al maselor, nu numai din Bucureşti, ci din întreaga ţară, Suleiman paşa şi-a schimbat poziţia. S-a ajuns astfel la soluţia înlocuirii guvernului provizoriu printr-o locotenenţă domnească, în componenţa căreia intrau trei membri ai fostului guvern provizoriu — I.H. Rădulescu, Chr. Tell şi N. Golescu. Aceasta a trimis la Istanbul o delegaţie — în frunte cu N. Bălcescu — pentru a obţine sancţionarea programului de reforme de către sultan.

Nemulţumită, Rusia a cerut Porţii să destituie pe comisarul, care nu manifestase suficientă energie. Intimidat, sultanul a desemnat un nou comisar (Fuad Effendi), cu ordinul expres de a restabili vechiul regim prin forţa armelor. Indigna-

rea poporului față de amestecul brutal străin în treburile interne ale țării s-a manifestat cu o putere nemaiîntîlnită. În ziua de 6/18 septembrie, la București a avut loc o mare adunare populară în cadrul căreia mulțimea a ars Arhondologia — condica în care erau înscrise rangurile boierești — și Regulamentul organic — simbolul privilegiilor feudale și al influenței puterii „protectoare"; cu același prilej, a fost dărîmat și monumentul ridicat în amintirea generalului Kiseleff, sub administrația căruia fusese redactat și pus în aplicare Regulamentul organic. Scena arderii Arhondologiei și Regulamentului organic a fost repetată și în alte centre ale țării, ca semn al indignării maselor populare față de uneltirile reacțiunii interne și externe și al ataşamentului lor față de programul revoluției.

Odată cu pătrunderea trupelor otomane în București, la 13/25 septembrie, au fost arestați peste 200 fruntași ai țării. Comisarul otoman a citit în fața lor o proclamație în care revoluția era caracterizată drept „rebeliune izvorîtă din duhul comunismului". În țară a fost restabilit regimul regulamentar. În aceeași zi, în Dealul Spirii, unități ale armatei române s-au opus tentativei de a fi dezarmate, ajungîndu-se la lupte violente cu trupele invadatoare. „Baia de sînge de la București" — cum a numit Karl Marx luptele din Dealul Spirii — se înscrie între momentele cele mai înălțătoare ale revoluției române din 1848-1849. Alte efective revoluționare ce se aflau concentrate în Oltenia, sub comanda generalului Gheorghe Magheru[1], urmînd să se unească cu oastea românilor din Transilvania, pentru a continua rezistența împotriva armatelor invadatoare, au fost demobilizate la cererea insistentă a consulului englez. De altfel, la 15/27 septembrie — cu aprobarea tacită a marilor puteri — trupele țariste au intrat și ele în țară, făcînd inutilă orice rezistență armată.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1973.

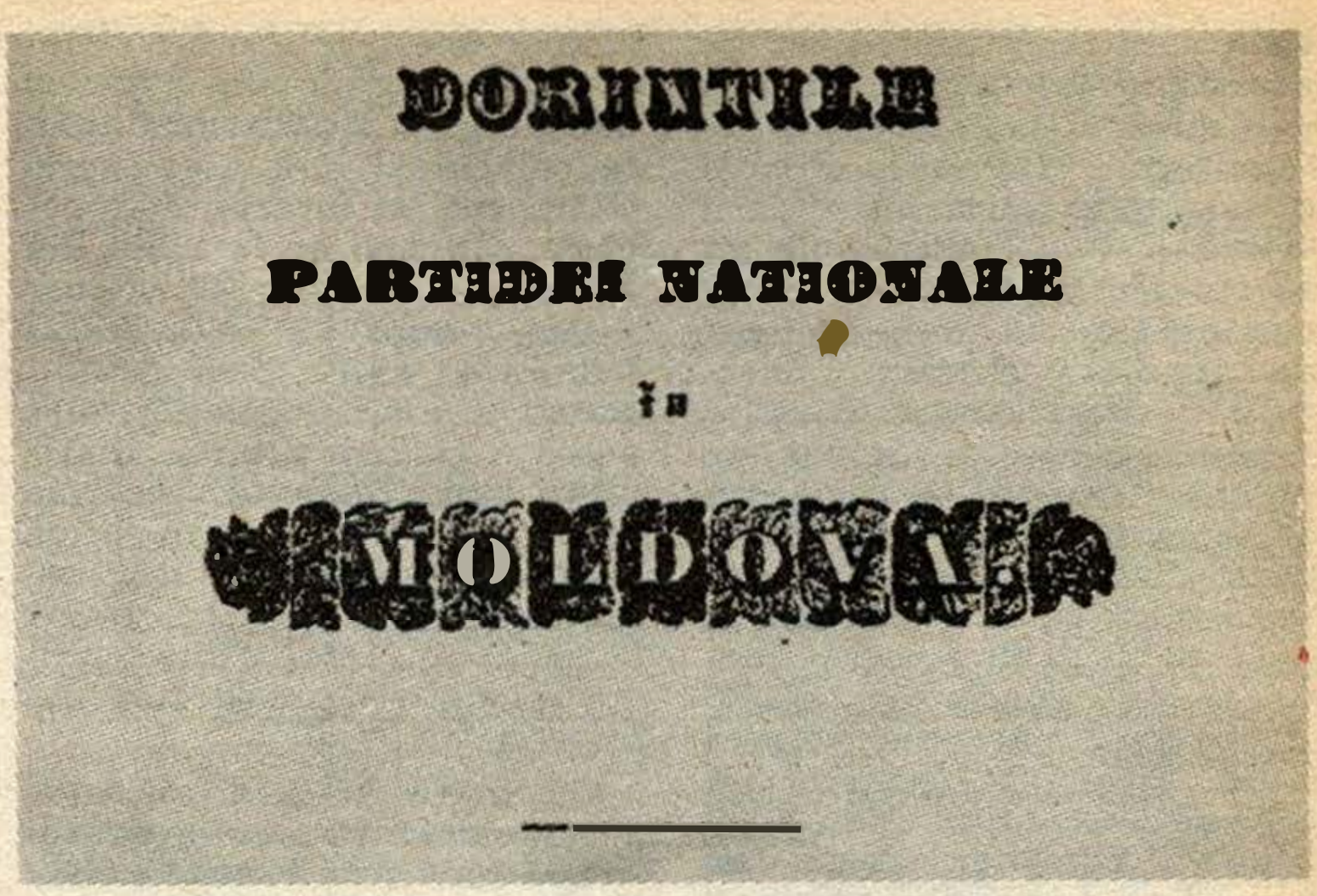

Coperta programului revoluționar Dorințile Partidei naționale în Moldova

Națiunea înarmată

În noua situație, Țara Românească Transilvania a devenit redută a revoluției române. La chemarea Comitetului Național Român, ce se constituise în autoritate supremă pentru poporul majoritar din principat, peste 60 000 țărani au venit la Blaj înarmați cu lănci, furci și puști, sub conducerea lui Avram Iancu, Axente Sever și I. Buteanu. La această cea de-a treia adunare, ale cărei dezbateri s-au desfășurat între 2/14 și 16/28 septembrie, a fost votată o nouă rezoluție ce protesta împotriva „uniunii" Țării Românești Transilvania cu Ungaria; s-a cerut imediata încetare a execuțiilor militare și a regimului terorist instituit de guvernul revoluționar maghiar, reînființarea unei noi diete transilvane, cu reprezentare proporțională. Adunarea a înaintat un memoriu Parlamentului din Viena prin care se cerea integrarea tuturor provinciilor românești din imperiu într-un mare principat român autonom în cuprinsul Austriei, stat care urma să devină o „uniune liberă de popoare". În concepția revoluționarilor transilvăneni, unirea Țării Românești Transilvania, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Bucovinei sub egida Austriei nu era, evident, decît un prim pas pe calea înfăptuirii unui stat liber și independent românesc.

După această a treia adunare revoluționară de la Blaj, românii au trecut la organizarea politică și militară a provinciei, ca țară românească, pe baza unui regim democratic. Comitetul Național, recunoscut de autoritățile austriece doar ca organ de pacificațiune, a devenit în realitate un adevărat guvern românesc, exercitîndu-și autoritatea politică și administrativă și trecînd la dezarmarea gărzilor nobilimii maghiare. În toamna anului 1848, țăranii din Banat au păşit pe aceeași cale.

Lupta revoluționară cu arma în mînă s-a impus românilor ca o încheiere fireas-

că a unui lanţ neîntrerupt de asupriri. Trecîndu-se la organizarea oastei populare, Comitetul Naţional Român a împărţit teritoriul Ţării Româneşti Transilvania în 15 prefecturi, fiecare fiind condusă de un prefect numit de comitet. Fiecare prefectură trebuia să organizeze pentru apărare o legiune cu un efectiv de 10 000 luptători. În constituirea legiunii se preconiza ca fiecare sat românesc să formeze o centurie (100 oameni înarmaţi), centuria să cuprindă decurii (10 oameni), iar zece centurii (zece sate) să formeze un tribunat compus din 1 000 oameni, comandat de un tribun. Zece tribunate formau o prefectură. Chemarea la oaste s-a făcuţ pe bază de voluntariat şi, după caz, prin tragerea la sorţi a celor care aveau între 18 şi 38 ani şi fuseseră trecuţi pe listele de evidenţă. În Banat, armata populară era comandată de fruntaşul Eftimie Murgu.

Alături de ţăranii români s-au ridicat la luptă şi ţăranii saşi. În scaunele secuieşti, de asemenea, în urma adunării secuilor de la Lutiţa din 3/15 şi 4/16 octombrie 1848, vechea administraţie civilă şi militară a fost înlocuită. Încercările autorităţilor austriece de a exploata dualitatea confesională a românilor au eşuat. Adunarea naţională a fruntaşilor români de la Sibiu, desfăşurată în ziua de 16/28 decembrie 1848, sub conducerea lui Andrei Şaguna[1], a definitivat programul revoluţionar românesc. În paralel, s-au depus serioase eforturi pentru începerea tratativelor cu guvernul ungar, lui Nicolae Bălcescu revenindu-i sarcina de a media între revoluţionarii români şi cei maghiari. Şi tot Bălcescu, împreună cu alţi revoluţionari munteni aflaţi în Ţara Românească Transilvania, au orientat tot mai mult acţiunea românească spre realizarea unei colaborări strînse între românii din Imperiul habsburgic. Rezultatul acestei colaborări şi-a găsit expresia în petiţia întocmită în cadrul adunării de la Sibiu din 16/28 decembrie 1848 şi înaintată împăratului la 13/25 februarie 1849. Ideea centrală a acestei „petiţii" era aceea a „unirii tuturor românilor din Imperiul austriac într-o singură naţiune de sine stătătoare"; se mai cerea administraţie în limba română, reprezentare proporţională în parlamentul imperial etc.

Cu toate că prin constituţia promulgată de împăratul Franz Iosif I la 4 martie 1849 s-a restabilit autonomia principatului transilvănean şi s-a acceptat existenţa naţiunii române, Ţara Românească Transilvania nu a fost recunoscută de guvernul ungar nici de această dată ca provincie românească, armata acestuia, comandată de generalul Iosif Bem, invadînd Transilvania şi respingînd trupele austriece spre Bucovina. La 13/25 decembrie 1848 a fost cucerit Clujul şi pînă în martie 1849 armata ungară de intervenţie a izbutit să ocupe cea mai mare parte a provinciei, în afară de Alba Iulia şi de regiunea Munţilor Apuseni, rămasă sub controlul românilor conduşi de Avram Iancu, Axente Sever, Ion Buteanu ş.a. După cucerirea Sibiului de către armatele maghiare, membrii Comitetului Naţional Român au trecut în Ţara Românească Muntenia; printre aceştia, se aflau S. Bărnuţiu şi G. Bariţiu. În aprilie 1849, generalul Bem a apărut în Banat, unde, încă din august-octombrie 1848, o masivă răscoală a ţăranilor români înlăturase autorităţile locale maghiare.

Cu tot decretul de amnistie emis de Bem, nemeşii maghiari au procedat la aspre represalii împotriva ţăranilor români răzvrătiţi. A fost introdusă starea de asediu, au fost înfiinţate din nou tribunalele de sînge, cu misiunea de a-i urmări pe revoluţionarii români. Comisarul maghiar L. Csany a condus această vastă acţiune represivă, căreia i-a căzut victimă, printre alţii, şi învăţatul sas Stefan Ludwig Roth[2]. Românii din Munţii Apuseni însă, organizaţi ca ţară românească, au continuat să reziste, aici purtîndu-se un adevărat „război naţional", după cum aprecia K. Marx. Conduşi de Avram Iancu, supranumit „craiul munţilor", şi de alţi prefecţi, românii au desfăşurat o eroică rezistenţă, respingînd atacurile întreprinse de comandantul ungur Hatvani, de colonelul Kemény Farkas şi de Vasváry Pál, înfrînt decisiv la Fîntînele.

Contraofensiva armatei austriece şi intrarea trupelor ţariste în Ţara Românească Transilvania au convins guvernul revoluţionar ungar să accepte propunerile de tratative şi colaborare formulate de Nicolae Bălcescu, Ion Ghica şi C. Bolliac. Nicolae Bălcescu, sosit la Debreţin, a tratat cu L. Kossuth. Dar abia la 2/14 iulie 1849, sub presiunea evenimentelor, L. Kossuth a semnat *Proiectul de pacificare* cu revoluţionarii români. Era însă prea tîrziu. Armatele habsburgice şi ţariste au obligat, la 1/13 august 1849, trupele maghiare să capituleze la Şiria. Ulterior, armata populară română din Apuseni a fost şi ea dezarmată, în toate trei principatele instaurîndu-se un regim de represiune, sub ameninţarea armatelor de ocupaţie.

Drepturile depline ale patriei

Deşi a fost înăbuşită în sînge prin intervenţia forţelor otomane, ţariste şi habs-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1982; 4/1967.

burgice, revoluţia de la 1848 a deschis o eră de mari prefaceri democratice, naţionale şi sociale în istoria poporului român. Din experienţa ei a rezultat că se impunea dezvoltarea în continuare a strategiei luptei de eliberare naţională şi socială, punîndu-se mai mult accentul pe ideile de solidaritate şi unitate de neam, pe împletirea mai fermă a reformelor naţionale cu cele sociale. În această perspectivă, adîncind învăţămintele anilor 1848-1849, patrioţii români şi-au stabilit ca obiective unirea într-o primă fază a Ţării Româneşti Moldova şi a Ţării Româneşti Muntenia, democratizarea societăţii, toate acestea văzute ca trepte spre reîntregirea deplină statală şi naţională.

Revoluţia română de la 1848-1849 a demonstrat limpede că ridicarea la luptă a forţelor revoluţionare, progresiste — ţărănimea, muncitorimea şi alte categorii sociale revoluţionare — nu se poate realiza decît pe baza unui program clar, care să-şi propună satisfacerea nevoilor şi cerinţelor vitale ale maselor largi populare — principala forţă a progresului social. Ea a evidenţiat, totodată, că pentru victoria forţelor revoluţionare era nevoie de unitate, disciplină, spirit de sacrificiu, organizare şi conducere politică fermă.

Evenimentele din anii 1848-1849 au reliefat, de asemenea, necesitatea imperioasă a creării unei armate naţionale puternice, temeinic instruită şi dotată, care să asigure apărarea revoluţiei, a cuceririlor ei şi a independenţei patriei. Se confirma justeţea ideilor lui N. Bălcescu cu privire la rolul armatei permanente ca principal element de forţă şi osatură a puterii militare a ţării, căreia trebuia să i se adauge şi alte genuri de formaţiuni militare menite să asigure înar-

GAZETA DE TRANSILVANIA.

(Cu înrădăcinată voie.)

ANUL AL XI-LEA.

№ 39 Brașov, 13. Maiu 1848.

ADUNAREA NAȚIONALĂ PUNERE DIN BLAJ.

Gazeta de Transilvania din 13 mai 1848 a publicat un amplu reportaj despre Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15-5/17 mai 1848

marea întregului popor pentru apărarea pămîntului străbun. Tocmai de asemenea învăţăminte au ţinut seama patrioţii români în perioada care a urmat.

Revoluţia română de la 1848 a demonstrat cu putere faptul că formarea naţiunilor, a statelor naţionale este un proces logic, ireversibil, că nu există forţe în lume care să poată împiedica acest proces, să poată înfrînge voinţa popoarelor de a trăi libere şi independente. Subliniind acest fapt, Programul partidului nostru precizează că revoluţia română de la 1848 *„a constituit un moment crucial în trecerea României de la feudalism la capitalism, a dat un puternic impuls creşterii conştiinţei de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea moldovenilor, muntenilor şi transilvănenilor de a sfărîma vechile relaţii feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea naţională în cadrul frontierelor aceluiaşi stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului şi democraţiei"*.

Acesta era şi crezul revoluţionarilor români, exprimat la 4 martie 1850 de către Nicolae Bălcescu, aflat în emigraţie la Paris, care spunea: „Odată înfăptuită această revoluţie — ne mai rămîn de făcut alte două revoluţii: o revoluţie pentru unitatea naţională şi, mai tîrziu, pentru independenţa naţională, ca în felul acesta naţiunea să reintre în posesia deplină a drepturilor sale naturale". Şi, într-adevăr, în perioada care a urmat, pe temeliile înfăptuirilor de la 1848-1849, s-au ridicat celelalte coloane de susţinere a edificiului naţional unitar: făurirea statului naţional român modern, în 1859, cucerirea independenţei absolute de stat, în 1877-1878 şi, corolarul tuturor acestora — Marea Unire din 1918. ■

PRESA UNUI INCANDESCENT MIEZ DE VEAC

CONSTANTIN ANTIP

Revoluţia de la 1848 a încorporat, în pregătirea şi realizarea ei, şi activitatea presei române, care, începînd cu Curierul românesc **(Bucureşti, 1829),** Albina românească **(Iaşi, 1829),** Gazeta Transilvaniei[1] **(Braşov, 1838),** România **(primul nostru cotidian, Bucureşti, 1838)[2], nu s-a limitat a fi simplu mijloc de receptare şi transmitere de ştiri, ci a slujit un program social şi naţional bine conturat, afirmîndu-se ca un instrument eficace în lupta de emancipare a poporului. De la primii paşi, pionierii ziaristicii româneşti au înţeles că gazetele nu trebuiau să se cantoneze în entitatea statală în care îşi desfăşurau existenţa, ci, peste graniţele artificiale, să îmbrăţişeze cauza generală a întregii comunităţi naţionale.** „Îndrăznesc, domnul meu — **îi scria, la 29 noiembrie 1838, Ion Heliade Rădulescu, redactorul** Curierului românesc, **lui George Barifiu, redactorul** Gazetei Transilvaniei —, a îmi da această părere, că de aici înainte foile noastre să le facem organul dragostei şi frăţiei românilor de obşte, că aici este mîntuirea noastră". **Ideea abordării globale a cauzei şi intereselor naţiunii a fost admirabil susţinută de marile reviste apărute de la 1840 la 1845 —** Dacia literară, Arhiva românească, Propăşirea, **toate trei editate la Iaşi de Mihail Kogălniceanu, şi** Magazin istoric pentru Dacia, **publicat la Bucureşti de Nicolae Bălcescu şi August Treboniu Laurian.**

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1988; 9/1979.

Oameni ai revoluţiei de la 1848

ION HELIADE RĂDULESCU

Dr. MIRCEA ANGHELESCU

„Eu, atît la '48 şi în urmă, cum şi în circumstanţele actuale de un an încoa', n-am cutezat a spera neposibile; mi-aduceam totdeauna aminte de un precept peste care am fost dat la 1820... mi-au căzut în mînă nişte foiţe manuscrise, nu ştiu de era originale sau traducţii; n-avea nici început, nici fine şi, pe lîngă alte bune ce coprindea, era şi preceptul următor: Poate orice voieşte, pentru că nu voieşte decît ce poate. **De cine vorbea că** poate, **nu mi-aduc aminte:** înţeleptul **era acela,** modestul, prudentul, omul de tact? **Nu ştiu. Dar preceptul mi-a rămas aşa de întipărit, încît de 35 ani, mai în toate zilele mi-aduc aminte de dînsul".**

Cel care, prin cuvintele de mai sus — adresate unui prieten, în anii exilului la Istanbul — încerca să-şi motiveze nu numai acţiunea de la 1848, dar întreaga activitate culturală şi politică era Ion Heliade Rădu-

Publicistica timpului a dat expresie, în forme adecvate împrejurărilor, atitudinii antifeudale, ideilor reformatoare, de progres economic şi politic, a stimulat lupta pentru libertate şi dreptate socială, pentru unitate şi independenţă naţională, jucînd un rol însemnat în pregătirea climatului ideologic, spiritual al revoluţiei care se anunţa. Impactul revoluţiei din 1848 asupra presei va determina mutaţii radicale, de ordin cantitativ şi calitativ. Cantitativul va fi reprezentat de sporirea considerabilă a numărului de gazete, iar calitativul de caracterul lor eminamente politic.

„Voim a fi liberi!"

Dat fiind că în Ţara Românească a fost instaurată o putere de stat revoluţionară, care a şi legiferat pentru prima dată la noi libertatea absolută a tiparului, aici au apărut, cu operativitate şi într-o succesiune remarcabile, cele mai multe dintre gazetele paşoptiste: *Pruncul român* (12 iunie), condus de C.A. Rosetti, *Reforma* (14 iunie), *Poporul suveran* (19 iunie), în care domina concepţia lui N. Bălcescu, *Monitorul român* (19 iunie), inspirat de Heliade, *Constituţionalul* (8 iulie), continuat de *România* (6 august), *Naţionalul* (24 august, Craiova) şi altele. Peste Carpaţi, principalii purtători de

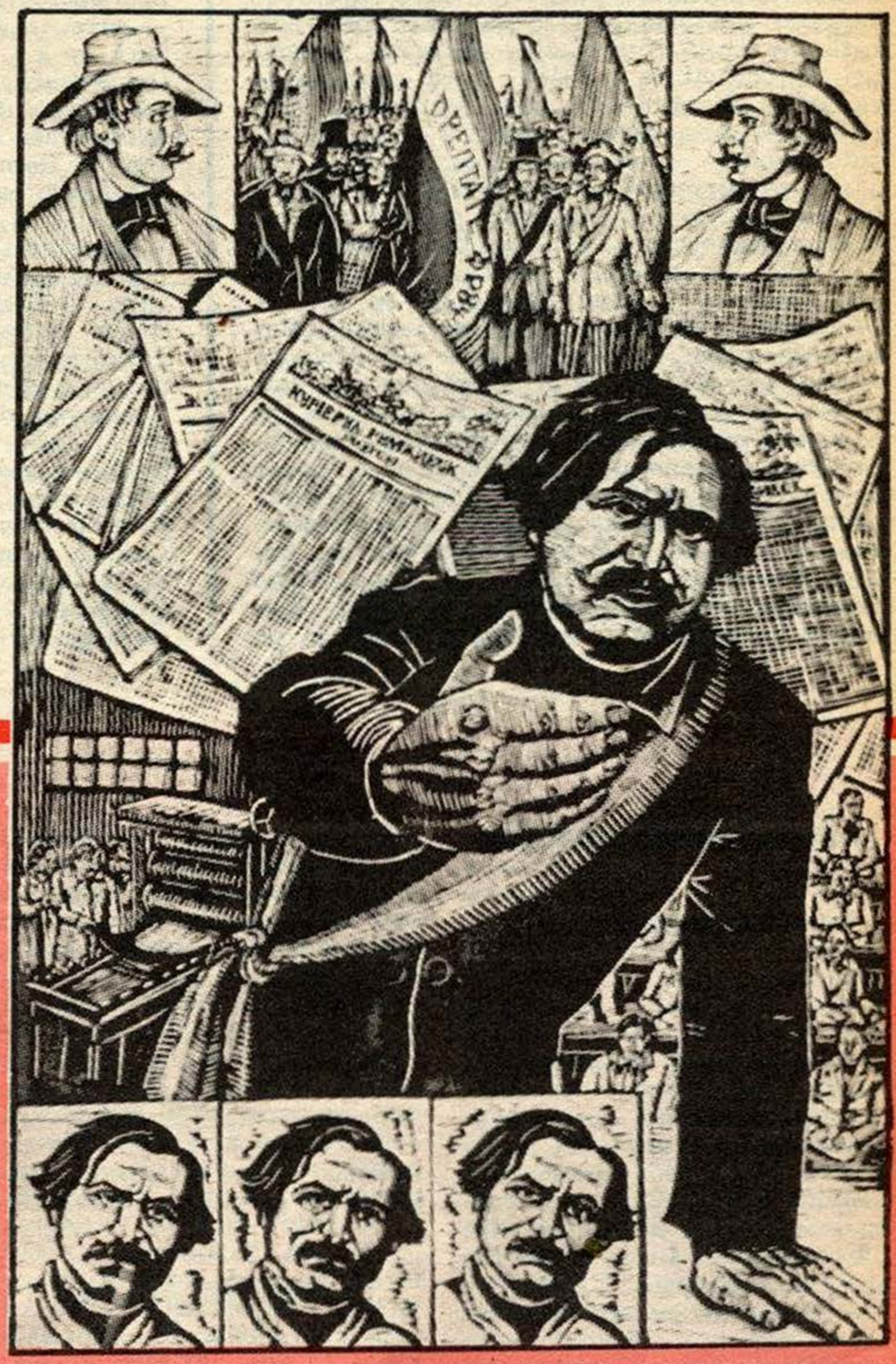

I. H. Rădulescu într-o viziune grafică contemporană

lescu, una din cele mai complexe şi mai controversate personalităţi române de la jumătatea veacului trecut.

Elogiat adesea de contemporani şi urmaşi, contestat nu o dată (şi, uneori, cu violenţă), Ion Heliade Rădulescu este încă prea puţin cunoscut şi înţeles, nu atît sub aspectul faptelor exterioare, cît mai ales al motivaţiei lăuntrice, care le-a determinat. Bogatul volum de Scrisori şi acte, editat în 1972 de G. Potra, N. Simache şi G.G. Potra, precum şi cercetări proprii în fondurile documentare şi arhivistice — adăugîndu-se contribuţiilor aduse de-a lungul anilor de G. Oprescu, Gh. Bogdan-Duică, D. Popovici, G. Munteanu ş.a. — îngăduie astăzi o reconstituire mai exactă a biografiei şi activităţii, atît literare cît şi politice, a lui Heliade Rădulescu. O reconstituire în care am încercat să-l surprindem pe scriitorul şi omul politic aşa cum a fost, ca un om al epocii sale, cu aspiraţiile romantice ale vremii, cu limite inerente, dar în ansamblu o personalitate ale cărei merite în procesul de modernizare în care s-a înscris în perioada respectivă societatea românească nu pot fi trecute, în nici un caz, cu vederea.

cuvînt ai revoluţiei au fost *Gazeta Transilvaniei* şi suplimentul ei *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, conduse în continuare de George Bariţiu, *Organul naţional* (noul titlu, de la 12 mai, al *Organului luminării)*, a cărui redacţie avea în frunte pe Timotei Cipariu; în partea de ţară răpită de Imperiul austriac la 1775 va apare foaia editată de fraţii Hurmuzaki, *Bucovina* (Cernăuţi, 4 octombrie 1848). Dacă reprimarea rapidă a mişcării de la Iaşi a împiedicat apariţia unei prese revoluţionare la nord de Milcov, *Albina românească* menţinîndu-se în afara evenimentelor, punctele de vedere ale revoluţionarilor din această parte a pămîntului românesc au fost oglindite în organele de presă din celelalte ţinuturi româneşti şi prin broşuri, precum *Protestaţie în numele Moldovei, a omenirii şi a lui Dumnezeu* de Vasile Alecsandri sau *Întîmplările din Moldova în luna martie 1848* de M. Kogălniceanu. Gazetele revoluţionare au unit în jurul lor tot ce avea reprezentativ militantismul politico-social, literatura, publicistica. Numelor deja citate le adăugăm pe Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, Ion Ionescu de la Brad, Aron Pumnul, Andrei Mureşianu, Ion Catina, Al. Zane, Enric Winterhalder, Constantin Viişoreanu. Ziarele şi-au sprijinit şi existenţa materială pe fruntaşi ai revoluţiei ca N. Bălcescu — *Poporul suveran*, C.A. Rosetti — *Pruncul român*, după cum pe alţii a apăsat munca migăloasă de organizare a atelierului redacţional — D. Bolintineanu şi Al. Zane, redactori responsabili, împreună cu N. Bălcescu, la *Poporul suveran*, sau cea de administrare — care, la *Pruncul român*, de pildă, era purtată de E. Winterhalder (autorul cunoscutelor versuri *„Dîmboviţă apă dulce/ Cin'te bea nu se mai duce"* şi, foarte important pentru profesiunea ziaristică, promotorul stenografiei în România). Cu o asemenea „încadrare" era firesc ca presa să se situeze la o valoare publicistică ridicată.

Revoluţia română fiind programatic unitară şi acţiunea presei a fost unitară, gazetele, indiferent unde au apărut, preocupîndu-se deopotrivă de obiectivele cuprinse în *Proclamaţia-constituţie de la Islaz*, *Punturile naţiunii române transilvane* votate în Adunarea de la Blaj, *Petiţia-Proclamaţiune* de la Iaşi. Presa a explicat şi fundamentat legitimitatea luptei revoluţionare pentru împlinirea aspiraţiilor de libertate şi dreptate ale maselor populare. Astfel, în articolul *Cauza revoluţiilor*, semnat de Ion Ionescu de la Brad, în *Poporul suveran*, subliniindu-se cerinţa consolidării revoluţiei politice şi sociale săvîrşite în România *„spre adevărata*

„Începătorul şcoalelor naţionale"

Ion Heliade Rădulescu şi-a îmbrăcat într-o mantie de mister însăşi originea. Dacă în 1851, într-o autobiografie alcătuită în franţuzeşte, într-o vreme cînd mulţi dintre cei care-i cunoscuseră familia în copilărie mai trăiau, se arăta a fi originar din Tîrgovişte, din părinţi de sorginte modestă, mai tîrziu — purtat pe aripile visului a ceea ce ar fi vrut să fie — fantaza, într-o scrisoare adresată unui prieten, pe marginea istoriei familiei. Tatăl n-ar mai fi fost un modest negustător ajuns între dregătorii urbei, cu rang de „polcovnic de tîrg", ci un „colonel peste şase districte".

Născut în 1802, la Tîrgovişte, Ion Heliade Rădulescu a trăit anii copilăriei (cu scurte intermitenţe, provocate de ciuma lui Caragea) în Bucureşti, unde a căpătat şi primele noţiuni şcolare, mai întîi la dascălul Alexe, unde a învăţat limba greacă, după octoih şi psaltire, „cum se învăţa atunci" (va nota el mai tîrziu) şi apoi, după revenirea din refugiul impus de ciumă, la un alt dascăl, Naum, pe care unii biografi îl consideră a fi Naum Rîmniceanu, unul din ultimii cronicari ai Ţării Româneşti.

În 1815, Heliade a intrat la Şcoala Domnească — puternic focar de cultură şi, totodată, important centru al mişcării naţionale şi intelectuale, în acei ani plini de frămîntări ce au precedat revoluţia lui Tudor Vladimirescu — la care va dobîndi o solidă educaţie clasică. Această atmosferă favorabilă redeşteptării naţionale este accentuată la şcoala lui Gheorghe Lazăr[1], a cărui *Învăţătură* din 1818 a avut un rol atît de important în dezvoltarea învăţămîntului în limba română. Admiraţia tînărului elev faţă de Gh. Lazăr, devenit şi profesorul său, era atît de mare, încît l-a decis, împotriva voinţei tatălui, să urmeze cariera didactică. Se considera în asemenea măsură discipolul învăţătului venit de peste Carpaţi, încît va afirma că a fost numit „ajutor lui Lazăr, la aritmetică şi geometrie, cu plata de 100 lei pe lună". Este posibilă, din nou, o contaminare între „a vrea" şi „a putea", întrucît pe statele de plată ale Şcolii Domneşti, Heliade nu apare decît în anul 1824-1825. Or, în acei ani Lazăr nu mai era în Bucureşti. Decepţionat de atmosfera din capitala Ţării Româneşti, după sfîrşitul tragic al domnului Tudor, se retrăsese la Avrig, unde a murit în anul 1823. Mai aproape de adevăr pare a fi afirmaţia lui Heliade într-o scriere editată postum, în care arăta că „în toamna lui 1821 [de fapt, 1822 cînd

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1986.

mîntuire a poporului", se demonstra că revoluţiile — care sînt manifestaţiile *„nevoilor omenirii de a scăpa din robie"* şi reprezintă *„durerile de naştere a libertăţii"* — îşi au cauza în contradicţiile din societate. Un comentariu privitor la revoluţiile din Anglia, Franţa şi alte ţări europene, cuprins în coloanele *Pruncului român*, degaja ideea că problema principală a revoluţiei era aceea a puterii de stat, afirmîndu-se că dacă, pe calea propăşirii sale, un popor constată că forma de guvernămînt este vicioasă şi cei de la cîrmă se opun înlocuirii ei, el este îndreptăţit să recurgă la revoluţie. De pe platforma acestei legitimităţi, presa a dat un relief pregnant şi emoţionant actului de la 11 iunie prin articole ca *Laudă evenimentelor din 11 Iunie 1848 (Poporul suveran)*, *Dezrobirea României (Pruncul român)*, *Revoluţia românilor (Foaie pentru minte, inimă şi literatură)*, prin înfăţişarea însemnătăţii decretelor emise de guvernul revoluţionar privind instituirea drapelului naţional în trei culori, desfiinţarea rangurilor civile, înlăturarea cenzurii, constituirea gărzii naţionale etc.

Pe larg au fost explicate noţiunile ridicate pe prim-plan de revoluţie — *libertate, egalitate, fraternitate, constituţie, naţiune, patrie* şi altele. În acelaşi timp, presa a avertizat asupra folosirii distorsionate a unor astfel de noţiuni de către tabăra conservatoare, reacţionară, concludente sub acest aspect fiind articolele prin care *Poporul suveran* denunţa liberalismul ipocrit al aşa-zisei constituţii a Moldovei dată de Mihail Sturdza.

Foarte important este faptul că articolele destinate popularizării conceptelor revoluţionare nu se mărgineau la definiţii şi la latura lor teoretică principială, ci, pornind de aici, evidenţiau concluzii şi învăţăminte de ordin practic. Articolul *Patria*, din *Poporul suveran*, este un exemplu semnificativ: *„Patria nu este numai locul în care ne-am născut şi în care familia noastră locuieşte. Patria este ţara întreagă în care găsim concetăţeni, adică oameni ce trăiesc sub aceleaşi legi, vorbesc aceeaşi limbă, se închină la aceeaşi religie, îşi împărtăşesc aceleaşi sentimente şi aceleaşi idei... Patria, această fiinţă ideală, pe care locuitorii ei sînt gata a o apăra cu viaţa, este identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strînge şi uneşte în apărarea unui bine comun... Ca să avem patrioţi, ca să ne putem apăra în reciprocă interesele, casa, viaţa, familia, cată să ne legăm prin aceleaşi interese, cată să avem fiecare parte din această patrie; astfel, fiecare vom învăţa a iubi patria, şi atunci fiecare va zice: «Prefer familia înaintea mea, prefer patria înaintea familiei»"*. În încheierea artico-

---

Lazăr era bolnav]... în acea lipsă de profesori oficiali şi particulari... cutezai a mă muta, a mă stabili de sine în casele unde şezuse şi predicase Lazăr ştiinţele şi naţionalitatea şi care erau deşarte. Fără a fi numit de nici o autoritate, fără a fi invitat de nimeni, singur îmi dedei misiunea spre a continua fapta lui Lazăr, abia începută".

În amintirile sale, Heliade înfăţişează un tablou veridic al contribuţiei sale „la formarea şcoalelor româneşti, cînd împrejurările nu ierta nici vorba a fi despre şcoale, am fost eu începătorul ce puse cele dintîi pietre de temelie şi opt ani am suferit cu primii elevi gerurile iernelor şi criveţele ce spulbera zăpada pe o fereastră şi o scotea pe alta, într-o singură sală ce fusese făurărie; cu acei elevi făcui primele lecţiuni de gramatică românească, începui a forma termenii tehnici ai ştiinţelor, făcui un curs de aritmetică raţională, de algebră, de geometrie şi trigonometrie, de geografie matematică sau astronomică şi preparai din aceşti elevi o parte din profesorii publici". Între aceştia, Stanciu Căpăţineanu şi Grigore Pleşoianu[1], profesor la Craiova şi Tîrgu Jiu, autor al primului abecedar destinat micilor şcolari şi al unei *Idei repede despre istoria românilor*, cel dintîi manual şcolar de istorie a patriei.

Curierul românesc

În 1826, Ion Heliade Rădulescu l-a cunoscut pe Dinicu Golescu, de curînd întors din călătoria sa în Occident şi această întîlnire a avut un rol hotărîtor în activitatea tînărului profesor. O subliniază chiar Heliade, în scrierea sa *Echilibru între antiteze*: „La înturnarea din călătoriile sale în Europa a răposatului Constantin [Dinicu] Golescu nu întîrziarăm a-ne cunoaşte. La emigrarea boierilor din ţară [în 1821] eram prea june; la returnarea Golescului eram şi eu deja în bărbăţie. Eu succedam lui Lazăr, Golescu îşi căuta un soţ [asociat, tovarăş]. Din ideile noastre puse la un loc şi din neputinţa de a se pune în lucrare, ieşi necesitatea de a se forma o nouă societate secretă [cea care va fi cunoscută sub numele de Societatea literară]. Statutele şi principiele ei le aşezai eu, în anul 1827". Este probabil că Heliade le-a redactat, dar liniile generale ale programului lor aparţin, mai mult ca sigur, lui Dinicu Golescu, fiind asemănătoare ideilor formulate în cunoscuta *Însemnare a călătoriei mele*. Se prevedea, de fapt, întemeierea de şcoli în toate judeţele Ţării Româneşti, ridicarea Şcolii de la „Sf. Sava" la rang de colegiu, încurajarea traducerilor în limba naţională, formarea unui teatru naţional. Punc-

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1984.

lului *Cum sînteţi voi liberi?*, ce-şi propunea a lămuri înţelesul noţiunii de libertate, *Învăţătorul poporului* din Blaj definea libertatea ca fiind dreptul primordial, *„chezăşia drepturilor sociale şi cel primar între celelalte drepturi"*, accentuînd concluzia: *„Libertatea va străluci peste voi cînd veţi zice în fundul inimii voastre: voim a fi liberi!, cînd pentru ca să ajungeţi la aceea veţi fi gata a jertfi toate şi a suferi toate"*.

Una din chestiunile fundamentale ale revoluţiei fiind cea agrară, respectiv desfiinţarea iobăgiei şi a clăcii şi împroprietărirea ţăranilor, o vom găsi abordată în cvasitotalitatea publicaţiilor timpului. Presa a pus limpede în relief ideea că înfăptuirea principiului împroprietăririi şi libertatea muncii clăcaşului erau esenţiale pentru înaintarea ţării pe calea progresului economic modern, că de rezolvarea problemei ţărăneşti depindea însăşi consolidarea cuceririlor revoluţiei, salvarea intereselor patriei: *„Ţăranii — scria Poporul suveran — sînt o clasă de oameni de care sînt legate toate interesele noastre, şi această clasă a fost cea mai oropsită, cea mai apăsată, cea mai dispreţuită; clasa ţăranilor este cea mai numeroasă, este clasa care ne dă pe soldat să ne apere averile şi stările noastre, care lucrează pămîntul şi face să înflorească comerţul; e clasa care poartă greutăţile ţării... Toţi simt fără îndoială că această soartă amară nu mai poate exista; glasul ţăranului a ajuns pînă la cer"*. Şi conchidea că, prin înfăptuirea prevederilor constituţiei revoluţionare, ţăranul trebuia ridicat *„la demnitatea de om"*, de *„stăpîn pe sine şi pe lucrurile sale"*.

Solidaritate şi unitate naţională

Concomitent cu oglindirea revendicărilor economice şi sociale, democratice, civice, ziarele şi revistele din epocă au dat o puternică expresie sarcinilor naţionale, au pus răspicat problema unităţii şi independenţei, care, datorită cadrului extern, nu putuse fi înscrisă formal în documentele-program oficiale. Chiar în numerele inaugurale, principalele gazete de la Bucureşti au avut cîte un articol dedicat unirii principatelor române de la sud şi de la nord de Milcov: *Unirea Moldovei cu Ţara Românească (Poporul suveran). Către fraţii noştri din Moldova (Pruncul român)*. La acestea s-au adăugat altele, toate dînd glas cerinţei unirii celor două principate sub steagul revoluţionar, chemînd masele populare să lupte pentru acest ideal.

tul 4 al statutului prevedea „fondarea de jurnale sau gazete în limba română" — necesitate de mult resimţită de societatea românească.

Pentru a ascunde aceste ţeluri secrete ale societăţii, ea a căpătat, spre a îndepărta orice suspiciune, aspectul unei „soţietăţi literare" în şedinţele căreia luau parte „mai toţi boierii din Capitală", inclusiv cei trei fraţi ai domnitorului Grigorie IV Dimitrie Ghica. În cursul acestor întruniri, ţinute în casa lui Dinicu, a citit Heliade *Gramatica românească* şi mai multe traduceri din Lamartine, Boileau ş.a. — traduceri care „pentru prima oară învedera românilor de cît ar fi capabilă limba română" — sugerînd astfel necesitatea dezvoltării unei literaturi, inclusiv prin stimularea traducerilor.

În 1828, Heliade Rădulescu, care abandonase cariera didactică, s-a dus la Sibiu, pentru a-şi tipări *Gramatica românească*. În absenţa lui — dar, de bună seamă, cu ştiinţa sa — Dinicu Golescu a adresat autorităţilor, în octombrie 1828, o „suplică" (cerere) de înfiinţare a unei gazete. Cîteva săptămîni mai tîrziu, la 3 decembrie, Divanul îşi dădea încuviinţarea: „vei pune în lucrare alcătuirea acestei gazete, ca un lucru folositor naţiei românilor", neuitînd să adauge (ţara se găsea sub ocupaţia trupelor ţariste) „care gazeta alcătuind-o, o vei da dumneata mai întîi în cercetarea cenzurei după cum se porunceşte, şi apoi s-o publicuieşti urmînd condiţiilor ce se arată".

Înştiinţarea de apariţie a gazetei, redactată de Ion Heliade Rădulescu imediat după reîntoarcerea de la Sibiu (dovadă că înfiinţarea unei publicaţii fusese de mult plănuită cu asociatul său de idei) trasa un adevărat program politic. Gazeta, „acest vestitor de obşte" — arăta Heliade — este un organ neapărat trebuitor românilor. Folosul ei trebuie să fie „de obşte şi pentru toată treapta de oameni", vizînd cele mai largi cercuri de cititori, atît pe „politic", cît şi pe „liniştitul literat", pe „îndrăzneţul şi neastîmpăratul războinic", pe „băgătorul de seamă neguţător" şi, în fine, pe „asudătorul plugar", astfel încît să nu fie nici o categorie socială, nici o vîrstă „care să nu afle plăcere şi folos într-această... gazetă". Iniţial numită *Curierul Bucureştilor*, şi în cele din urmă, *Curierul românesc*, titlu cu o clară tendinţă unionistă, gazeta a apărut începînd de la 8/20 aprilie 1829 şi a oglindit cele mai de seamă evenimente ale vremii: încheierea păcii de la Adrianopol şi revenirea sub autoritatea străbună românească a teritoriilor deţinute de otomani în chip de raiale (Brăila, Giurgiu, Turnu), organizarea noii „miliţii" (armate) pămîntene. În numărul din 5/17 aprilie 1830, *Cu-*

„Fraților români din Moldova! — exclama C.A. Rosetti. *Ceasul libertății a sunat pentru tot românul... Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov: peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frației și a libertății. Munteanul și moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură nație... Să ne dăm mîna ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții. Uniți vom fi tari; uniți vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al libertății noastre"*. Din exil, Mihail Kogălniceanu răspundea acestui apel prin broșura *Dorințele Partidei naționale în Moldova*, în care se formula sentința: *„cheia boltei fără care s-ar prăbuși tot edificiul național... este Unirea Moldovei cu Țara Românească..., o Unire dorită de veacuri..., o Unire pe care, după spiritul timpurilor, cu armele în mînă au voit s-o săvîrșească Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul"*. Peste Carpați — în condițiile în care nobilimea liberală maghiară susținea, inclusiv prin organe de presă (*Kolósvári Hiradó* și alte publicații), iar Dieta din Cluj vota anexarea Transilvaniei la Ungaria — acțiunea presei rom ne a situat pe prim-plan problema națională; ziarele și revistele și-au întărit rolul de tribună în promovarea drepturilor națiunii române, au combătut cu tărie uniunea samavolnică deznaționalizatoare și au ținut, totodată, trează în minți și inimi chemarea de la Blaj — *Vrem să ne unim cu Țara!* —, în spiritul căreia George Barițiu, în apelul *Fraților români transilvăneni* din *Gazeta Transilvaniei*, îndemna: *„Apoi priviți acum și spre Dunăre în jos"*. Capătă valoare de eveniment publicarea, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, din 14 iunie 1848, a poeziei lui Vasile Alecsandri *Hora Ardealului* — adevărat manifest pentru unitatea românilor de pretutindeni: *„Hai să dăm mînă cu mînă!/ Cei cu inima română, /Să-nvîrtim hora frăției!/ Pe pămîntul României!"*

În strînsă legătură cu ideea unității era aceea a independenței, apreciindu-se, cum o făcea *Pruncul român*, printr-un articol al lui I. Catina, că *„drepturile unui popor la independență se ridică într-o treaptă atît de înaltă încît nimeni nu poate să le ajungă, să le atingă"*.

Susținînd și explicînd principiile și sarcinile revoluției, politica guvernului provizoriu, presa a dat curs chemărilor la solidaritate pentru înfăptuirea lor. În *Pruncul român*, de pildă, găsim un mesaj adresat de C. Halepliu fraților de arme, militarilor, de a sluji revoluția, o scrisoare de adeziune a unor studenți rom ni din Atena, apelul intitulat *Frații mei israeliți!*, semnat Bernh. Ios. Pope, care chema pe concetățenii săi să manifeste recunoștință față de poporul rom n

rierul a publicat vestitul *Marș* al lui Iancu Văcărescu, însoțit de un reportaj ce consemna emoția generală la apariția primelor uniforme ale noii armate; nesemnat, reportajul nu poate fi decît al lui Heliade, care scria practic toată gazeta: „Mare mișcare și bucurie a pricinuit în toată capitala noastră uniforma românească și organizația oștirei ce se gătește. Tot rumânul pare că-și vede nația renăscîndu-se".

Numeroase alte articole au fost consacrate reînvierii tradițiilor eroice, de luptă ale poporului. De altfel, istoria — invocată ca martoră a trecutului glorios — a căpătat un loc privilegiat în paginile publicației. Începînd din noiembrie 1829, pe parcursul mai multor numere, *Curierul* a publicat fragmente din *Idee repede despre istoria românilor*, alcătuită de Grigore Pleșoianu, în care fostul elev al lui Heliade de la „Sf. Sava" prezenta cele două „descălecături" și pe „prințul Negru" care „cîrmui cu destulă putere nu numai națiia sa românească, ci și cele din vecinătate". Gazeta a publicat, de asemenea în „foileton", extrase, „din istoria patriii" și anume din „epoha domniei marelui Ștefan vodă". Evocarea unor episoade din istoria Moldovei exprimă limpede orientarea în spiritul ideilor unioniste imprimată publicației. De altminteri, în virtutea aceleiași viziuni, știrile din Moldova erau deseori înserate, în paginile *Curierului*, la rubrica „înștiințări dinlăuntru", fiind considerate știri interne.

Istoria noastră e plină de fapte mari

Un loc important în paginile *Curierului românesc* l-au ocupat problemele învățămîntului, Heliade continuînd să vegheze și să sprijine procesul de consolidare și dezvoltare a acestui important sector de luminare și culturalizare a poporului. Dar principala preocupare a redactorului, care s-a reflectat pe un spațiu din ce în ce mai mare în ansamblul publicației, a fost literatura. Se poate spune că Heliade a fost nu numai primul nostru scriitor care a trăit din practicarea meseriei de scriitor și a activităților legate de ea, ci și primul care a impus publicului, în mod treptat, prin intermediul gazetei sale, o imagine de ansamblu asupra literaturii române, preocupare care a determinat editarea, începînd din 1837, a suplimentului literar *Curier de ambe sexe*. În spiritul programului național și patriotic enunțat în proiectul de statut al Societății literare, în paginile ambelor publicații, Heliade a încurajat producția literară originală. Cu mai bine de un deceniu înainte ca Mihail Kogălniceanu să formuleze îndemnul său

pentru libertăţile acordate de revoluţie şi de va fi nevoie să-şi jertfească viaţa pentru Constituţie.

Concentrării forţelor în vederea consolidării cuceririlor revoluţiei îi erau dedicate şi articolele care se ocupau de alegerile pentru Adunarea constituantă. *Poporul suveran*, de exemplu, sublinia responsabilitatea corpului electoral, necesitatea ca toţi alegătorii să fie prezenţi la urne pentru a dejuca orice manevre ale reacţiunii, cerînd să-şi dea votul pentru reprezentanţii autentici ai democraţiei. „*Datoria de căpetenie a fiecăruia elector* — scria ziarul — *este de a-şi da votul numai într-un interes public*". Aceeaşi preocupare o găsim şi peste Carpaţi, unde, în toamna lui 1848, românii participau pentru prima oară la alegerile de „*oficiali politici şi administrativi*" (primari, notari, inspectori şi alţi dregători locali). Deşi erau doar districtuale, pe baza desfăşurării acestor alegeri, Bariţiu, în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, emitea generalizarea: „*Cel mai bun şi mai sigur criteriu al maturităţii unui popor este dacă acelaşi e în stare a se guberna şi administra pe sineşi prin ai săi bărbaţi, fără epitropia şi de-a dreptul conducerea vreunei alte puteri străine*". Şi, concret, cerea „*să ne căutăm pretutindeni pe cei mai buni bărbaţi a-i pune în posturi*".

Inepuizabilele disponibilităţi ale poporului

Un important obiectiv şi element de conţinut al presei din 1848 l-a reprezentat apărarea revoluţiei. Arătînd că nu e suficient că a fost înlăturat Regulamentul organic, că revoluţia s-a înfăptuit, ci că este nevoie de apărarea ei, *Poporul suveran* şi *Pruncul român* au militat pentru antrenarea activă a militarilor armatei permanente în serviciul cauzei revoluţiei şi, totodată, au pus un accent deosebit pe elementul de noutate emanat de revoluţie, caracteristic, de altfel, cvasitotalităţii mişcărilor revoluţionare din Europa, anume gărzile naţionale. Erau explicate scopurile şi compoziţia acestor formaţiuni populare, iar cetăţenii erau îndemnaţi să se înroleze în rîndurile lor, astfel ca, spunea *Pruncul român*, „*de va cere trebuinţa, toţi la sunetul tobelor să se adune şi să fie gata a-şi apăra patria, libertatea*".

Cît de imperativă era mobilizarea maselor la consolidarea şi apărarea puterii revoluţionare avea să o demonstreze situaţia creată prin complotul reacţionar din 19 iunie 1848. Din modul cum acesta a fost înăbuşit,

privitor la folosirea istoriei naţionale ca sursă de inspiraţie pentru scrieri literare, Ion Heliade Rădulescu adresa în termeni asemănători un apel de căutare a unor subiecte literare în trecut, în istoria şi obiceiurile naţionale: „Istoria noastră — scria Heliade — este plină de întîmplări şi de fapte mari şi eroice şi este un izvor de unde să se adape duhurile şi cu tragedii [subiecte] originale. Daţi dară ajutor tinerilor simţitori, înţelepţi, a alcătui şi a tălmăci ca să înzestraţi biblioteca teatrului, cu faptele voastre".

Acoperind un larg evantai al problemelor ce se deschideau în faţa societăţii româneşti, din acea vreme, apariţia *Curierului* a răspuns, fără îndoială, unor stringente necesităţi naţionale şi patriotice, îndeplinind un rol deosebit de important în canalizarea opiniei publice spre prefacerile revoluţionare ce se prefigurau.

Heliade însuşi traversa o perioadă de clarificare a poziţiilor sale atît faţă de reprezentanţii Imperiului ţarist, în ale căror declaraţii eliberatoare crezuse cu sinceritate, cît şi faţă de domnie. Momentul a fost legat de tipărirea şi difuzarea Regulamentului organic. Iniţial, guvernatorul ţarist al Principatelor, generalul Kiseleff, intenţionase să-l tipărească, pentru a-l distribui organelor administrative. Deoarece guvernul nu dispunea de fondurile necesare suportării cheltuielilor de editare, Heliade (la a cărui tipografie s-a executat lucrarea) a primit aprobarea să tipărească un număr suplimentar de exemplare, pe care să le valorifice pe cont propriu. În cele din urmă, Regulamentul nu a primit autorizaţia de difuzare, exemplarele tipărite fiind retrase, nu însă şi cele suplimentare scoase de Heliade. În 1834, după retragerea autorităţilor ţariste, noul ministru al treburilor dinlăuntru i-a dat lui Heliade încuviinţarea de a difuza exemplarele rămase „şi eu — consemna editorul în *Amintirile* sale — nu întîrziai de a trimite cîte 50 şi 60 de exemplare de fiecare judeţ". Consulul Minciaki a cerut retragerea acestor regulamente, dar ele apucaseră a fi difuzate. Doi ani mai tîrziu, cînd s-a hotărît ca decretele promulgate între timp să fie introduse în codul de legi, s-au văzut motivele cererii consulului rus. S-a observat că între textul tipărit de Heliade (cel care reprezenta Regulamentul aşa cum fusese votat de Adunarea obştească), şi cel în funcţiune efectivă exista o diferenţă de... un articol, celebrul „articol adiţional" impus de autorităţile ţariste de ocupaţie fără a fi promulgat sau aprobat de Adunare, deci nelegal, articol privitor la „dreptul" puterii protectoare de a se amesteca în treburile interne

presa a desprins şi concluzia inepuizabilelor disponibilităţi ale poporului de a-şi salvgarda cuceririle. „*Această tentativă* — scria *Poporul suveran* — *a dovedit voinţa poporului suveran şi puterea guvernului actual. Oricine a avut inimă de român, oricine a simţit durere de ţara sa, s-a armat pentru dînsul şi a hotărît să se sacrifice pentru cauza naţională*". Iar *Pruncul român* relata: „*Poporul, temîndu-se de vreo nouă trădare..., făcu două baricade în uliţa din dosul palatului, ca să nu se poată înconjura guvernul fără veste*".

Presa revoluţionară aducea la cunoştinţa publicului opiniile exprimate pe plan internaţional, fie prin reproducerea de ştiri şi articole ale redac ilor străine, fie prin informaţii ale unor corespondenţi, cum era Ion Maiorescu, trimisul român pe lîngă Dieta germană de la Frankfurt, ale cărui scrisori au văzut lumina tiparului în gazetele de la Braşov.

În acelaşi timp, ziarele şi revistele româneşti au relatat despre mişcările din Europa, au dat expresie caldei simpatii faţă de revoluţiile din Franţa, Italia, Austria, Germania, Ungaria, Polonia. În articolul *Ungaria şi România*, din numărul 19 al *Poporului suveran*, se scria: „*România vă salută patria ce este un stat liber şi vecin, vă declară din nou sentimente e fraterne şi crede că voi veţi corespunde la dînsele, aprobează eroismul vostru..., compătimează de soarta voastră văzînd pericolul ce vă ameninţă*". La rîndul ei, *Gazeta Transilvaniei*, în numărul 46 din 1848, publica articolul *Pericolul este foarte mare !*, în care aprecia că, în grelele împrejurări ale intervenţiei străine, ungurii şi românii trebuiau să se sprijine unii pe alţii printr-o alianţă „*pe temeiul deplinei egalităţi*", idee promovată de cele mai înflăcărate spirite din rîndurile paşoptiştilor români, maghiari şi germani — Nicolae Bălcescu, Sándor Petőfi, Stefan Ludwig Roth. Este simbolic faptul că în primăvara lui 1849, la Braşov, în aceeaşi editură şi tipografie, a lui Johann Gott, apăreau laolaltă gazetele *Expatriatul*, condus de revoluţionarul român Cezar Boliac, *Kronstädter Zeitung*, în frunte cu publicistul revoluţionar german Maximilian Leopold Moltke, şi *Brassoi Lap*, redactat de militantul progresist maghiar Veszely Károly, publicaţii în care era propovăduită deviza libertăţii şi democraţiei, a apărării lor prin lupta solidară a românilor, maghiarilor şi germanilor. Chiar în editorialul primului număr al *Expatriatului* se scria: „*Fraţilor români... Astăzi nu sînt luptele între cutare şi cutare naţie, între cutare şi cutare împărat; astăzi este o singură luptă în toată Europa: este lupta între libertate şi tiranie, între popoli şi dinastii. Dinastiile se strîng şi-şi dau*

ale ţării. Dezvăluirea făcută pe această cale de Heliade Rădulescu a stîrnit un puternic val de indignare în ţară şi cu toate că domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica a fost nevoit, la presiunile baronului Ruckmann, noul consul ţarist în Ţara Românească, să introducă articolul adiţional, imixtiunile puterii protectoare în treburile interne ale Ţării Româneşti au căpătat dovada publică.

Scriitor — editor — ziarist — tipograf

Era evident că sistemul de organizare a Principatelor preconizat de regulamentele organice asigura un cadru prea strîmt pentru dezvoltarea în sens burghez a societăţii româneşti. Domniile regulamentare — în pofida intenţiilor bune ale domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica (participant o vreme la întrunirile Societăţii literare) şi, apoi, ale lui Gheorghe Bibescu — încorsetate de imixtiunile permanente ale celor două puteri (suzerane şi protectoare) se dovedeau, la rîndul lor, prea slabe pentru a crea condiţii optime de manifestare burgheziei în ascensiune. În această situaţie, rămînea ca oamenii animaţi de dorinţa de a transforma societatea românească să acţioneze în cadrul unor grupări care, dată fiind situaţia internă, nu puteau îmbrăca decît un caracter secret. Asemenea lui Heliade gîndeau şi alţi oameni politici ai vremii. Unul dintre ei era Ion Cîmpineanu. Avînd amîndoi cam aceeaşi etate — va relata, mai tîrziu Heliade despre întîlnirea lor — şi-au împărtăşit ideile şi năzuinţele secrete pe care le aduceau: Heliade din fosta Societate literară de la 1827, Cîmpineanu din societatea secretă a boierilor exilaţi la Braşov (în urma evenimentelor din 1821): „Două ramure, plecînd din aceeaşi sorginte din Braşov se întîlniră iarăşi: I. Cîmpineanu, depozitarul unor statute, şi eu, depozitarul altora, deşi diverse, însă avînd acelaşi scop naţional, ne învoirăm a ne da mîna şi a continua mai departe fapte".

Astfel, în decembrie 1833, Cîmpineanu şi Heliade au pus bazele Societăţii filarmonice, avînd ca scop „încuragiarea spre traducţiuni în limba patriei şi tipărirea acestora" şi „formarea unui teatru naţional".

Celor doi li s-a alăturat şi Constantin Aristia, întors de curînd dela Paris, unde fusese trimis încă de domniţa Ralu (fiica domnitorului Ioan Caragea şi întemeietoare a pri-

mîna din toate părţile spre a-şi propti tronurile ce se surpă, şi toată speranţa ce le-a mai rămas este neînţelegerea şi învrăjbirea popoarelor între dînsele. Cînd o dată popoarele îşi vor cunoaşte adevăratul interes, atunci lupta aceasta va înceta". Fidel îndreptarului programatic înscris pe frontispiciul său — *Fraternitate* —, *Brassoi Lap* se adresa astfel învăţătorimii satelor: „*Spuneţi luptătorilor din satele voastre că trebuie să meargă în luptă pentru dreptate şi pentru cauza sfîntă a popoarelor, pentru libertate. Să lupte ca fiecare om să aibă după munca sa, ca săracul să nu fie mai prejos în faţa justiţiei decît bogatul. Să lupte ca să fie doborîte barierele care despart popoarele şi nu le lasă să se îmbrăţişeze între ele. Aşadar, să intre în luptă pentru principiile sfinte ale egalităţii şi fraternităţii*".

Revoluţia română s-a aflat şi în atenţia lui Karl Marx. Ziarul condus de el, *Neue Rheinische Zeitung*, care apărea la Köln, a avut o rubrică permanentă — *Principatele Dunărene* —, care cuprindea informaţii şi comentarii despre evenimentele din ţara noastră, folosind ca surse, în afară de diferite jurnale europene şi corespondenţe de la revoluţionari români, printre care istoricii cred a fi fost cu siguranţă Ion Maiorescu, Dimitrie Brătianu, Al. G. Golescu-Negru. Şi presa română a anului 1848 a suscitat interesul lui Marx, care, în însemnările privitoare la istoria românilor, şi-a notat numele unor gazete şi autori, între care *Pruncul român*, *Gazeta Transilvaniei*, C.A. Rosetti, Heliade Rădulescu.

Deşi, datorită intervenţiei armate externe şi reacţiunii interne, revoluţia a fost înăbuşită, paşoptiştii români au considerat-o doar întreruptă şi au acţionat, în exil, pentru reaprinderea ei. În acest scop, au considerat de neapărată trebuinţă editarea unor publicaţii revoluţionare. Reliefînd rolul presei de propagandist şi organizator, Nicolae Bălcescu îi scria, la 15 decembrie 1849, din Paris, lui Ion Ghica: „*Voi să încep o revistă română, care să apere revoluţia noastră şi să pregătească alta nouă... Opinia mea e că cu încetul această revistă ne va face şeful ce dorim, adică că va concentra pe toţi în opinia şi lucrarea sa şi astfel vom putea a dobîndi, atît în ţară cît şi între emigraţie, o centralizaţie neimpusă de nimeni*". Sub acest semn trebuie apreciată apariţia revistelor *România viitoare* (Paris, 1850), *Republica română* (Paris, Bruxelles, 1851, 1853) şi *Junimea română* (Paris, 1851), luptătoare pentru întreita deviză revoluţionară — *Dreptate, Frăţie, Unitate* —, care va constitui călăuza generaţiei făuritoare a statului naţional român modern, realizat prin Unirea din ianuarie 1859. ■

mului teatru din Ţara Românească, cunoscut sub numele de Teatrul de la Cişmeaua Roşie) pentru a urma Conservatorul de artă dramatică.

Prin stăruinţa depusă de ei, şi în mod special de Ion Heliade Rădulescu, sufletul şi animatorul acestei noi societăţi, s-a desfăşurat o susţinută activitate pentru cultivarea literaturii dramatice în limba română, dezvoltarea muzicii vocale şi pentru înfiinţarea unui teatru naţional. Societatea a iniţiat înfiinţarea unei şcoli „de muzică vocală, de declamaţie şi de literatură" ce se întreţinea din cotizaţiile subscrise de cea mai mare parte a boierimii ţării. În cadrul şcolii, cum se arăta în *Curierul românesc* din 7 ianuarie 1834, lecţiile de muzică au fost predate de Bongianini, Aristia a fost „profesorul de declamaţie", iar Heliade „profesorul de literatură, pregătitor cu teoria acelor ce d. Aristia va pune în lucrare prin declamaţie". În perioada ce a urmat, s-a reuşit astfel să se pună în scenă mai multe reprezentaţii teatrale (*Fanatismul* de Voltaire, *Silita căsătorie* şi *Amorul doctor* de Molière). În 1835 a început editarea unei noi publicaţii, *Gazeta Teatrului Naţional*, în ale cărei coloane, Heliade şi-a expus multe din principiile privitoare la dezvoltarea limbii române şi la structurarea ei gramaticală, care îl preocupa în mod deosebit.

Disensiunile ivite între unii membrii ai Societăţii filarmonice, şi în special punctele de vedere diferite asupra unor probleme de principiu între Cîmpineanu şi Heliade, au determinat dizolvarea Societăţii filarmonice la sfîrşitul anului 1837.

În deceniul ce a urmat pînă la izbucnirea revoluţiei, Heliade s-a afirmat viguros în viaţa culturală a ţării, devenind — prin multiplele sale calităţi de scriitor, ziarist, editor, tipograf — una din personalităţile cele mai influente în viaţa Capitalei, cu o popularitate deosebită în rîndul negustorilor şi meşteşugarilor. Protestul împotriva abuzurilor domniei (domnitorul Gheorghe Bibescu dizolvase Obştească Adunare în 1844, ca urmare a opoziţiei pe care aceasta o manifestase faţă de concesionarea prospecţiunilor miniere — Afacerea Trandafilov) a contribuit şi mai mult la creşterea prestigiului său. Astfel, deşi în anii de pregătire a revoluţiei paşoptiste Heliade se arăta un adept al măsurilor moderate, de influenţare a domniei, el se regăsea, prin audienţa sa la opinia publică, ca şi prin obiectivele generale promovate, alături de grupul de revoluţionari români de la Paris, care-i avea în frunte pe Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, fraţii Goleşti ş.a. ■

(Va urma)

DIN VREMEA LUI CUZA (III)

TH. C. VĂCĂRESCU

Publicăm alte fragmente din însemnările memorialistice ale generalului Theodor C. Văcărescu (1842-1913), apărute în revista Convorbiri literare **din 1915 şi în care sînt evocate fapte, întîmplări, personaje şi evenimente de la mijlocul veacului trecut.**

În preluarea acestor pagini, am adoptat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularităţile stilistice ale autorului. Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte. Precizările din paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin.

I. L.

Entuziasmul revoluţionar de la 1848

Negreşit că mulţimea trebilor politice, că grija cîrmuirii ţării ocupau mult vremea domnitorului, totuşi de netăgăduit este că nelipsita şi neadormita grijă pentru armată alcătuieşte tocmai una din cele mai de căpetenie griji ale acelei cîrmuiri şi ocrotiri... Fapt este că, în tot ce privea afacerile oştirii, domnitorul le lăsase un timp oarecare în grija aproape exclusivă a unei personalităţi mai calificată decît oricare alta atunci la noi pentru a îndeplini această însărcinare şi care ar fi obţinut desigur rezultate mai desăvîrşite, dacă vodă Cuza ar fi mărginit activitatea acestei personalităţi la afacerile militare, cu excluziunea celor politice.

Această însemnată personalitate era colonelul Ioan Em. Florescu[1], pe care Cuza la începutul domniei sale îl aflase retras din oştire, după ce se numărase printre ofiţerii superiori, cei mai apţi şi mai competenţi nu numai din armata noastră, dar care desigur ar fi fost privit tot astfel şi în orice armată europeană. Dar nu numai printr-o inteligenţă vie, care îşi asimila cu înlesnire noţiunile şi cunoştinţele ce dovedeau o cultură întinsă şi variată, nu numai prin studii speciale şi tehnice militare ce le dobîndise plecînd ca tînăr ofiţer în Franţa, admis acolo a frecventa cursurile şcoalei de stat major şi ale celei politehnice din Paris, dar fondul psihologic însuşi al lui Ioan Em. Florescu, firea şi temperamentul lui posedau în gradul cel mai desăvîrşit aptitudinile şi însuşirile ostăşeşti. Dotat cu un fizic plăcut, seducător chiar, înalt, bine făcut, frumos la chip, cu ochi albaştri, păr, mustăţi şi imperială blondă, care chiar mai tîrziu în vîrstă fiind îi dădeau încă un aer distins şi marţial, tînărul Florescu fusese cu prisos hotărît de natură cu toate darurile exterioare menite a-i cîştiga simpatii, a-i înlesni izbîndă în calea vieţii. Născut la 1819 ca vlăstar dintr-un vechi neam boieresc în ale cărui vine, după tradiţiune, curgea sînge de-a lui Mihai Viteazul, Ioan Em. Florescu mai avea norocul de a poseda o pîrghie, care mai ales pe vremurile de atunci avea o mare putere, pîrghia unei familii înalt înrudite şi influente.

Tatăl său, boierul Manolache Florescu, chipeş şi arătos şi dînsul — frumuseţea bărbătească şi femeiască părînd a fi un atribut moştenit în această familie de la gingaşa domniţă Florica, fiica eroului de la Călugăreni — ocupase şi el înalte dregătorii şi fusese în cele din urmă vornic mare şi ministru. El avusese de mamă o Ghiculeasă, sora celor doi domni succesivi în Ţara Românească, Grigore [Dimitrie] Ghica (1822-1828] şi Alexandru [Dimitrie] Ghica [1834-1842].

Dacă se are în vedere toţi aceşti cozi [atuuri] pe care îi avea tînărul I. Em. Florescu cînd se întoarse de la studii din Paris... dacă se mai ţine seamă că tînărul I. Em. Florescu mai adăuga la acel fond serios şi alte însuşiri plăcute, de acelea pe care francezii le numesc „talents d'agréments et de societé" — cum de pildă îndemînarea la sporturi, la dans, la călărie, şi fiind şi muzicant... se va înţelege lesne succesele ce le avu prin saloane seducătorul cavaler ce era la vîrsta de 21 de ani I. Em. Florescu.

Se înţelege tot aşa de lesne cum acel ademenitor Făt-Frumos nu avu decît să se

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

arate la Curte spre a cuceri dintr-un iuruş [iureş] inima graţioasei bălaie domniţe Catinca, a doua fiică a lui Vodă Bibescu şi a soţiei lui din prima căsătorie, Joiţa Mavrocordat...

La început Bibescu nu prea era dispus să dea consimţămîntul la măritişul fiicei sale Catinca cu Ion Florescu, nu doară că n-ar fi găsit acea alianţă destul de strălucită, căci fratele mai mic al lui vodă, Iancu Bibescu, luase mai înainte în căsătorie o fiică a lui Manolache Florescu, pe Anica, soră mai mare a tînărului Florescu, dar vodă Bibescu ar fi voit să mărite pe fiica a doua tot aşa cum măritase pe cea dintîi, pe Elisa, după un bărbat mai matur, cu o funcţiune înaltă şi o carieră făcută, cum era Alexandru Filipescu zis Vulpache, fiul banului Alecu Filipescu-Vulpea[1].

Însă lesne se face carieră şi se ajunge la poziţiuni înalte cînd cineva pe lîngă darurile fizice şi intelectuale mai este, cum era Florescu, şi nepot de doi foşti domnitori şi este înrudit de aproape cu domnitorul în scaun, după ce a ştiut să răpească şi inima unei fete iubite a aceluiaşi domnitor. Devenit dar ginerele lui Vodă Bibescu, Florescu la sfîrşitul domniei socrului său era colonel şi adjutant domnesc. Este adevărat că nimeni atunci în oştirea noastră n-ar fi putut să pretindă că prin cunoştinţe şi merit ar fi putut îndreptăţi mai mult ca dînsul o aşa repede înaintare.

Şi în tot timpul acelei domnii colonelul Florescu stătu departe de politica propriu-zisă, se înţelege pe atît pe cît poate sta departe de dînsa un ginere de domn, şi el se consacră afacerilor militare.

Pe acel teren, el de pe atunci îşi dobîndi reale cuvinte de mulţumire din partea oştirii pentru acţiunea hotărîtoare ce avusese în unele întocmiri şi reforme folositoare, cum de pildă înfiinţarea corpului de pompieri din Bucureşti, care prin organizarea şi disciplinarea ostăşească, prin îndemînarea şi sprintenia dezvoltată în exerciţii gimnastice, prin inimoşia de a înfrunta greutăţi şi primejdii în lupta cu incendiile, deveniseră eroicii pompieri în lupta din Dealul Spirii de la 13 septembrie 1848, cînd ei abia în număr de cîteva sute, împreună cu batalionul de infanterie român care ocupase cazarma Alexandria, nu se dădură înlături de a da piept cu o întreagă diviziune a armatei turceşti, cucerindu-i şi două tunuri.

O altă înfrîurire favorabilă armatei o avu Ioan Florescu în organizarea flotilei de şalupe canoniere pe Dunăre pentru poliţia porturilor. Dar titlul cel mai meritat, pe care de pe atunci şi-l cîştigase Ioan Florescu, nu numai la recunoştinţa armatei, dar şi la a ţării, constă în partea precumpănitoare ce avu prin competenţa şi influenţa lui la proiectul înfiinţării Şcoalei militare din Bucureşti. Căci hotărîrea instituirii unei asemenea şcoli se luă în ultimul an al domniei lui Bibescu. Evenimentele însă ale anilor de tulburări, 1848 şi 1849 şi ocupaţiunea oştirilor ruse şi turce întîrziară punerea în lucrare a acestei hotărîri, care nu se putu executa decît în anul 1850, sub domnia lui Ştirbei. Colonelul Florescu fu nu numai unul din promotorii cei mai activi şi călduroşi ai acestei instituţiuni de special învăţămînt militar, dar din momentul chiar al înfiinţării ei şi pînă la ieşirea primei promoţii de sublocotenenţi. În 1856, în tot acest răstimp colonelul Florescu socoti drept cinste de a se prenumăra printre profesorii regulaţi ai acestei şcoli, adevărat sămînţar [pepinieră] din care au ieşit ofiţerii cei mai distinşi ai armatei noastre. Ofiţeri are dovediră solida lor instrucţie, lucrînd cu acei din statul major austriac la harta ţării, în 1856-1858, ofiţeri care dovediră aceeaşi solidă instrucţiune în şcolile militare superioare din Franţa, unde erau trimişi a-şi completa studiile, ofiţeri care dovediră, în sfîrşit, aceeaşi instrucţiune şi destoinicie în acea reală şi supremă şcoală care este războiul, în şcoala de la Griviţa şi Plevna, de la Rahova şi Smîrdan. Pentru a nu uita pe nici unul din aceşti ofiţeri, ar trebui să am sub ochi lista tuturor promoţiunilor ieşite din şcoala noastră militară de la înfiinţarea ei.

Ioan Em. Florescu

După revoluţiunea din 1848 şi abdicarea lui Vodă Bibescu, Ioan Florescu plecă cu familia socrului său în străinătate, dar peste puţin se întoarce în ţară...

În vara acelui an 1849, se urcă pe tronul Ţării Româ-

[1] Alexandru Filipescu (1775-1856), mare boier: „A primit o educaţiune foarte îngrijită în străinătate şi în ţară — scrie despre el *Dicţionarul contimporanilor* de Dim. R. Rosetti, Bucureşti, 1897 — şi era versat în cunoştinţa limbilor latină, elenă veche şi modernă, franceză, italiană. Delegatul boierilor pe lîngă Tudor Vladimirescu la 1821, şi-a îndeplinit misiunea atît de îndemînatic, încît a fost numit *Vulpe*". A participat la alcătuirea Regulamentului organic.

Bătălia pompierilor cu oştirea otomană la 13 septembrie 1848, în Dealu Spirii; litografie de epocă

neşti Barbu Ştirbei[1], frate mai mare a lui vodă Bibescu, unchi prin alianţă a lui Ioan Florescu. S-ar fi putut oricine aştepta ca această apropiată înrudire cu noul domnitor să-i dea prilej a străbate mai departe în calea carierei şi onorurilor militare.

Nu fu însă astfel, Vodă Ştirbei dădea, este adevărat, dovezi publice că preţuia după cădinţă [cădere] meritele diverse ale soţului nepoatei sale, domniţa Ecaterina Bibescu. Ca urmare, încredinţă lui Florescu însărcinări ca efor al şcoalelor, una din cele mai înalte dregătorii care privea direcţiunea întregului învăţămînt public al ţării, ca preşedinte al comisiunii pentru construirea Teatrului Naţional, unul din edificiile cele mai însemnate, care se clădiră în acea domnie, ca preşedinte iarăşi al comisiunii de arhitecţi şi ingineri însărcinată cu însănătoşirea şi înfrumuseţarea capitalei Bucureşti, prin secarea şi canalizarea bălţii Cişmigiului în interiorul oraşului şi transformarea ei într-un vast şi frumos parc. Mai menţinu asemenea vodă Ştirbei pe Ioan Florescu în serviciul de profesor la Şcoala militară, dar acolo unde era mai firesc ca oriunde ca să fie Florescu şi ca el să ţie una din primele situaţiuni în oştire, acolo Barbu Ştirbei nu-i dete lui nici un serviciu activ, nu-l menţinu nici chiar printre adjutanţii în serviciu regulat pe lîngă persoana lui. Şi cu toate acestea, lucru curios, de cîte ori era vorba de o organizare nouă, de o reformă importantă în oştire, Ştirbei nu lipsea a lua părerea lui Florescu, a-l chema şi a-i cere avizul în consiliile în care se dezbăteau astfel de proiecte.

Aşa bunăoară se petrecură lucrurile în privinţa a două din cele mai de căpetenie alcătuiri privitoare la oştirea noastră ce-şi luară fiinţă sub domnia lui Ştirbei... aceea a grănicerilor şi a dorobanţilor...

Acel care în vremea de acum îşi aruncă ochii pe aceste rînduri, ar simţi poate oarecare nedumerire şi s-ar întreba de ce se dădea atunci atîta însemnătate acelor organizaţii a grănicerilor şi a dorobanţilor? Şi, s-ar mai întreba, asemenea, pentru ce atîta bucurie, atîta entuziasm cînd au fost înfiinţate? Asemenea nedumerire se poate oricum înţelege astăzi cînd ţara noastră este stăpînă pe sine şi, în deplină suveranitate, îşi poate alcătui instituţiunile civile şi militare pe care şi le crede priincioase şi de folos. Dar cine a apucat, ca cel ce scrie aci, vremile acelea de piedici şi de răutăţi, de necazuri şi de umilinţi, în care situaţiunea de vasalitate turcească şi de protectorat rusesc ţinea ţara strînsă ca într-un cleşte, fără să poată întocmi reforme şi organiza nimic în ordinea politică, socială, sau ostăşească fără voia curţilor suverană şi protectoare, cum se zicea atunci, curţi care n-aveau de loc interes să contribuie la întărirea României, cine a apucat acele timpuri va înţelege cîtă cazină, cîtă iscusinţă se cerea adesea pentru a aduce la bun liman asemenea organizaţiuni şi reforme menite a asigura propăşirea şi puterea neamului nostru românesc...

Cînd în primăvara anului 1849 se urcă Barbu Ştirbei în scaunul domniei, Turcia şi Rusia, suzerană şi protectoare ale noastre, conform tratatelor internaţionale, încheiară aşa-numita Conven-

---

[1] Barbu Ştirbei (1799-1869), domn al Munteniei (1849-1853, 1854-1856) era fiul marelui vornic Dimitrie Bibescu (1750-1831) şi frate cu George Bibescu (1805-1873), domn al Munteniei între 1842 şi 1848. A fost înfiat de unchiul său după mamă, vornicul Barbu Ştirbei, care i-a lăsat moştenire întreaga sa avere, cu condiţia să-i poarte numele.

ţie de la Balta-Liman[1], instrument de răzbunare şi de pedeapsă pentru avîntul de libertate, de conştiinţă de sine şi de progres, la care cu un an mai înainte, la 1848, neaşteptat şi nestăvilit se trezise un popor latin la Dunărea de Jos...

Armatele ruso-turceşti, care în 1848 trecuseră Prutul şi Dunărea spre a înăbuşi revoluţiunea la noi, urmau după zisa Convenţiune de la Balta-Liman, să ocupe, pînă la restabilirea desăvîrşitei ordine, Principatele şi să stea grea povară peste dînsele. Toate dispoziţiunile favorabile ce se putuseră strecura în Tratatul de la Adrianopol [1829] şi în cele anterioare între Rusia şi Turcia în ceea ce priveşte străvechile drepturi de autonomie şi de cîrmuire de sine-şi, pe care şi le rezervaseră românii prin capitulaţiile glorioşilor lor voievozi cu Poarta otomană, se puneau iarăşi în îndoială prin acea Convenţie de la Balta-Liman şi, în primul rînd, dreptul *ab antiquo* [din vechime] de a-şi alege ei domnul, drept răpit sub fanarioţi, dar restatornicit la 1822 şi întărit şi de Regulamentul organic, constituţiunea de atunci a ambelor Principate, recunoscută şi întărită de ambele curţi, suzerană şi protectoare, şi pusă în lucrare în 1832...

Prin entuziasmul revoluţionar de la 11 iunie 1848, ţara noastră trecuse printr-o scurtă dar profundă comoţiune [zguduire]. Mentalitatea ei, urnită şi împinsă de curentele învietoare, care de la începutul secolului adiau înspre dînsa din Apus, ajunsese la plină dezvoltare. Ideile de libertate, de egalitate politică, de dreptate şi echitate socială, de viaţă demnă naţională şi de sine stătătoare, idei cu entuziasm îmbrăţişate şi cu credinţă de apostoli propovăduite de tineretul cult şi luminat din clasa de sus, străbătuseră în straturile adînci ale poporului român... După ce comisarii, Duhamel, numit de Rusia, şi Fuad Effendi, numit de Poartă, însoţiţi de oştirile de ocupaţiune turco-ruse, comandate de Omer paşa şi Liiders, înăbuşiseră revoluţiunea română, ei instalară, pînă la numirea definitivă a domnilor, caimacam în Valahia pe Constantin Cantacuzino. Acesta guverna doar cu numele în cele opt luni, de la 13 septembrie 1848 pînă la 1 mai 1849, cînd se încheie Convenţia de la Balta-Liman. Adevărata stăpînire se exercita de către cei doi comisari şi mai ales de cel turcesc, căci Rusia, avînd sarcini şi podvezi[2] mult mai grele a cere de la ţară pentru aprovizionările şi transporturile trupelor ei, care se războiau cu ungurii în Transilvania, comisarul rus avusese dibăcia a se pune pe al doilea plan, lăsînd toată direcţiunea trebilor în timpul acelei căimăcămii în seama colegului său Fuad. De aceea şi caimacamul C. Cantacuzino nu făcea absolut nici un pas fără voia şi aprobarea comisarului turc. Acesta, împreună cu ajutorul său, Rustembei, numea şi înlocuia în toate funcţiunile şi nu fără temei se spunea că Fuad Effendi luase multe mii de galbeni de la Cantacuzino spre a-i mijloci domnia la Constantinopol, el neavînd acolo alt concurent serios decît pe Ştirbei, foştii domni Al. Ghica şi Bibescu avînd pe Rusia în contra lor. Dar Ştirbei, mai bine inspirat, în loc să ia pe Fuad de mijlocitor, se adresă de-a dreptul la Constantinopol, unde, prin capacitatea lui şi înaltele funcţiuni ce ocupase sub precedentele domnii, era bine cunoscut de vizir şi înalţii demnitari ai Porţii. Ştirbei, apoi, mai priceput şi mai avut decît Cantacuzino, izbuti cu atît mai lesne pe lîngă turci că avea agrementul cabinetului turcesc, care îşi dădea seama că în urma evenimentelor care se petrecuseră în Ţara Românească se cerea la cîrmă un om destoinic şi energic ca Ştirbei.

Şi, într-adevăr, nu era destul numai destoinicie şi energică pricepere, mai era încă nevoie şi de multă îngăduire, de multă răbdare şi uitare de sine, pentru a guverna ţara în acele împrejurări. Ordinea materială fusese, este adevărat, iute restabilită după intrarea oştirilor de ocupaţie şi arestarea în masă a tuturor celor bănuiţi de a fi fost părtaşi la revoluţie. Capii cei mai însemnaţi însă, ca Heliad, Goleştii, Tell, Brătianu, Rosetti şi alţii puşi în straşnică urmărire de ruşi, izbutiseră totuşi după dramatice şi primejdioase peripeţii să scape peste graniţă, mai ales în Turcia, al cărei guvern cu mult mai domol decît cel rusesc către dînşii le dăduse azil, internîndu-i sub un tratament omenos şi servind chiar pensiuni de întreţinere pentru cei lipsiţi de mijloace...

Precum şi după ce a trecut ciclonul care a ridicat marea în uriaşe talazuri, ea tot mai rămîne turburată şi trebuie vreme pentru a i se potoli valurile, tot asemenea stăruia şi dăinuia în cugete agitaţiunea şi neliniştea în ţările române după ce amestecul străin din afară zădărnicise cu putere brutală generosul lor avînt spre viaţă demnă şi liberă.

Ceea ce nu puţin contribuia a menţine această stare de turburare şi de nelinişte în suflete, care, fie şi în tăcere, nu puteau să simtă decît românește, era aţîţătoarea privelişte a baionetelor streine răsfăţîndu-se ca stăpîne în ţară cucerită, era umilitoarea şi nelegiuita epitropie sub care erau puşi guvern şi domnitor de cei doi trufaşi şi atotputernici comisari,

(Continuare în p. 31)

[1] Convenţia de la Balta-Liman (cartier al Instanbulului), încheiată la 19 aprilie/1 mai 1849 între Imperiul ţarist şi Imperiul otoman, stabilea: limitarea dreptului de autonomie a Principatelor; numirea domnilor pe şapte ani; desfiinţarea adunărilor obşteşti şi înlocuirea lor cu divanuri ad-hoc alcătuite din boieri; revizuirea Regulamentului organic; prelungirea regimului de ocupaţie instaurat după înfrîngerea revoluţiei de la 1848.

[2] Podvadă (podvoadă, podhoadă) — transport gratuit cu carul, ca prestaţie; aici cu sens general de dări, corvoade.

Naționalizarea, urmare firească a cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea, intelectualitatea și celelalte categorii sociale, a creat baza materială pentru trecerea la obiectivul istoric al făuririi societății fără clase, fără asupritori, a societății socialiste în România.

NICOLAE CEAUȘESCU

11 IUNIE 1948:

„DOMNIA POPORULUI PRIN POPOR"

GHEORGHE SURPAT

Mariile evenimente din viața unui popor își dezvăluie semnificațiile lor profunde mai ales atunci cînd sînt judecate din perspectiva timpului, a înrîuririi pe care au exercitat-o asupra mersului istoriei. Un asemenea moment, de covîrșitoare însemnătate politică, economică și socială în istoria poporului român i-a constituit naționalizarea principalelor mijloace de producție, **înfăptuită la 11 iunie 1948, și trecerea lor în proprietatea socialistă, imperativ generat nemijlocit de noul curs al dezvoltării social-istorice a României în perioada istorică inaugurată de Revoluția de eliberare socială și națională, declanșată în august 1944, naționalizarea s-a înscris ca parte integrantă a unui proces revoluționar unitar, mereu ascendent, și cu adînci rădăcini în istoria poporului român, a clasei muncitoare.**

Lupta poporului nostru s-a nutrit și luminat din permanența idealului dreptății economico-sociale care a animat necontenit masele muncitoare, forțele revoluționare, din voința lor de a înlătura nedreptele privilegii rezultate din stăpînirea inechitabilă a mijloacelor de producție, a majorității bogățiilor țării, ceea ce genera, întreținea și agrava exploatarea celor mulți, împiedicînd evoluția rapidă a societății românești pe calea progresului. Dacă evenimentele politice din 1859 și 1918 au condus la făurirea statului național unitar român, cele din 1877-1878 la cucerirea independenței depline de stat, evenimentele istorice din 1944 la declanșarea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român, cele din 1947 la cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și cu ceilalți oameni ai muncii, naționalizarea din 1948 **a transformat pe oamenii muncii în unicul proprietar al mijloacelor de producție pentru a-și edifica un viitor luminos.**

Coincidența istorică a făcut ca naționalizarea — moment de covîrșitoare însemnătate pentru edificarea noii orînduiri sociale în țara noastră —, să fie înfăptuită în aceeași zi de 11 iunie, în care, cu un secol mai înainte, guvernul instituit la București de revoluția din 1848 a chemat la înfăptuirea înaltului ideal al luptătorilor democrat-revoluționari de a se instaura *„domnia poporului prin popor"*. Deși despărțite în timp prin durata unui veac, revoluția din 1848 și istoricul act al naționalizării de la 11 iunie 1948 se află într-o organică interdependență, reprezentînd momente epocale în lupta poporului nostru pentru libertate națională și dreptate socială. *„După un secol de la revoluția burghezo-democratică din 1848, după un veac de îndîrjită și eroică luptă de clasă* — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, *proletariatul, în alianță cu țărănimea, unind în jurul său intelectualitatea, forțele largi populare, toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, a reușit să pună pentru totdeauna capăt dominației exploatatorilor, să cucerească puterea politică și economică în stat"*.

Actul revoluționar al naționalizării ilustrează faptul că poporul român a știut întotdeauna să se situeze în actualitatea și stringența mersului istoriei, să acționeze cu hotărîre în direcția progre-

sului, potrivit propriilor sale aspiraţii. După proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947, adoptarea de către Marea Adunare Naţională a noii Constituţii, la 13 aprilie 1948, care asigura cadrul constituţional-juridic pentru realizarea unor profunde transformări revoluţionare în baza economică a societăţii româneşti, Partidul Comunist Român a apreciat că fuseseră create condiţiile pentru preluarea de către clasa muncitoare a poziţiilor de comandă ale vieţii economice, hotărînd trecerea la înfăptuirea practică a naţionalizării principalelor mijloace de producţie. Era un act obiectiv reclamat de necesitatea menţinerii şi consolidării puterii politice cucerite de oamenii muncii, de imperativul înlăturării contradicţiei dintre noua suprastructură politică şi caracterul economiei în care se menţinea proprietatea capitalistă. La 11 iunie 1948, în baza Constituţiei ţării, Marea Adunare Naţională a votat în unanimitate *Legea pentru naţionalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări şi transport*. Fabricile, uzinele, minele, sondele, băncile, pădurile au trecut în proprietatea statului, devenind bunuri ale întregului popor. Lichidînd proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producţie, naţionalizarea a însemnat crearea *proprietăţii socialiste asupra mijloacelor de producţie — temelia economică trainică a clasei muncitoare, a întregului popor în făurirea societăţii socialiste, sursa propăşirii materiale şi spirituale a naţiunii*.

Pe plan social, actul de la 11 iunie 1948 a avut drept urmare desfiinţarea clasei sociale a burgheziei industriale, financiare şi comerciale; totodată, au fost lichidate poziţiile economice ale monopolurilor internaţionale în economia românească. Clasa muncitoare a încetat a mai fi o clasă exploatată, devenind stăpînă, împreună cu toţi oamenii muncii, pe mijloacele de producţie şi pe roadele muncii sale. Proprietatea socialistă a asigurat şi asigură dezvoltarea planificată a economiei naţionale, repartizarea armonioasă a forţelor de producţie pe întregul teritoriu al ţării şi ridicarea, pe această bază, a bunăstării materiale a poporului.

Politica consecventă a partidului şi statului nostru de industrializare socialistă a ţării, de modernizare a agriculturii, de dezvoltare puternică a forţelor de producţie şi repartizare raţională a lor pe tot cuprinsul ţării, de acumulare şi orientare a investiţiilor în direcţia dezvoltării continue a proprietăţii socialiste, a asigurat — în cele patru decenii care au trecut de la naţionalizare şi, mai cu seamă, în perioada istorică deschisă de Congresul IX al partidului, perioadă pe care poporul nostru o defineşte, cu profundă îndreptăţire şi cu nestăvilită mîndrie patriotică *Epoca Nicolae Ceauşescu* — schimbări radicale atît în baza materială, în nivelul şi calitatea forţelor de producţie, cît şi în ridicarea gradului de civilizaţie materială şi spirituală a naţiunii noastre. Această epocă evidenţiază cu putere originalitatea soluţiilor adoptate de partidul nostru, de secretarul său general, în rezolvarea problemelor fundamentale ale dezvoltării economice şi sociale a ţării, ale organizării şi conducerii societăţii, ale dezvoltării continue a democraţiei muncitoreşti revoluţionare, preocuparea permanentă pentru aprofundarea fenomenelor apărute în procesul complex al consolidării şi dezvoltării multilaterale a societăţii socialiste româneşti. Ţinînd seama de nivelul dezvoltării economiei naţionale, de exigenţele făuririi societăţii socialiste în condiţiile actuale ale revoluţiei tehnico-ştiinţifice, secretarul general al partidului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a elaborat teze de o excepţională valoare teoretică şi practică, pentru progresul multilateral al ţării, care privesc: dezvoltarea puternică calitativ-intensivă a forţelor de producţie, a industriei naţionale, privită ca factor hotărîtor, dinamic al dezvoltării tuturor ramurilor economiei, al progresului economic şi social al ţării; dezvoltarea susţinută a ştiinţei, învăţămîntului şi integrarea largă a acestora cu producţia; lărgirea bazei de materii prime şi energetice; dezvoltarea armonioasă a economiei în profil teritorial — premisă esenţială pentru făurirea unei economii echilibrate, judicios repartizată pe întreg teritoriul ţării şi folosind totalitatea resurselor ei; dezvoltarea şi consolidarea continuă a proprietăţii socialiste asupra mijloacelor de producţie, perfecţionarea relaţiilor de producţie şi sociale; exercitarea democraţiei socialiste, a autoconducerii muncitoreşti şi a rolului statului nostru socialist în asigurarea unităţii şi coordonării întregului proces al dezvoltării economice şi sociale a ţării. În acest cadru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a subliniat necesitatea efortului propriu, acţiune concretizată în alocarea, din venitul naţional, a unei însemnate cote pentru dezvoltare, înfăptuirea unor programe de investiţii de amploare. În concepţia secretarului general al partidului nostru, numai dezvoltarea şi modernizarea continuă a economiei naţionale, creşterea productivităţii muncii şi, pe această bază, a venitului naţional, asigură bunăstarea materială şi spirituală a poporului — ţelul suprem al întregii politici şi activităţi ale partidului.

Relevînd rolul proprietăţii socialiste în afirmarea superiorităţii noii orînduiri sociale, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, în Raportul prezentat la Conferinţa Naţională a partidului din decembrie 1987, arăta: *„Am pus în centrul întregii noastre ac-*

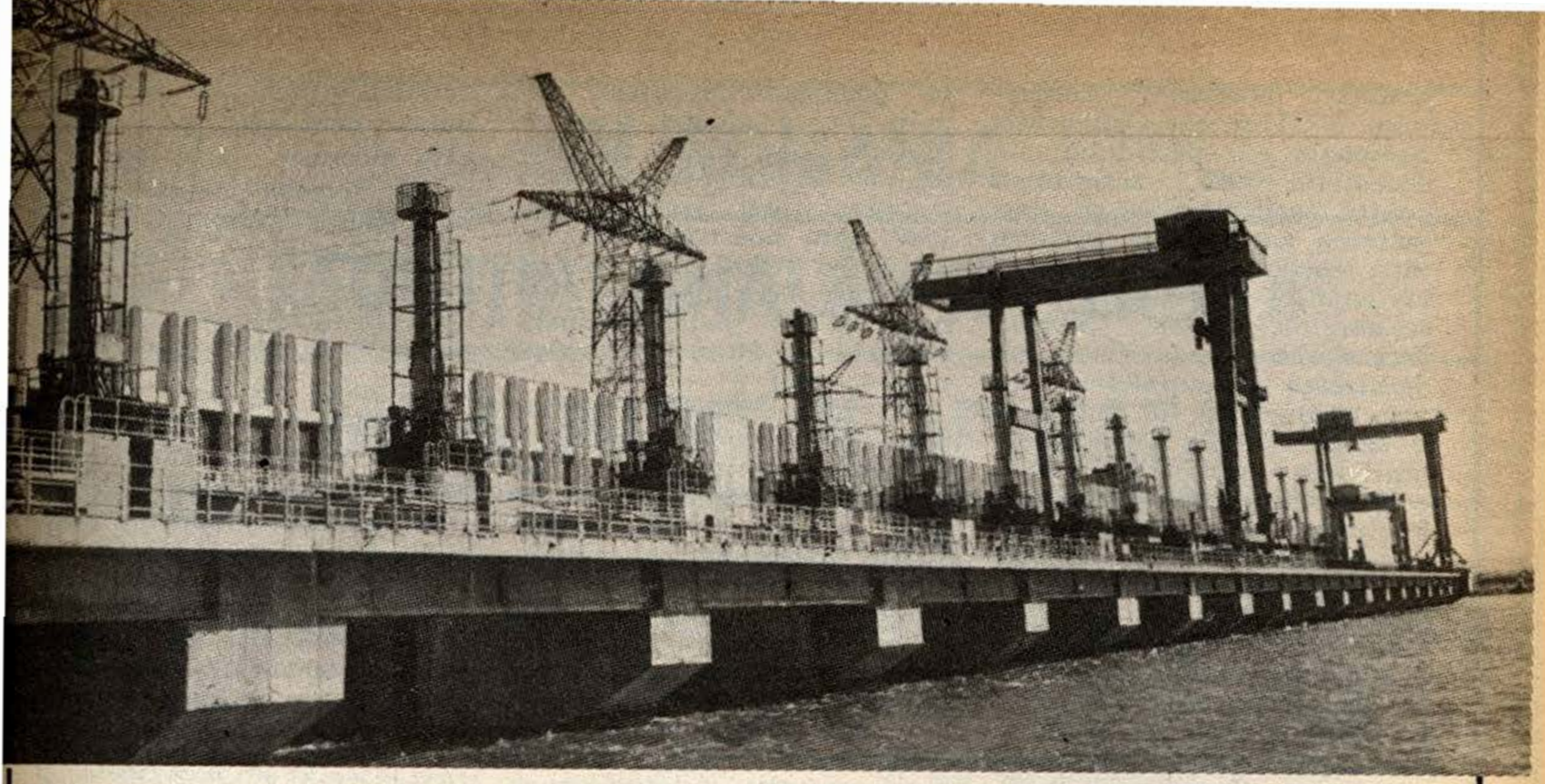

În anii construcției socialiste economia românească a cunoscut o impresionantă dezvoltare, producția industrială a țării fiind astăzi de 120 ori mai mare decît în 1945. În imagine: vedere parțială a Hidrocentralei Porțile de Fier II

tivități dezvoltarea puternică a proprietății socialiste de stat și cooperatiste, am acționat pentru perfecționarea continuă a bazei orînduirii noastre socialiste. Astăzi mijloacele fixe reprezintă circa 3 200 miliarde lei, din care peste 80% s-au realizat în ultimii 20 de ani, iar avuția națională generală a ajuns la aproape 5 000 miliarde lei. Pe această bază, fiecare cetățean al României, în calitatea sa de proprietar — împreună cu întregul popor — asupra tuturor bogățiilor patriei noastre, are în proprietate peste 140 000 lei din fondurile fixe". Aceasta determină creșterea răspunderii fiecărui om al muncii față de dezvoltarea continuă a proprietății socialiste, în calitatea sa de producător, de proprietar al unei părți a avuției naționale — proprietate a întregului popor — și de beneficiar al acesteia.

Un element de ordin calitativ superior caracteristic proprietății noastre socialiste constă în faptul că partea covîrșitoare a bunurilor materiale actuale este rezultatul muncii sociale prestate de oamenii muncii în anii care au urmat naționalizării principalelor mijloace de producție. Mijloacele de muncă asupra cărora statul a devenit proprietar la 11 iunie 1948, precum și bunurile materiale existente în momentul cooperativizării agriculturii au fost, practic, integral înlocuite în această perioadă, proces care a implicat un dublu aspect: cantitativ, prin dezvoltarea uriașă pe care au cunoscut-o mijloacele de producție, și, calitativ, prin preocuparea permanentă pentru introducerea unor dotări și tehnologii moderne, în pas cu cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii mondiale. În procesul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate au apărut mii de unități economice noi în industrie, agricultură, construcții, transporturi și telecomunicații, a fost creată și s-a dezvoltat o bază materială nouă în domeniul învățămîntului, cercetării științifice, ocrotirii sănătății, artei și culturii etc., forțele de producție, în general, de care dispune țara noastră astăzi reprezentînd rodul muncii poporului.

Ca urmare, calitatea statului de proprietar asupra principalelor mijloace de producție instituită prin naționalizare a căpătat un alt suport economic, iar noțiunea de proprietate de stat reflectă multitudinea aspectelor reale legate de semnificația practică a proprietății socialiste, de calitatea oamenilor muncii de stăpîni ai mijloacelor de producție, de producători și beneficiari ai tuturor bunurilor ce se creează în societate. Avînd în vedere această realitate, secretarul general al partidului nostru preciza, la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din iunie 1982, că statul nu este un proprietar în sensul juridic al cuvîntului, că proprietatea socialistă aparține poporului.

Punînd în slujba poporului întregul potențial al țării, proprietatea socialistă permite desfășurarea unui efort coordonat și eficient pe bază de plan în vederea propășirii patriei, ea garantează tuturor oamenilor muncii dreptul de a participa la repartiția echilibrată a rezultatelor muncii.

În perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism, rolul proprietății socialiste crește necontenit. Indiferent de forma pe care o îmbracă, proprietatea socialistă se ridică, în această perioadă, pe o treaptă nouă, asigurînd condiții de muncă și de existență superioare și tot mai unitare tuturor categoriilor de oameni ai muncii, atît de la orașe, cît și de la sate. În

lumina hotărîrilor Congresului XIII și ale Conferinței Naționale a partidului din decembrie 1987, activitatea pentru perfecționarea și dezvoltarea continuă a proprietății socialiste se desfășoară în condițiile realizării unei creșteri economice preponderent intensive, prin modernizarea potențialului tehnico-productiv în industrie și agricultură, în celelalte ramuri ale producției materiale — concomitent cu lărgirea rațională a bazei proprii de materii prime și energie și înfăptuirea noii revoluții agrare, cu așezarea la temelia creșterii mai accentuate a eficienței economice a celor mai noi și avansate cuceriri ale științei și tehnicii. *„Ne aflăm într-o asemenea etapă a dezvoltării societății omenești* — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *cînd, pentru a asigura progresul națiunii, al întregii omeniri, se cere un spirit nou, revoluționar, dar, în același timp, se cere o atitudine nouă și o înțelegere nouă a rolului științei și tehnicii în asigurarea progresului general al societății omenești. Se poate afirma, fără teamă de a greși, că viitorul națiunii noastre, al omenirii este legat de dezvoltarea continuă a științei, a învățămîntului, de o gîndire nouă, revoluționară, în toate domeniile"*.

Consolidarea continuă a proprietății socialiste a constituit temelia trainică pentru dezvoltarea planificată și în ritm susținut a forțelor de producție și repartizarea lor rațională pe întregul teritoriu al țării, pentru făurirea unei industrii puternice, ramură hotărîtoare în procesul de modernizare și perfecționare continuă a economiei naționale. Grație cotelor înalte de dezvoltare a industriei, România a înregistrat o participare activă și echitabilă la circuitul economic mondial, și-a amplificat relațiile comerciale și de cooperare în știință și tehnică cu toate statele lumii, relații bazate pe principiile deplinei egalități, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc. În 1987, țara noastră a realizat schimburi comerciale și de cooperare economică cu 155 state de pe toate continentele față de 29 țări în 1948 și 98 în 1965.

În procesul dezvoltării continue a proprietății socialiste, al perfecționării relațiilor de producție și repartiție socialiste, partidul nostru — promotor consecvent al principiului că socialismul se construiește cu poporul și pentru popor —, a creat un *sistem cuprinzător al democrației socialiste*, care îmbină armonios, într-o viziune unitară, democrația reprezentativă cu democrația directă, conducerea unitară a economiei naționale cu autoconducerea muncitorească a unităților economice-sociale, democrația politică cu cea economică, asigurîndu-se astfel cadrul politic-organizatoric pentru participarea largă și activă a oamenilor muncii, a întregului popor la conducerea tuturor treburilor societății. În etapa actuală, a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, ca urmare a orientărilor date de secretarul general al partidului —, aceste forme ale democrației directe, realizate prin îmbinarea armonioasă a principiilor conducerii centralizate cu autoconducerea și autogestiunea muncitorească, au devenit principii de bază ale activității economice în țara noastră. Partidul și statul stimulează pe toate căile manifestarea eficientă a opiniei publice împotriva fenomenelor negative, diversificarea posibilităților de exprimare a acestei opinii. *„Socialismul* — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *îl construim cu oamenii și pentru oameni și ei sînt deci cei ce hotărăsc asupra felului cum trebuie să fie înfăptuit, asupra felului cum trebuie să arate socialismul pe care îl realizăm"*.

Consolidarea și perfecționarea continuă a proprietății socialiste constituie, totodată, temelia trainică a independenței naționale, a apărării cuceririlor revoluționare, a comunității de interese și aspirații a tuturor cetățenilor țării, a întregului popor, contribuind în mod hotărîtor la accentuarea procesului de apropiere între clase și categorii sociale, la întărirea unității morale și social-politice a poporului.

Dezvoltarea continuă a proprietății socialiste, calitatea oamenilor muncii de proprietari, producători și beneficiari a devenit temelia trainică pentru înfăptuirea hotărîrilor și programelor adoptate de Congresul XIII și de Conferința Națională ale partidului, a obiectivului strategic fundamental al actualului plan cincinal — acela de trecere a României într-un stadiu nou, de la țară socialistă în curs de dezvoltare la țară socialistă cu un nivel mediu de dezvoltare din punct de vedere economic. Realizarea acestui obiectiv este strîns legată în primul rînd de eforturile întregului popor, de ridicarea pregătirii politice, ideologice, profesionale a tuturor oamenilor muncii, de afirmarea puternică a spiritului novator, revoluționar în toate domeniile de activitate, de creșterea răspunderii fiecărui membru al societății noastre în îndeplinirea atribuțiilor și sarcinilor încredințate.

În cele patru decenii de existență, proprietatea socialistă a impus un caracter dinamic și unitar întregului proces de dezvoltare social-economică a țării, demonstrîndu-și superioritatea sa reală față de orice formă de proprietate cunoscută în istorie. Ea a fost și va fi temelia trainică a progresului multilateral al patriei, a înfăptuirii aspirațiilor de dreptate și libertate socială, a asigurării independenței și suveranității naționale. ■

ÎN ROMÂNIA

„SOLUŢIA FINALĂ" HITLERISTĂ

NU A PUTUT FI APLICATĂ

Dr. OLIVER LUSTIG

În flăcările holocaustului — conceput, organizat şi executat de nazişti, susţinuţi de fascişti de cele mai diverse nuanţe din marea majoritate a ţărilor satelite sau cotropite — au pierit şase milioane de evrei, pentru unica vină că s-au născut evrei. În unele ţări, ei au fost exterminaţi într-o proporţie de peste 80 şi chiar 90 la sută. Ţara în care evreii au rămas în viaţă, în masă, în cel mai mare număr în Europa îngenuncheată de Hitler a fost România: în jurul a 350 000!

În literatura internaţională de specialitate, pe lîngă cei ce dau aprecierea cuvenită acestui fapt de excepţie, există voci care încearcă să-l minimalizeze, susţinînd, printre altele, că în România Berlinul n-ar fi exercitat presiuni pentru aplicarea Endlösungului[1].

Care este adevărul?

Pentru înţelegerea profundei semnificaţii a salvării a 350 000 evrei într-o ţară în care trupele hitleriste s-au menţinut timp de peste patru ani, ajungînd să numere în unele perioade peste jumătate milion de militari cu zeci de comandamente (inclusiv unităţi de represiune S.S., servicii ale S.D. şi Gestapoului), este nevoie să recapitulăm, în linii esenţiale, destinul evreilor din ţara noastră.

În 1939, potrivit Memoriului Institutului central de statistică din toamna anului 1940, în România trăiau 763 716[2] evrei. Se ştie că, după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, în condiţiile deosebit de vitrege ce se creaseră în Europa şi în ţară, România a fost silită să accepte partiala sa dezmembrare teritorială. La 26 iunie 1940, în urma unor note ultimative ale guvernului sovietic, Basarabia şi partea de nord a Bucovinei au fost încorporate Uniunii Sovietice. La 30 august 1940, în urma odiosului dictat de la Viena, Ungaria horthystă a cotropit — graţie lui Hitler şi Mussolini — partea de nord-vest a României, ceea ce a avut urmări fatale şi pentru populaţia evreiască din aceste regiuni.

Astfel, 151 125[3] evrei, aflaţi pe teritoriul anexat Ungariei, au fost supuşi aplicării *„soluţiei finale"* în stil horthyst: 84-85 la sută dintre ei au fost exterminaţi.

Un adevărat calvar au străbătut în perioada războiului cei peste 280 000 evrei care locuiau pe teritoriul Basarabiei şi Bucovinei de nord, intrat în iunie 1940 în componenţa U.R.S.S. O situaţie exactă a destinului acestora nu se cunoaşte încă.

După trecerea Prutului, autorităţile antonesciene au făcut, la 1 septembrie 1941, un prim recensămînt al evreilor din Basarabia şi Bucovina. Numărul lor mai era la acea dată de 144 575[4]. Ce s-a întîmplat cu ceilalţi, cu mult peste o sută de mii, este greu de precizat. Cîţi au ajuns în diferite părţi ale U.R.S.S. după 28 iunie 1940? Cîţi s-au retras cu armata sovietică în vara lui 1941? Cîţi au pierit în timpul ostilităţilor şi în săptămînile ce au urmat, datorită execuţiilor „din mers", efectuate de unităţile specializate ale armatei hitleriste, precum şi datorită excceselor, mergînd pînă la crimă, ale diferitelor elemente declasate, lipsite de umanism, unele din rîndurile jandarmeriei antonesciene este imposibil de stabilit, dată fiind lipsa surselor documentare pînă la ora actuală.

---

[1] *E lösung* („soluţia finală") era denumirea concepţiei naziste de eliminare a evreilor din Europa prin exterminarea lor fizică. Colonelul S.S. Rudolf Höss, fost comandant al celui mai mare lagăr de exterminare, Birkenau-Auschwitz, devenit apoi şef de direcţie în centrala lagărelor de concentrare, avea să dea — în depoziţia la procesul său — următoarea explicaţie clară şi concisă: *Die Endlösung* („soluţia finală") = *die vollständige Ausrottung aller Juden in Europa* (exterminarea completă a tuturor evreilor din Europa).

[2] Arhivele statului Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 397/1940, f. 2-10.

[3] Cifra este dată de recensămîntul ungar efectuat la 31.I.1941. În realitate, ţinînd seama că sub incidenţa legilor rasiale au fost incluse multe mii de evrei care pînă atunci se consideraseră creştini, numărul celor trimişi în lagărele morţii a fost de peste 166 000. (Vezi: *Remember. 40 ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupaţia horthystă*, Federaţia Comunităţilor Evreieşti din R.S. România, Bucureşti, 1985, p. 59).

[4] Matatias Carp. *Cartea neagră. Fapte şi documente. Suferinţele evreilor din România. 1940-1944*, vol. I, Bucureşti, 1946, p. 18.

Tragedia evreilor din acest teritoriu a culminat cu deportarea lor în Transnistria. Datorită condițiilor brutale, inumane, în care s-a făcut transportul, ale foamei, bolilor și frigului, ale decimării sistematice a unor loturi de către Gestapo, din cei aproximativ 130 000 evrei din Basarabia, Bucovina și județul Dorohoi, duși în Transnistria au supraviețuit doar în jur de 50 000.

Fără a micșora cu nimic răspunderea lui Ion Antonescu pentru că în Transnistria au pierit circa 80 000 de evrei, trebuie spus că în teritoriul țării rămas după dictatul de la Viena sub autoritatea guvernului român — respectiv în Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat și sudul Transilvaniei — *„soluția finală" nu s-a aplicat, evreii au fost salvați în masă de holocaust.*

Și în România, evreii au fost supuși prigonirii, au suferit efectele dure și dureroase ale unei întregi legislații discriminatorii îndreptată împotriva lor. În țară domnea un regim de dictatură militaro-fascistă, iar prezența masivă a trupelor hitleriste amplifica mereu presiunea Berlinului de a se *rezolva definitiv* problema evreiască în spiritul legilor de la Nürnberg, completate cu *Protocolul de la Wannsee*[1] ce prevedea trecerea imediată la faza finală: *deportarea și exterminarea în masă.* Totuși, cu excepția celor 130 evrei care s-au numărat printre victimele rebeliunii legionare de la București din ianuarie 1941 și a celor cîteva mii asasinați în urma pogromului de la Iași[2], inițiat de naziști și săvîrșit împreună cu elemente legionare înarmate și cu antisemiți abuzivi și declasați localnici — în România, evreilor nu li s-a luat viața pe motiv că sînt evrei. Mai mult — spre deosebire de majoritatea țărilor îngenuncheate de Hitler — în România nu s-a purtat (în afara unor județe din Moldova) steaua galbenă, nu a avut loc concentrarea obligatorie în cunoscutele ghetouri existente în alte țări, iar — fapt istoric esențial — *planul nazist de deportare a fost zădărnicit.*

„*Soluția finală*" viza, în concepția nazistă, exterminarea evreilor de pe întregul continent. Și, într-adevăr, de-a lungul și de-a latul Europei cotropite se cunosc foarte puține excepții de sustragere de la aplicarea ei. Astfel, au fost salvați aproape toți cei 6 500 evrei din Danemarca. Grație mișcării antifasciste daneze, în ajunul declanșării vînării evreilor de către Gestapo, peste șase mii au fost transportați, inclusiv cu bărci de pescuit, în Suedia. Zadarnic au năvălit, spumegînd de furie, trimișii lui Eichmann[3] în casele evreiești, ei n-au izbutit să mai aresteze decît cîteva sute.

De asemenea, în ciuda prigoanei îndurate, au fost salvați de sub incidența *„soluției finale"* aproape toți cei 50 000 evrei din Bulgaria.

Dimensiunile cele mai ample le are, neîndoielnic, supraviețuirea, în masă compactă, a evreilor din România, în întreaga arie de exercitare a puterii statale naționale de după toamna anului 1940[4].

Meritul istoric al poporului român, al rezistenței sale antifasciste — în fruntea căreia s-au aflat comuniștii — este cu atît mai mare cu cît România a fost printre țările în care trupele hitleriste și-au exercitat dominația timp de aproape patru ani, iar presiunea nazistă în direcția aplicării *„soluției finale"* nu a încetat de-a lungul acestor ani.

Un moment de cotitură în accentuarea acestor presiuni a survenit în primăvara lui 1941, cînd a sosit la București, în calitate de *Berater für Juden und Arisierungsfragen* (consilier pentru probleme evreiești și de arienizare), S.S. Hauptsturmführer Gustav Richter (căpitan S.S.), împuternicit pentru România al Biroului IV B 4.

De cum și-a luat în primire postul, tînărul și vanitosul căpitan s-a lansat într-o activitate febrilă. El avea mereu în vedere *„soluția finală"*; nu-l mulțumea nici pe departe șirul măsurilor restrictive și vexatorii întreprinse în România. Urmărea și avea să obțină controlul asupra legislației antievreiești, dizolvarea tuturor organizațiilor, asociațiilor și uniunilor evreiești și înființarea unei „Centrale Evreiești" după modelul *Judenraturilor* (Consiliilor evreiești) din celelalte țări ale Europei supuse celui de-al III-lea Reich, prin intermediul cărora se asigura înfăptuirea necondiționată a tuturor legilor și dispozițiilor antievreiești.

Între timp, la Berlin s-a hotărît trecerea la ultima fază a rezolvării definitive a problemei evreiești — exterminarea tuturor evreilor de pe continent. În acest moment decisiv al escaladării aplicării *„soluției finale"* — începutul anului 1942 — Reichul nazist se afla la apogeul puterii sale militare și politice. Țările Europei erau în cea mai mare parte cotropite sau, în orice caz, dominate de cel de-al treilea Reich. Trupele Wehrmachtului, secondate de *Einsatzgruppen*[5], distrugeau, ardeau, nimiceau totul în cale, întinzîndu-se de la Atlantic la Voronej, extinzîndu-și violența cotropitoare de la Narvik la Anvers; tancurile lor înaintau vertiginos spre Marea Caspică și Volga.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3-5/1988.

[2] Numărul exact al victimelor pogromului nu s-a putut stabili; estimările istoricilor din diferite țări îl situează între 3 200 și 12 000.

[3] Adolf Eichmann, S.S. *Obersturmbannführer* (locotenent-colonel în S.S.) a fost șeful Biroului IV B 4 din Secția IV B a Direcției IV (Gestapoul) a Direcției Generale a Siguranței Reichului (R.S.H.A.), însărcinat cu rezolvarea definitivă a problemei evreiești în Europa. Instalat la Berlin, în clădirea de pe Kurfürstenstrasse nr. 116, la etajul II, în camera oglinzilor, Eichmann a devenit principalul expert al Reichului în probleme evreiești, responsabil absolut al soartei tuturor evreilor din Europa, avînd împuternicirea să organizeze descoperirea, urmărirea, deportarea și transportarea lor spre lagărele de exterminare în masă. Sub conducerea lui, Biroul IV B 4 a devenit, între anii 1941-1944, cartierul general al aplicării *„soluției finale"*.

Înainte de prăbușirea Reichului, Eichmann i-a declarat lui Wisliceny, unul dintre principalii lui colaboratori: *„Voi sări în mormînt zîmbind cu satisfacție că am pe conștiință cinci milioane de evrei"*.

Adolf Eichmann a fost descoperit, prins și răpit din Argentina — unde trăia sub o identitate falsă cu întreaga familie — de o echipă a serviciilor speciale israeliene în mai 1960. Judecat la Ierusalim în 1961, a fost condamnat la moarte. La 31 mai 1962, cu două minute înainte de miezul nopții, sentința a fost executată.

[4] De-a lungul anilor, *Magazin istoric* a publicat o serie de articole evocînd omenia poporului român, numeroasele fapte și acțiuni de solidaritate cu populația evreiască din țara noastră (vezi nr. 6/1976, 5/1982, 6/1983, 5 și 7/1987).

[5] Grupe operative speciale ale Gestapoului, S.D.-ului și S.S.-ului, însărcinate cu exterminarea în masă a populației civile (îndeosebi a evreilor) în teritoriile ocupate de naziști.

La 22 ianuarie 1942 s-au întîlnit la Wannsee[1], „în legătură cu *Endlösung*", reprezentanții tuturor organismelor de conducere ale Reichului: cancelaria partidului nazist și cea a Reichului, Direcția Generală a Siguranței și S.D.-ul, ministerele de interne, de justiție și de externe, împuternicitul pentru planul de patru ani și Direcția cercetării pentru problemele rasei și colonizării etc., etc. Acolo și atunci s-a elaborat faimosul plan de înfăptuire imediată, în mod „organizat", la nivel european, a *„soluției finale"*. Decizia este înscrisă în procesul-verbal al ședinței, document cunoscut sub numele de *„Protocolul Wannsee"*, în care s-a precizat că: *„În cursul rezolvării definitive a problemei evreiești în Europa, trebuie luați în considerare cca. 11 000 000 evrei repartizați pe țări"*[2]. În tabelul cu țările Europei și numărul evreilor vizați din fiecare țară europeană, România figura cu 342 000 evrei[3].

Pentru a preveni orice posibilitate de eludare a celor stabilite, pentru ca nicăieri, nici un evreu să nu se poată sustrage destinului hotărît, în *„Protocolul Wannsee"* s-a consemnat că *„în cursul aplicării în practică a* Endlösungului, *întreaga Europă va fi scotocită de la apus spre răsărit... Evreii vor fi închiși mai întîi în ghetouri, de unde apoi îi vom duce mai departe spre răsărit... În teritoriile ocupate și în țările aflate sub influența noastră, împuternicitul Direcției generale a siguranței Reichului* [Reichssicherheischauptamt] *va conlucra cu reprezentantul corespunzător al Ministerului de externe"*. În continuare, în protocol se arată: *„În Slovacia și în Croația, acest lucru* [modul de rezolvare definitivă a problemei evreiești] *nu mai prezintă dificultăți, deoarece problemele esențiale sînt deja pe cale de a fi rezolvate. Între timp, și în România guvernul a numit un împuternicit pentru problema evreiască"*[4].

Eichmann și Richter nu numai că erau hotărîți să înfăptuiască în România cele stabilite prin *„Protocolul Wannsee"*, dar intenționau ca aici aplicarea *„soluției finale"* să se facă astfel încît să servească drept model și altora.

Gustav Richter cunoștea exact concepția șefilor săi de la Berlin; știa precis că deportarea evreilor spre răsărit în vederea exterminării — a unui *tratament special* (cum se exprimau eufemistic participanții la Conferința de la Wannsee) — trebuia să fie precedată neapărat de două momente-cheie: *obligativitatea purtării stelei galbene și strîngerea în ghetouri.*

În România însă nu s-a reușit să se instituie nici una din cele două condiții considerate indispensabile de Berlin, ceea ce nu înseamnă că n-au existat numeroase și insistente încercări de aplicare a lor. Încă din august 1941, Berlinul începuse — direct prin Manfred von Killinger, ministrul lui Hitler la București — să insiste pentru instituirea semnului de stigmatizare a evreilor. Comandantul Comandamentului IV Teritorial a și dispus că *„toți locuitorii de origine etnică evreiască, de orice sex și vîrstă, aflați în trecere sau domiciliați pe teritoriul juridic al Comandamentului IV Teritorial (județele Iași, Baia, Botoșani, Roman, Bălți, Soroca) sînt obligați, în 48 de ore de la publicarea prezentei ordonanțe, a purta cusut în partea stîngă a pieptului, în mod vizibil, pe fond negru, un semn distinctiv format din două triunghiuri echilaterale, cu baza de 7 (șapte) centimetri, suprapuse în așa fel, ca să formeze steaua evreiască și care se va confecționa din pînză galbenă"*[5]. În județele enumerate, steaua galbenă a început să fie purtată.

La scurt timp, Ministerul afacerilor interne intenționa să generalizeze obligativitatea purtării stelei galbene în întreaga țară. S-au emis dispozițiile de rigoare, stabilindu-se și ziua în care ele să intre în vigoare: 10 septembrie 1941. Dar chiar în acea zi, mareșalul Ion Antonescu a semnat ordonanța care dispunea că evreii nu vor purta „steaua galbenă". Ca urmare, generalul Gheorghe Radu, prefectul Poliției Capitalei, a adresat doctorului Wilhelm Fielderman, președintele Federației Uniunilor Comunităților Evreiești din România, o scrisoare (nr. 174 002, din 10 septembrie 1941) în care se spunea: *„Avem onoarea a vă face cunoscut spre știință că dl. mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului român, a hotărît că evreii nu vor purta nici un semn distinctiv"*.

Au existat și tentative de strîngere a evreilor în ghetouri. La începutul anului 1942, în Transilvania de sud, prefectul județului Cluj-Turda, fără a pomeni cuvîntul ghetou, a solicitat în mod oficial, prin adresa nr. 10/1942, să-i fie luați evreii din teritoriul respectiv și duși în alte părți din țară. Ministerul afacerilor interne, prin adresa nr. 60 985, din 28 ianuarie 1942, a cerut inspectoratelor de poliție din Transilvania de sud și din București să examineze problema și, de comun acord cu prefecții de județe din Transilvania de sud, să indice localitățile „unde s-ar putea strămuta evreii". Considerăm deosebit de semnificativ pentru starea de spirit a populației românești și pentru atitudinea majorității autorităților, faptul că, rînd pe rînd, toate prefecturile din Transilvania de sud, invocînd cele mai diferite motive, s-au eschivat de la susținerea și aplicarea inițiativei prefectului județului Cluj-Turda, refuzînd să participe la o astfel de acțiune.

Prefectul județului Alba Iulia a raportat la 29 ianuarie 1942: *„...Alba Iulia are încă 1 273 de evrei, este orașul Încoronării, care nu e potrivit din nici un punct de vedere pentru lagăr, din lipsă de locuințe și avînd în vedere și situația sa geografică..."*[6]

Prefectul județului Sibiu comunica la 31 ianuarie 1942: *„...În urma arbitrajului de la Viena, în municipiul Sibiu s-a stabilit, în toamna anului 1941, un număr important de autorități publice, în frunte cu Universitatea din Cluj, apoi o seamă de instituțiuni particulare și alte persoane, care au provocat o mare scumpete și criză de locuințe. În urma acestor îm-*

---

[1] Suburbie din sud-vestul capitalei germane, în districtul Zelendorf.

[2] *Akcióban az S.S.*, Zrinyi Kiadó, Budapest, 1960, p. 112.

[3] *Ibidem*, p. 113.

[4] *S.S. în acțiune*, Ed. politică, București, 1962, pp. 86-87.

[5] *Ordonanța nr. 3 din 25 august 1941* a comandantului Comandamentului IV Teritorial.

[6] Jean Ancel, *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, vol. III, p. 508.

prejurări şi datorită faptului că toţi evreii din judeţul nostru au fost concentraţi în oraşul Sibiu, oricît am căuta să înghesuim pe evreii de aici, nu s-ar putea încartirui şi evreii din judeţul Turda[1]".

Prefectul din Făgăraş raporta la 31 ianuarie 1942: „...*Avem onoarea a vă comunica, că în situaţia actuală, cînd avem trupe române, germane în cantonament, efectiv aproximativ 2 000 trupe, plus ofiţeri şi subofiţeri 500-600, oraşul Făgăraş este suprapopulat, locuitorii lui obişnuiţi fiind de 8 000 de suflete, astfel că nu mai putem primi evrei...*"[2]

Rapoarte asemănătoare au înaintat şi prefecţii judeţelor Tîrnava Mare, Tîrnava Mică, Hunedoara şi Braşov. Pe baza lor, inspectoratele de poliţie Alba-Iulia şi Bucureşti şi-au înaintat concluziile şi propunerile Ministerului afacerilor interne. Drept urmare, tentativa prefectului judeţului Cluj-Turda a eşuat. La 2 martie 1942, prin adresa nr. 040 777A, acestuia i s-a comunicat decizia ministerului: „*La raportul dv. nr. 10/942, avem onoarea a vă face cunoscut că dl. ministru subsecretar de stat, general C. Vasiliu, nu a aprobat propunerile dv. privitoare la evacuarea evreilor din acest judeţ în interiorul ţării...*"[3]

În ciuda acestor stări de lucruri Berlinul nu a încetat să intensifice presiunile pentru trecerea la rezolvarea definitivă a problemei evreieşti în România, aşa cum se preconizase la Wannsee. Prin ministerul de externe nazist, prin Legaţia germană de la Bucureşti, prin serviciile secrete, prin publicaţiile ce apăreau în Reich şi în România, prin trimisul special în această problemă, S.S.-istul Gustav Richter, autorităţile naziste nu încetau să ceară punerea în practică a măsurilor pe care le stabiliseră. Presiunile ţinteau luarea tuturor măsurilor pentru declanşarea deportărilor. Folosind multiplele legături pe care şi le crease cu autorităţile, întreaga reţea de informatori şi spioni pe care Legaţia germană şi diferitele servicii de spionaj şi represiune ale Reichului le aveau în ţară, Richter trimitea sistematic la Berlin rapoarte privind *Stand der Judenfrage in Rumânien* (Stadiul problemei evreieşti în România). Spre mijlocul verii 1942, cînd în lagărele de exterminare din Polonia cotropită metodele „primitive" de exterminare de pînă atunci (asfixierea în dube cu gaze de eşapament etc.) erau depăşite, începînd să funcţioneze din plin noile sisteme de camere de gazare şi crematorii — ce fuseseră puse la punct de nazişti în primăvara acelui an —, România a fost programată să livreze în masă „materialul uman" necesar funcţionării bandei rulante a morţii.

Adolf Eichmann a recunoscut, în cursul anchetei de la Ierusalim, că el însuşi a formulat scrisoarea ce poartă iscălitura lui Heinrich Müller, şeful Gestapoului, în care acesta anunţa Ministerul de externe că deportarea evreilor din România va începe la 10 septembrie 1942.

Sigur de sine, potrivit indicaţiilor şi aprobării Berlinului, Richter a definitivat şi semnat planul deportărilor. Reproducem întreg planul hitlerist, după originalul aflat în Arhivele Yad Vashem din Ierusalim[4] (Colecţia Pazner, P-12 — 65) şi editat de istoricul dr. Jean Ancel.

„Deportarea evreilor din România

A.

Consideraţii generale

În mesajul său din 24 februarie 1942, dat cu ocazia recentei sărbătoriri de la München a înfiinţării partidului, scopului războiului purtat în comun de comunism şi capitalismul evreiesc — exterminarea popoarelor şi persoanelor ariene şi a arienilor —, Führerul i-a contrapus profeţia sa potrivit căreia prin acest război nu va fi distrusă omenirea ariană, ci vor fi exterminaţi evreii. «Înlăturarea acestor paraziţi» — aşa a caracterizat Führerul rezultatul final. Calea de urmat este evidentă: ea duce — prin eliminarea evreilor din teritoriile unde vieţuiesc — la rezolvarea definitivă a problemei evreieşti şi deportarea lor din spaţiul vital. România va putea considera definitiv soluţionată problema sa evreiască abia atunci cînd ultimul evreu va fi părăsit ţara.

B.

Directive principale

Pentru deportarea evreilor din România în răsărit se stabilesc următoarele directive:

I. Autoritatea responsabilă cu deportarea.

Pentru a se efectua evacuarea evreilor în mod planificat, fără incidente din punct de vedere organizatoric, se impune ca împuternicitul guvernului pentru reglementarea problemei evreieşti din România să fie însărcinat cu realizarea deportării, fiind singura autoritate competentă şi responsabilă. În îndeplinirea acestei acţiuni, împuternicitul guvernului va fi sprijinit de ministerele şi celelalte autorităţi competente.

II. Stabilirea categoriilor de persoane care urmează a fi deportate.

Vor fi deportaţi:

1. toţi evreii care au fost înregistraţi pe temeiul Decretului-lege nr. 1091 din 16.12.1941 (recensămîntul evreilor), cu excepţia categoriilor ce vor fi menţionate mai jos;

2. toţi evreii care nu s-au prezentat la recensămîntul ordonat prin Decretul-lege din 16.12.1941, chiar dacă se includ în una din categoriile exceptate de la deportare;

3. evrei care au avut odinioară:

a) cetăţenie germană; b) cetăţenie cehă; c) cetăţenie slovacă; d) cetăţenie croată.

Aceşti evrei şi-au pierdut cetăţenia lor anterioară încă pe baza legilor de retragere a cetăţeniei emise de fiecare ţară în parte.

Deocamdată nu se evacuează:

1. cei proveniţi din căsătorii mixte; 2. evreii botezaţi pînă la 31 decembrie 1941; 3. evreii avînd cetăţenie străină, care sînt în posesiunea unui paşaport valabil;

4. evreii necesari din punct de vedere economic:

a) cei care posedă o adeverinţă eliberată de preşedintele comisiei de verificare a situaţiei de muncă a evreilor, cu excepţia titularilor sau proprietarilor de firme;

b) medicii, farmaciştii, inginerii, chimiştii evrei;

5. evreii

a) în vîrstă de peste 65 de ani;

b) în vîrstă de la 60-65 ani, care sînt deosebit de bolnavi şi nu pot suporta transportul.

În cazul unor căsătorii evreieşti, la care una din părţi este sub 65 de ani, iar cealaltă parte peste 65 de ani, evacuarea este deocamdată oprită, la fel ca şi a copiilor sub 14 ani rezultaţi din aceste căsătorii.

La evacuarea familiilor trebuie evitată separarea partenerilor de căsătorie, precum şi separarea copiilor pînă la 14 ani;

6. evreii care deţin

a) următoarele decoraţii militare: Virtutea Militară, Bărbăţie şi Credinţă cu spade, Meritul Sanitar cu spade, Steaua României cu spade;

b) merite deosebite (membri ai gărzii naţionale din Transilvania 1918/1919);

7. evreii angajaţi cu normă întreagă la oficiile judeţene ale Centralei Evreieşti (preşedintele şi 2 membri).

III. Temeiul legal.

Pentru a servi ca bază legală a deportării este necesar ca înainte de declanşarea acesteia să se publice, respectiv să se emită, următoarele ordonanţe, respectiv legi:

1. Ordonanţa poliţiei privind interdicţia generală pentru evrei de a călători;

2. Ordonanţa poliţiei privind interdicţia schimbării domiciliului;

(Continuare în p. 32)

[1] *Ibidem*, p. 510.
[2] *Ibidem*, p. 511.
[3] *Ibidem*, p. 553.

[4] Institutul pentru eternizarea memoriei martirilor şi eroilor holocaustului, cu sediul la Ierusalim.

20 DIN 20

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1988

Istoria culturii și civilizației românești, conexiunile ei cu civilizația universală, contribuțiile românești la îmbogățirea tezaurului spiritual al umanității au constituit subiectul multor pagini ale revistei noastre. „Un vers nou, o melodie nouă, o gîndire originală, o faptă morală impunătoare, tot ce contribuie efectiv la sporirea și îmbogățirea tezaurului spiritual comun al omenirii aduce națiunilor un prestigiu permanent și o justificare deplină a dreptului lor la existență, alături de națiunile mari ale lumii". Sînt cuvintele unui cunoscut savant român, Dimitrie Gusti, prin care definea aportul unei națiuni la civilizația lumii.

Pornind de la măreața istorie a poporului nostru, cu nesfîrșitele mărturii care atestă bogata contribuție adusă la cultura și civilizația umană, modul în care prezența sa în istorie s-a înscris în conștiința lumii, am alcătuit întrebările unui nou concurs Magazin istoric.

Concursul cuprinde 20 întrebări, care vor fi publicate în două serii de cîte 10, în nr. 6 și, respectiv, 7 din acest an, împreună cu taloanele de participare nr. 1 și 2. Cele 20 întrebări sînt alcătuite pe baza articolelor apărute în Magazin istoric în anii 1978-1988.

Răspunsurile vor fi trecute pe o singură față a unei singure coli de hîrtie, însoțite de taloanele de participare, precum și de datele personale ale concurentului, scrise cu majuscule: nume, prenume, adresă, profesie, loc de muncă. Cele 20 răspunsuri, împreună cu taloanele de participare, vor fi trimise pe adresa revistei: Magazin istoric, căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului nr. 2, cod 70 100, pînă cel mai tîrziu 15 august 1988 (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs.

Răspunsurile rectificate ulterior nu se vor lua în considerare, singurele valabile fiind cele de pe buletinele de concurs expediate împreună cu taloanele.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați, ca și pînă acum, prin tragere la sorți. Concurenții care atașează două sau mai multe seturi de taloane, vor participa de două sau mai multe ori la tragerea la sorți.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

PREMIUL	1	1 pickup
PREMIILE	2 - 3	2 aparate foto ORIZONT
PREMIILE	4 - 6	3 aparate radio SOLO 500
PREMIILE	7 - 10	4 ceasuri POLJOT
PREMIILE	11 - 15	5 aparate foto SMENA 8 M
PREMIILE	16 - 25	10 truse stilou SIRIUS
PREMIILE	26 - 75	50 abonamente pe un an de zile la MAGAZIN ISTORIC
PREMIILE	76 - 150	75 abonamente pe 6 luni de zile la MAGAZIN ISTORIC

Încheind aici prezentarea acestui nou concurs, adresăm tuturor participanților mult succes!

Prima serie de întrebări

1. În continua afirmare a României pe arena mondială, demersul internațional amplu și profund constructiv al țării noastre, al președintelui Nicolae Ceaușescu; a dobîndit și dobîndește o largă audiență pe toate meridianele, deosebit prestigiu și prețuire în întreaga lume. O expresie elocventă a acestei vaste aprecieri — avînd drept sursă profunzimea analizelor științifice și claritatea concepțiilor, consecvența și principialitatea propriei inițiativelor țării noastre, ale președintelui Nicolae Ceaușescu — o constituie și cuprinzătoarea serie de volume apărute în țări de pe toate continentele, volume dedicate gîndirii și acțiunilor șefului statului român, prodigioasei sale opere, „o operă cu valoare universală", — cum s-a subliniat deseori.

Vă rugăm să menționați numărul acestor volume dedicate operei și acțiunii președintelui țării noastre.

2. „Tunurile turcești fulgerau fără încetare, scrie un cărturar al vremii, Balthazar Walter, armele lor [otomanilor] se năpusteau... asupra mi-

cii oștiri creștine, era momentul cînd se cerea neapărat o mișcare eroică, o faptă măreață, care să cutremure inimile păgînilor...“ Atunci, viteazul voievod „apucă în mînă o secure militară, se aruncă singur în șirul dușmanilor... și, după o luptă de erou, se reîntoarce între ai săi neatins“.

Știți la care domn al românilor, de o vitejie fără seamăn în apărarea pămîntului străbun, se referă rîndurile de mai sus?

3. Acum 131 ani, ziarul *Times* publica o corespondență primită din Istanbul despre un îndrăzneț proiect ce urma să se materializeze pe teritoriul Dobrogei. El a devenit realitate în zilele noastre, înscriindu-se între ctitoriile perioadei pe care, cu îndreptățită mîndrie, o numim „Epoca Nicolae Ceaușescu“.

Despre ce grandioasă construcție este vorba?

4. În acest palat, adeseori în cursul evului mediu, trimișii voievozilor români au făcut cunoscute voința de colaborare și de bună înțelegere, de apărare a independenței a domnitorilor români.

Cunoașteți palatul?

5. Prezență remarcabilă în antichitate, făuritori ai unei strălucite civilizații, aflată în strînse legături cu marile civilizații ale vremii, geto-dacii au devenit cunoscuți, încă din scrierile lui Herodot, ca un popor viteaz, animat de dorința de libertate. Relatările marelui istoric al antichității despre geto-daci sînt rodul unei călătorii întreprinse de Herodot la Marea Neagră.

Cînd a avut loc această călătorie a lui Herodot, care i-a oferit prilejul de a pune în lumină eroismul și vitejia geto-dacilor?

6. Printre valoroasele lucrări adăpostite în fondurile bibliotecii Brukenthal, de la Sibiu, este și manuscrisul traducerii făcute de Alecu Beldiman după o celebră operă a antichității.

Cum se intitula manuscrisul a cărui prezență în biblioteca sibiană reprezintă o expresie a circulației largi a marilor valori culturale ale lumii în spațiul românesc?

7. Conform ultimelor cercetări, aria de răspîndire a operelor lui Dimitrie Cantemir acoperă — în afară de Europa — Orientul Apropiat și America de Nord. Recent, într-o celebră bibliotecă, cea a Universității Harvard din Cambridge (Massachusetts — S.U.A.) a fost descoperit manuscrisul unei opere cantemiriene fundamentale, socotit dispărut de 250 ani.

Cum se intitula lucrarea respectivă?

8. Detaliu dintr-o reprezentare a Valahiei, așa cum apare într-o gravură din 1493, mărturie a prezenței active a țărilor române, încă de la constituirea lor, în viața politică și culturală a Europei.

În ce lucrare a fost tipărită această gravură?

9. România „n-a încetat să proclame de mulți ani, prin glasul guvernelor ei succesive, dorința sa de a trăi în relații amicale cu toate statele, vecine sau îndepărtate; ea rămîne ferm atașată acestor principii și gata, pe drumul întăririi păcii și al dezarmării consecutive, să subscrie la toate acordurile internaționale de ordin general sau regional care vor tinde spre acest scop“. Aceste cuvinte au fost rostite la 17 februarie 1932, în cadrul Conferinței dezarmăr i de la Geneva, de un cunoscut diplomat român.

Menționați numele diplomatului care definea astfel dorința de pace și colaborare ce a

TALON de participare 1

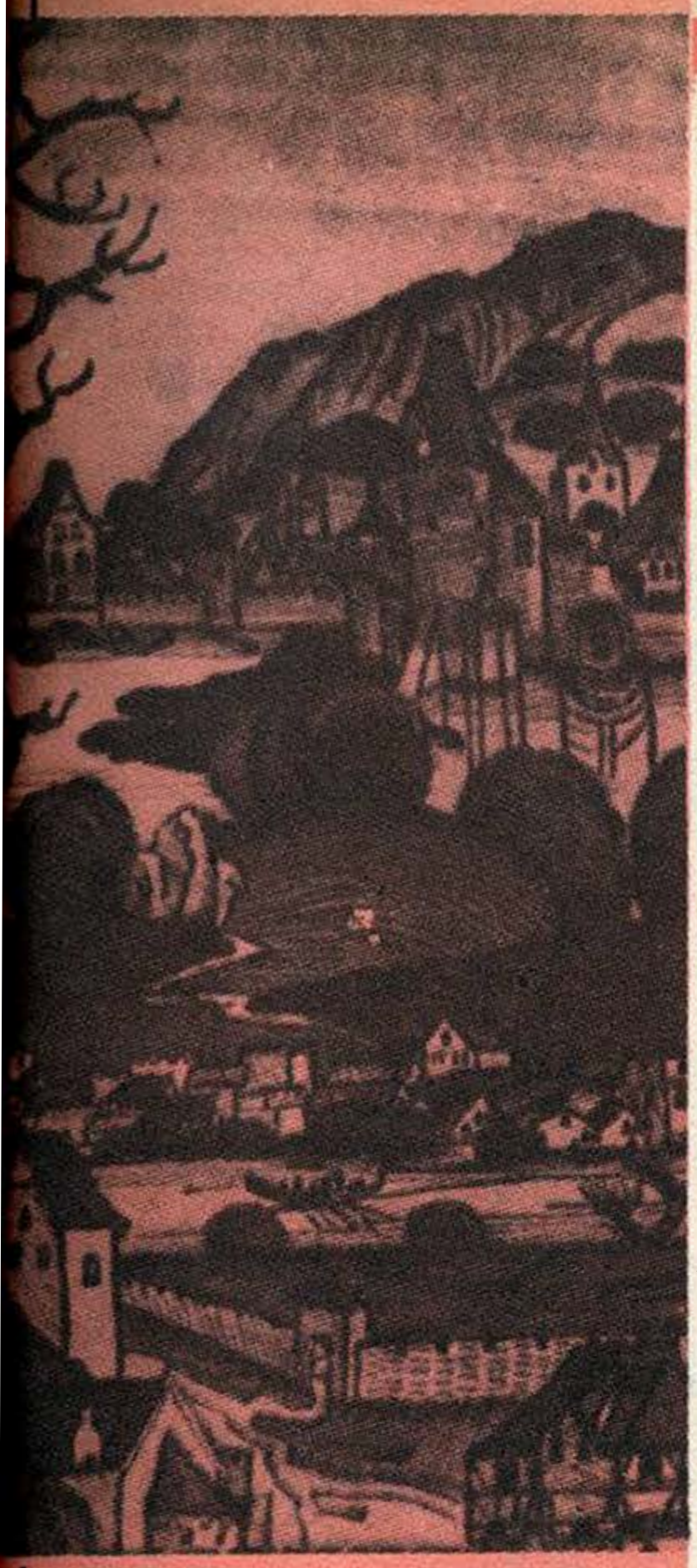

caracterizat din cele mai vechi timpuri pe români.

10. Ianuarie 1859 a adus o măreaţă împlinire în istoria românilor, cu puternic ecou în conştiinţa europeană. Presa franceză a marcat şi ea evenimentul. Prima pagină a unei

publicaţii franceze a reprodus acest portret al domnitorului Unirii principatelor.

Despre ce publicaţie este vorba?

DIN VREMEA LUI CUZA (III)

(Urmare din p. 20)

turc şi rus, stabiliţi în Bucureşti. La această criză morală, prin care trecea naţiunea, se adăogau o criză şi greutăţi materiale pe care le simţeau toate clasele sociale; le simţeau proprietarii prin zdruncinarea raporturilor agricole de pînă atunci dintre dînşii şi săteni, le simţeau negustorii, prin lîncezirea şi stagnarea daraverilor comerciale încă din anul 1847, prin focul cel mare care mistuise un pătrar al Bucureştilor..., le simţeau asemenea populaţiunile urbane şi rurale prin scumpetea traiului, urmare fatală a tuturor acestor împrejurări prin întinderea de molime şi holeră, adusе de aglomerarea în ţară de oştiri cu neîndestulătoare îngrijiri sanitare; precum le simţeau aceste greutăţi mai ales sătenii, prin împovărătoarele, nesfîrşitele şi brutalele impuneri de prestaţiuni de tot felul, de corvoade, cantonamente, încuartierări, dări de raţiuni în natură sau în bani, cărăuşii de transporturi de materiale şi provizii şi poveri peste puterea oamenilor şi a animalelor, pe drumuri înoroiate şi desfundate de ploi şi de zăpezi. Aşa de grea fiind lipsa, desigur că era peste putinţă ca finanţele statului să fie în stare mulţumitoare. La intrarea lui Ştirbei în domnie, el găsi datoria publică urcîndu-se la 19 000 000 lei, sumă enormă pentru vremea de atunci cînd creditul public era aproape nul şi cînd acea datorie apăsa numai asupra principatului Valahiei, şi afară de această datorie mai apăsa greu asupra ţării sarcina oştilor de ocupaţiune, sarcină care se urca la 1 000 000 de lei pe lună[1].

[1] Această cifră o am de la tatăl meu, care la urcarea lui Ştirbei pe tron a fost delegat de dînsul a lucra în comisia instituită la vistierie, spre a stabili situaţiunea financiară a ţării [*n.a.*].

Casele publice erau goale, dările intrau cu cea mai mare dificultate, dar tocmai în această obştească ananghie, în aceste nespuse greutăţi se arătă destoinicia lui Ştirbei, talentul său de cîrmuitor şi adînca lui cunoştinţă despre rănile ţării şi despre leacurile pentru a le vindeca. Cea dintîi grije a lui se îndreptă asupra finanţelor.

Cu experienţa ce avea de oamenii ce-i puteau sta la îndemînă, de competenţa şi destoinicia fiecăruia, experienţă ce o dobîndise în înaltele dregătorii pe care le ocupase, Ştirbei alese pentru partea financiară funcţionari ca Steriadi, Pencovici şi clucerul Ienache Arion şi se puse neobosit pe lucru împreună cu dînşii pentru îndreptarea finanţelor statului...

În toate serile, după ce închidea cassa, casierul central al vistieriei, clucerul Ienache Arion, tatăl distinsului general Heraclie Arion, avea îndatorirea a se înfăţişa nelipsit la Palat şi a raporta lui Vodă Ştirbei cîţi bani, din ce venituri, din ce judeţe intraseră în casă, ce plăţi făcuse în acea zi, ce plăţi avea de făcut în ziua următoare, ce rămăşiţe erau de încasat. Neobosită era munca şi privigherea lui Ştirbei în privinţa tuturor rănilor cîrmuirii, dar mai ales a finanţelor; des şi neaşteptat se înfiinţa — călca cum se zicea atunci — fie la Ministerul de finanţe, fie la celelalte ministere, spre a se încredinţa în persoană că împiegaţii sînt la post că slujba se îndeplineşte conştiincios, şi cerea de la şefii de serviciu a-i prezenta condicile şi registrele, spre a vedea de sînt în regulă. Spre deosebire de fratele său, vodă Bibescu, care, punînd preţ în a fi simpatic şi popular, era şi comunicativ în raporturile sale cu publicul, Vodă Ştirbei în asemenea raporturi, mai ales cu funcţionarii şi autorităţile statului, era serios şi scump la vorbă. ■

(Va urma)

ÎN ROMÂNIA „SOLUȚIA FINALĂ" HITLERISTĂ NU A PUTUT FI APLICATĂ

(Urmare din p. 28)

3. Legea privind pierderea cetățeniei române împreună cu stabilirea unui termen și declararea pierderii de proprietate în favoarea statului român;

4. Legea Subsecretariatului de stat pentru românizare privind reglementarea preluării și administrării bunurilor evrelești ce revin statului român și ale altor averi evrelești.

IV. Probleme organizatorice.

1. Lagăre de tranzit

Spre a preveni ca evreii ce urmează a fi evacuați să ajungă în lagărele din răsărit într-o stare de epuizare fizică, datorită călătoriei lungi, se impune ca pe traseul Pașcani-Cernăuți sau în apropiere de Cernăuți să fie înființat un lagăr de tranzit, în care evreii să rămînă 1-2 zile, iar apoi să fie transportați mai departe spre est.

La înființarea lagărelor de tranzit trebuie să se țină seama de următoarele criterii:

a) terenuri nefolosite din perimetrul fabricilor, respectiv clădiri ale fabricilor, cazărmi etc., care pot fi folosite ca lagăre de tranzit;

b) capacitatea: 3 000 de evrei;

c) înființarea unui punct de subzistență alimentară și de instalații sanitare;

d) organizarea unei gărzi de pază.

2. Transportul

Transporturile se vor efectua în loturi de cîte 2 000 de evrei. Căile Ferate ale Reichului German pun la dispoziție materialul rulant necesar transportului (vagoane de marfă acoperite și locomotive) pe durata deportării. Orarul de mers corespunzător se va stabili de acord cu Căile Ferate Române (C.F.R.).

Centrala Evreiască și oficiile ei teritoriale pot fi folosite la pregătirea și efectuarea transporturilor

Echipamentul evreilor

1 geamantan sau rucsac cu efecte și anume: 2 perechi ciorapi, 2 cămăși, 2 indispensabili, 1 costum de lucru, 2 pături de lînă, 2 garnituri lenjerie de pat, 1 farfurie, 1 pahar, 1 lingură și 1 pulovăr.

Alimente de drum pentru 14 zile.

Nu pot fi luate: valută, carnete de economii etc., hîrtii de valoare, bunuri de valoare de orice fel (aur, argint, platină, cu excepția verighetei), inventar viu.

Înaintea plecării transportului se va face o percheziție pentru găsirea de arme, muniții, explozibile, otravă, valută, bijuterii etc.

3. Escorta transportului

Fiecărui transport i se va repartiza cîte o escortă înarmată în mod corespunzător (militari sau jandarmi), avînd efectivul de un ofițer și 20 de oameni. Comandantului escortei i se va da, în două exemplare, o listă nominală cu persoanele transportate, destinate oficiului care preia transportul. Alte două liste vor fi prezentate, după plecarea transportului, împuternicitului guvernului pentru rezolvarea problemei evreiești din România. În lista de transport, pe lîngă datele personale, se va menționa și profesiunea.

Pentru desfășurarea în ordine a transporturilor se va stabili, de fiecare dată, o conducere evreiască a transportului, care va desemna de la sine, pentru fiecare vagon, cîte un om de ordine, care va purta o banderolă. Acești oameni de ordine sînt răspunzători pentru menținerea liniștii și disciplinei în timpul transporturilor și pentru curățirea compartimentelor după părăsirea trenului. Conducerii evreiești a transportului i se va repartiza un îngrijitor medical, respectiv sanitar, cu trusa necesară.

4. Predarea transporturilor

Predarea transporturilor se efectuează la granița dintre România și Guvernămîntul General, în stația de frontieră Sniatyn. Transporturile vor fi preluate de poliția de ordine germană. Comandantul escortei române va înmîna comandantului detașamentelor poliției de ordine germane lista de transport menționată la punctul 3.

V. Probleme financiare

Toate cheltuielile prilejuite de deportarea evreilor din România vor fi suportate de către evreii din România. De finanțarea acestui proiect este răspunzătoare Centrala Evreiască din România, avîndu-și sediul la București.

București, la 15 septembrie 1942

Richter

S.S. — Hauptsturmführer

și consilier

pentru problema evreiască".

În volumele de documente privind destinul evreilor din România publicate de istoricul și publicistul Matatias Carp imediat după război se arată: *„...tocmai atunci cînd era totul pregătit pentru prima deportare masivă — cea a evreilor din Ardeal și Banat... acțiunea a fost întîi amînată, iar mai tîrziu, definitiv abandonată.*

Eșecul acestei încercări a fost una din primele înfrîngeri suferite de politica hitleristă... Acest moment din toamna 1942, cel mai periculos din istoria evreilor din România, a marcat începutul miracolului, care a salvat viața a 350 000 dintre ei"[1]. ■

(Va urma)

[1] Matatias Carp, *Op. cit.*, vol. III, 1947, p. 11.

PLANSELE NOASTRE

Anul 1848 din țările române a avut un puternic ecou în opinia publică europeană, ceea ce relevă și imaginile apărute în revista ilustrată germană **Illustrirte Zeitung** din 1849. Unele dintre ele au fost reproduse, în premieră, în **Magazin istoric,** nr. 5/1975. Le prezentăm acum în planșele color ale revistei noastre. (Policromizarea aparține colaboratorului nostru Titus Pittini.)

① Pagina de titlu a revistei **Illustrirte Zeitung** și un grup de fruntași revoluționari români.

② La 11 iunie 1848, masele eliberează fruntașii revoluționari arestați (sus); populația Bucureștilor salută cu entuziasm programul revoluționar („Constituția")

③ Mari adunări de protest organizate la București și în alte centre ale țării împotriva intervenției străine; populația a ars Regulamentul organic și Arhondologia (sus); trupe otomane sosesc la Giurgiu, cu misiunea restabilirii „ordinii legale"

④ Statuia Libertății ridicată în Capitală imediat după victoria revoluției; ea era amplasată în fața Vorniciei, pe Podul Mogoșoaiei, în locul unde astăzi se află clădirea de pe Calea Victoriei nr. 111, colț cu Calea Griviței. Statuia a fost distrusă de elementele reacționare în timpul complotului din zilele de 28-29 iunie 1848, vizînd răsturnarea guvernului revoluționar (**Revoluția de la 1848 și semnificația ei istorică,** p. 2)

Illustrirte Zeitung.

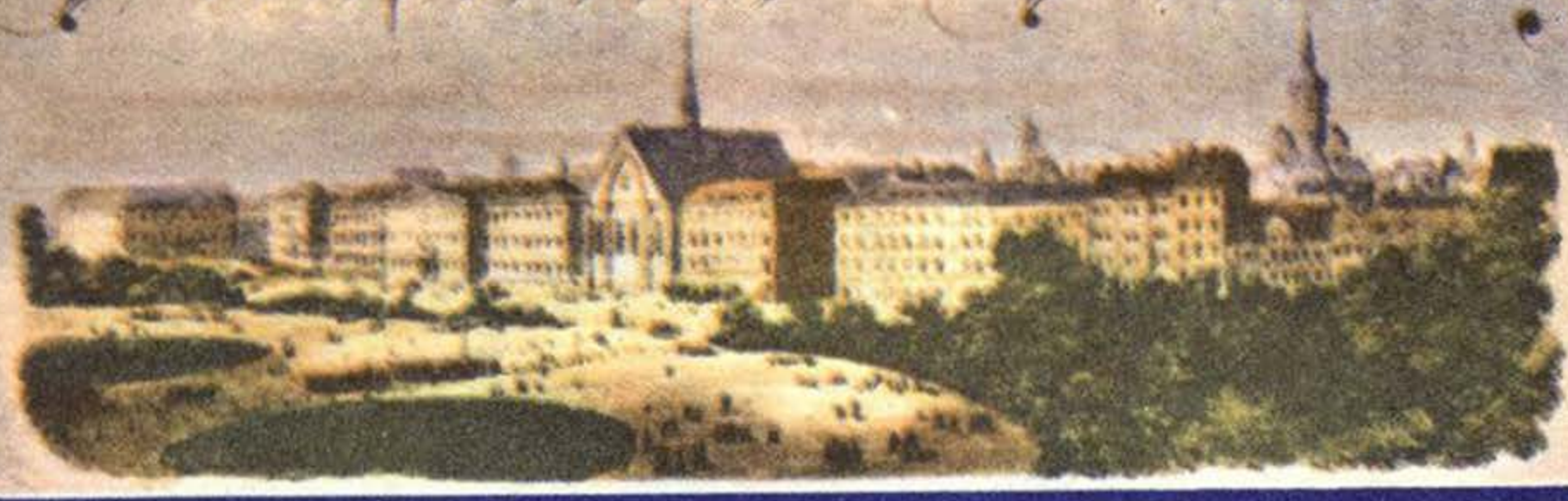

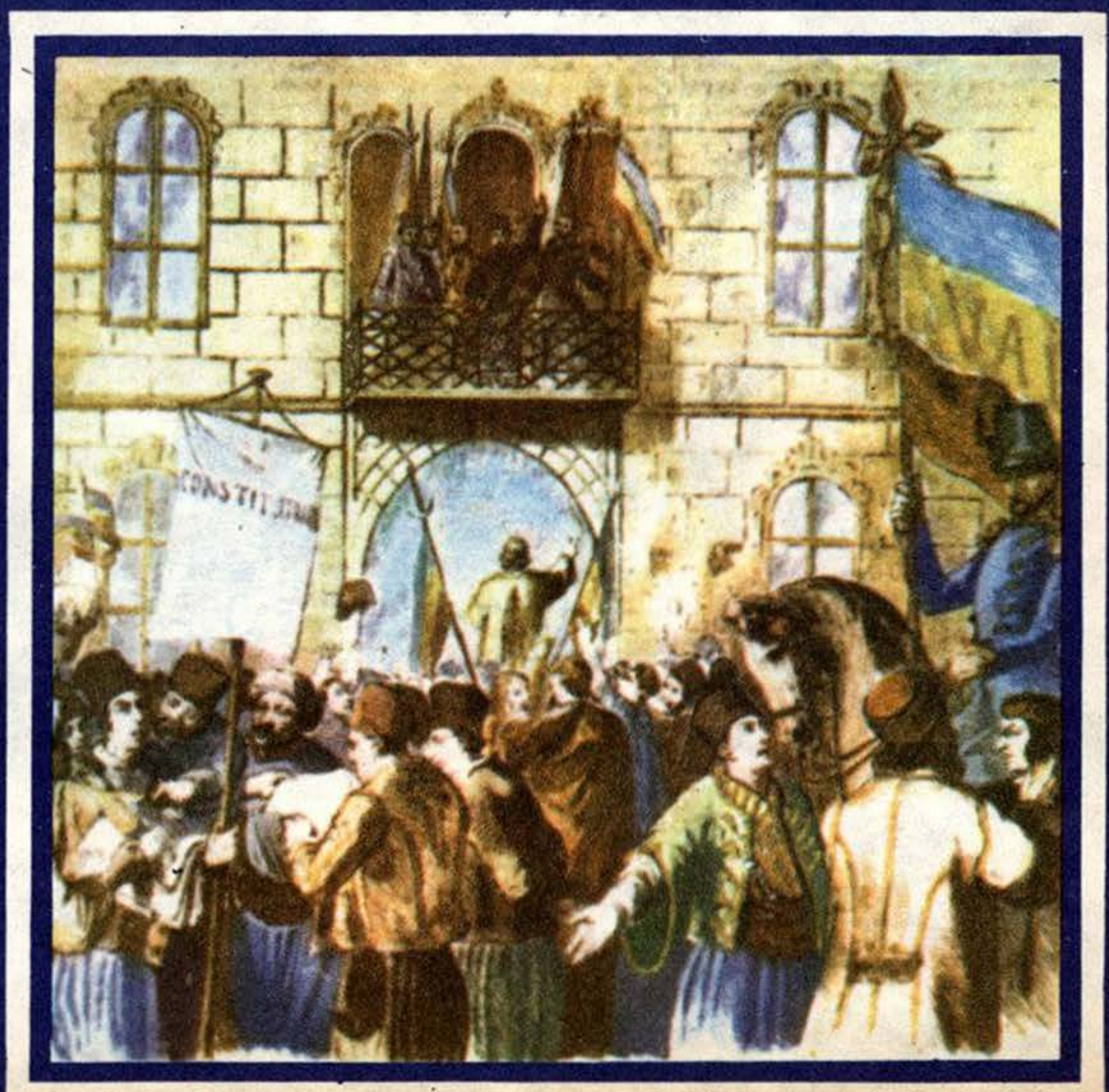
CONSTITUTION

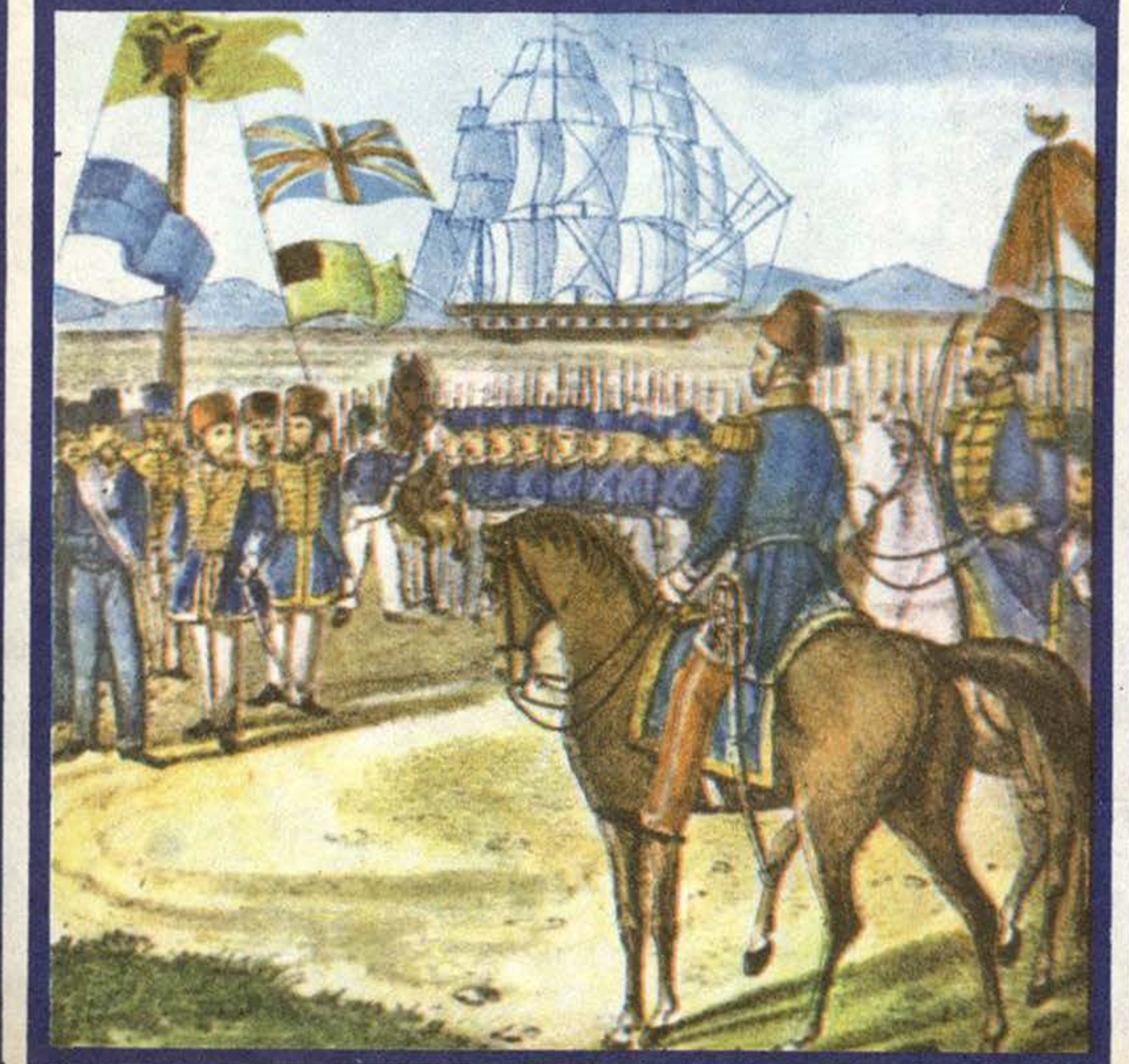

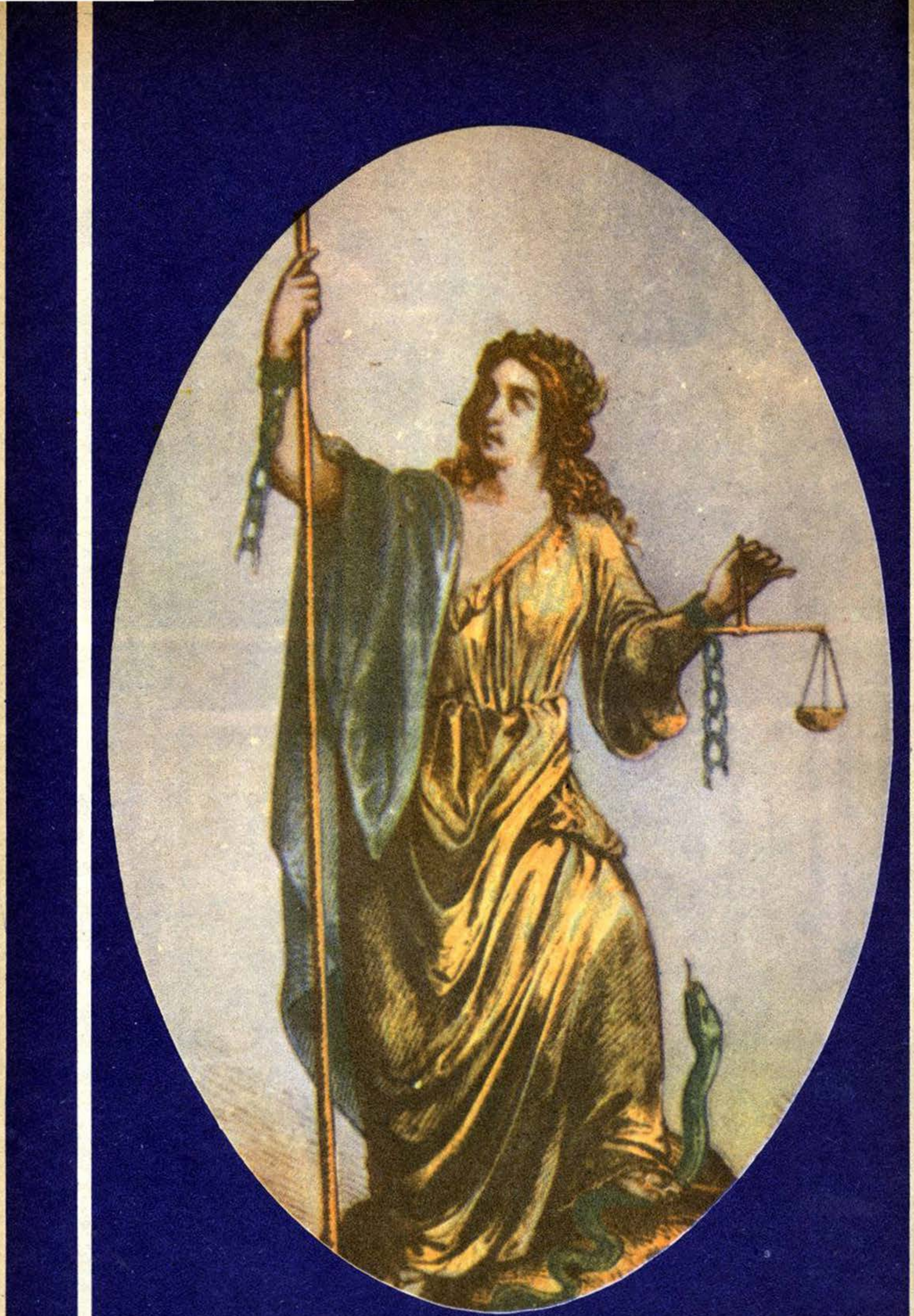

1888-1912

TREI DIPLOMAŢI ÎN MISIUNE LA BUCUREŞTI

DUMITRU HÎNCU

Sînt cîteva decenii bune de cînd jurnalele şi autobiografiile continuă să joace un rol de prim ordin în preferinţele publicului cititor. Ele par să satisfacă o anume nevoie de a răzbate în universuri volt ocultate, în care destinul omului a fost hotărît de evenimente din afara lui: războaie, despotisme, revoluţii sau contrarevoluţii etc.

Pe de altă parte, deşi cititorul de astăzi e incomparabil mai perspicace decît înaintaşii lui, ultă şi el uşor, cînd nu trece chiar cu bună ştiinţă peste împrejurarea că dorinţa cea mai sinceră de a nu spune neadevăruri nu duce neapărat la dezvăluirea adevărului. Mai cu seamă în cazul descrierii unor experienţe personale, autoînşelarea autorilor poate fi o sursă infinit mai frecventă de erori, decît ceea ce rezultă din metaforele utilizate de romancieri, care-şi selectează materialul mînaţi doar de imperative artistice.

Aceste sumare reflecţii mi s-au impus parcă de la sine atunci cînd, nu de mult, am fost atras de lectura a două cărţi de amintiri şi a unei culegeri de scrisori datorate unor diplomaţi germani acreditaţi odinioară în ţara noastră. M-a izbit un fapt destul de puţin comun, şi de aceea notabil: vreme de aproape un sfert de secol, mai exact între 1888 şi 1912, cu o singură întrerupere, Germania wilhelmiană a fost reprezentată, succesiv, la Bucureşti de trei personalităţi care au jucat un rol de prim ordin nu numai în dinamica relaţiilor diplomatice dintre cele două ţări, dar, ulterior, au urcat pe treptele cele mai de sus ale ierarhiei politice din propria lor ţară. Cei trei diplomaţi s-au mai remarcat şi ca oameni de condei, ţinînd să evoce şi să-şi judece experienţa pe care au trăit-o; în felul acesta, ei au perpetuat şi amintirea răstimpului petrecut pe meleagurile noastre.

Evident, ca întreaga literatură a mărturisirilor şi a martorilor oculari, scrierile lor au o puternică coloratură sublectivă şi, ca atare, se cer a fi luate în considerare cu circumspecţie atunci cînd e vorba de utilizarea lor ca izvoare pentru o istorie veridică a acelei vremi. În schimb, ele au o incontestabilă valoare ca documente umane şi, sub acest raport, pot contribui cu mult succes la reconstituirea unui tablou al atmosferei, al luminilor şi umbrelor unei perioade cruciale atît pentru istoria României, cît şi pentru aceea a Germaniei.

Cei trei s-au numit Bernhard von Bülow, Alfred von Kiderlen-Wächter şi dr. Friedrich Rosen. Pentru toţi trei postul de la Bucureşti a însemnat prima etapă importantă din cariera lor politico-diplomatică şi totodată rampa de lansare spre situaţii mai înalte.

Prinţul diplomat

Prinţul Bernhard von Bülow (1849-1929)[1] a sosit în capitala României în martie 1888, după ce fusese, rînd pe rînd, secretar de legaţie sau de ambasadă la Roma, Petersburg şi Viena, însărcinat cu afaceri la Atena, secretar de ambasadă la Paris şi, din nou, consilier la Ambasada germană din Petersburg. Intrat cu paisprezece ani înainte în cadrele Ministerului de externe de pe Wilhelmstrasse, el avea în urma lui o destul de bogată experienţă a vieţii diplomatice. Misiunea încredinţată la Bucureşti era deci expresia recunoaşterii unor certe însuşiri şi o dovadă a aprecierii de care se bucura din partea superiorilor săi cel care avea să ajungă, în 1893, ambasador la Roma, secretar de stat pentru afacerile externe, în 1897 şi cancelar (1900-1909).

De altfel, prinţul von Bülow a avut chiar el grijă să ne lase a o întrevedea, atunci cînd, descriind împrejurările numirii sale la Bucureşti, şi-a amintit: „Pînă la urmă, situaţia critică a treburilor din România a făcut să fiu desemnat pentru Bucureşti, cerîndu-mi-se să iau cît mai repede în primire postul, unde exista *periculum in mora*"[2]. Iar în alt loc, revenind asupra aceleiaşi idei, a ţinut să sublinieze: „Într-adevăr, eram trimis acolo din cauză că dinastia Hohenzollern şi relaţiile prieteneşti cu Germania şi Tripla Alianţă păreau ameninţate".

Despre ce pericol era vorba şi ce ameninţare trebuia să înlăture proaspătul ministru plenipotenţiar?

Se ştie că, la 30 octombrie 1883, între România şi Austro-Ungaria fusese semnat un tratat de alianţă, pe cinci ani, la care mai apoi aderase — cum de la bun început se convenise — şi Germania. Tratatul nu fusese denunţat de nici una din părţi cu un an înainte de expirarea lui şi, în consecinţă, conform articolului V, rămăsese în continuare valabil pe alţi trei ani. Acest din urmă termen urma să expire la sfîrşitul lui octombrie 1891. Misiunea lui Bernhard von Bülow era, deci, să asigure reînnoirea lui, în ciuda faptului că importante cercuri politice şi opinia publică românească, indignate de regimul la care erau supuşi românii din Transilvania, erau tot mai ostile politicii de apropiere faţă de Austro-Ungaria.

Om cu o întinsă şi solidă cultură, familiarizat cu marile opere ale antichităţii greco-latine, fervent admirator al Renaşterii italiene, discipol al lui Machiavelli[3] şi Guicciardini[4], mai degrabă mediteranean prin toată structura spiritului său, prinţul von Bülow şi-a propus şi s-a priceput să devină repede o figură familiară în înalta societate bucureşteană, fiind bine secondat în această acţiune de către soţia sa, pe care contemporanii au descris-o ca pe o femeie seducătoare, graţioasă, cu un obraz deopotrivă juvenil şi meditativ şi care părea să oficieze atunci cînd îşi deschidea, pentru primiri, salonul, îmbrăcat în mătăsuri roşii, italieneşti şi luminat de lumînări savant şi discret dispuse.

Însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu, cărturarul şi omul politic de aleasă factură intelectuală ne oferă mostre cît se poate de revelatoare despre asiduitatea cu care von Bülow cultiva ceea ce pe atunci se numea „lumea bună" a Bucureştilor. Astfel, în notele unei singure luni din anul 1889 putem citi: „6/18 martie — seara, prînz şi recepţie la Ştirbey cu Bülow etc.; duminică 12/24 martie — la 7 1/2 seara dineu plăcut la Büilow, noi Carpeştii [Petre Carp şi soţia], Goluchowski [ministrul austro-ungar la Bucureşti], Lahovary cu nevasta, Ghermani[5], contesa Starzeanska, sora lui Goluchowski; miercuri 29 martie /9 aprilie — la 4 1/2 m-am dus cu Anicuţa la Regina (frac, cravată albă, fără decoraţii, doar miniştrii străini cu o stea). Plin de lume, şi Ghermanii, Marghilomanii, Elisa Ştirbey, Goluchowscki, Bülow cu d-na etc."

Dar von Bülow îi vedea pe fruntaşii politici nu numai în acest cadru, care consta în a frecventa dineuri şi recepţii unde oamenii se arată, dar problemele se ascund, ci căuta şi ocazii mai puţin bătătoare la ochi. De multe ori îi întîlnea în salonul unei femei cu o viaţă înconjurată de o aură de mister voit întreţinut şi despre care se afirma că beneficia

Bernhard von Bülow

[1] *Magazin istoric*, în nr. 7/1970 şi 11-12/1983 a publicat extrase din memoriile şi rapoartele sale diplomatice.

[2] Primejdia de a sosi prea tîrziu.

[3] Nicolo Machiavelli (1469-1527), om politic, scriitor şi istoric italian din Florenţa; secretar de stat al Consiliului seniorilor republicii florentine (1498-1512), adept al ideii statului naţional-unitar în Italia sub egida monarhiei absolute. Opera sa fundamentală — *Principele* — este o frescă lucidă a epocii în care a trăit.

[4] Francesco Guicciardini (1483-1540), istoric şi om politic italian, adept al republicii burghezo-aristocratice.

[5] Menelas Ghermani (1839-1899), financiar şi om politic conservator român, bancher, ministru de finanţe în mai multe rînduri.

de încrederea regală, anume doamna Mite Kremnitz (devenită, ulterior, eroină de roman), soţia medicului cu acelaşi nume şi fiica celebrului chirurg berlinez Langenbeck.

Cel mai mare preţ îl punea, totuşi, pe repetatele întrevederi şi convorbiri cu regele Carol. Foarte sensibil, se pare, el însuşi la astfel de gesturi, prinţul von Bülow avea o adevărată artă de a măguli vanităţile altora, după cum se arăta nespus de bucuros cînd se găsea în preajma unor seniori mai înalţi decît el. Bucureştenii care, la 10 mai 1892, au asistat la dineul dat de prinţul von Bülow, la Legaţia Germaniei, în onoarea surorii Kaiserului Wilhelm II, prinţesa de Saxa-Meiningen şi a soţului ei, veniţi în România, după cîte se şoptea, pentru a aranja căsătoria prinţului moştenitor Ferdinand cu nepoata reginei Victoria a Angliei, au păstrat multă vreme în amintire imaginea unui von Bülow parcă hipnotizat de prezenţa, sub acoperişul lui, a unei rude atît de apropiate a împăratului. Complet pierdut, fără a se dezlipi o clipă de lîngă înalţii săi oaspeţi, prinţul îi urma ca o umbră, uitînd cu totul de ceilalţi musafiri.

Cu asemenea date psihice, von Bülow avea, desigur, toate atuurile ca să-i fie pe plac şi lui Carol I, care arăta prea puţină simpatie pentru oamenii politici cu şira spinării dreaptă ori care căutau să-i impună propriile lor opinii. În orice caz, prinţul a ştiut să intre în graţiile regelui — chiar dacă atunci cînd descrie relaţia lui cu monarhul român inversează puţin rolurile. „În al doilea an al şederii mele — îşi amintea diplomatul — regele Carol mi-a spus că ar fi fericit să se întîlnească frecvent cu mine, dar că nu voia să mă primească prea des în audienţă, întrucît acest lucru ar stîrni senzaţie şi ar prezenta inconveniente politice; de aceea ar prefera să se plimbe cu mine pe cărările umbrite ale pădurilor de la Sinaia, iar în timpul iernii să mă vadă în Cişmigiu, la Bucureşti".

„Pe sub teii de pe Kiseleff"

Memoriile prinţului von Bülow nu ne lasă nici o îndoială că el se simţea bine în această lume, după cum ne descoperă şi criteriile care îl călă-

Graţioasa soţie a prinţului Bernhard von Bülow

uzeau în părerile pe care şi le făcea despre oamenii politici cu care venea în contact. „Petre Carp, liderul junimiştilor — constata, de exemplu, prinţul — om funciarmente cinstit, s-a bucurat de o educaţie exclusiv germană, şi-a făcut studiile în Germania şi a fost membru al corporaţiei [studenţeşti a] Borusilor la Bonn; era un bărbat distins, absolut de încredere, curajos şi sincer". Dimitrie Sturdza era, după Bülow, la fel de germanofil ca şi Carp, dar avea un cusur: era prieten intim cu Ion Brătianu, pe care Carp îl combătuse dintotdeauna. Fiind însă germanofili amîndoi şi coborîtori din familii aristocratice, după părerea lui von Bülow, puteau fi consideraţi şi buni patrioţi şi oameni de onoare. E de mirare cît de puţin a vorbit, în schimb, prinţul von Bülow în *Memoriile* sale despre Ion Brătianu, cu care, mai ales la începutul şederii lui la Bucureşti, a avut lungi convorbiri — cum rezultă din rapoartele sale către cancelarul Bismarck — cu atît mai mult, cu cît şeful Partidului liberal era, în momentul acela, singurul om politic de anvergură care cunoştea secretul existenţei tratatului de alianţă cu Austro-Ungaria şi Germania, pe care îl pusese, de altfel, semnătura.

Take Ionescu, alt protagonist al scenei politice a vremii, deşi avea, cum spune Bülow, „inteligenţa şi supleţea de spirit a românilor", i se părea despărţit de un Carp sau de un Sturdza printr-o adevărată prăpastie, din cauza „originii lui foarte umile". Nu ştim dacă von Bülow a luat cunoştinţă de portretul pe care, la rîndul lui (dar mai înainte), i l-a făcut Take Ionescu, într-un volum de amintiri, intitulat *Souvenirs* şi publicat la Paris în 1917. Take Ionescu a fost mai cumpănit în judecata lui; considera că prinţul von Bülow era singurul om politic german cu suprafaţă, nevinovat de declanşarea războiului mondial şi, ca atare, abilitat să interpreteze, la Congresul de pace ce se anunţa, rolul pe care un Talleyrand[1] îl jucase, în 1814-1815, la Viena, iar ulterior Thiers[2], în 1871, la Versailles. Să-i dăm deci cuvîntul lui Take Ionescu: „Prinţul von Bülow—scria el— are o inteligenţă remarcabilă, una din acele inteligenţe ce pot

---

[1] Charles Maurice de Talleyrand-Perigord, prinţ de Bénévent (1754-1838), diplomat şi om politic francez, ministru de externe în timpul Directoratului, Consulatului, Imperiului şi Restauraţiei; a reprezentat Franţa la Congresul de la Viena (1814-1815), reuşind să frîneze tendinţele expansioniste ale Prusiei şi Rusiei pe baza afirmării „principiului legitimităţii", potrivit căruia statele trebuiau să revină suveranilor lor legitimi.

[2] Adolphe Thiers (1797-1877), ziarist, istoric şi om politic francez, de mai multe ori ministru şi prim-ministru (1836, 1840, 1848 şi 1871-1873); a fost primul preşedinte al celei de-a treia republici. A condus reprimarea sîngeroasă a Comunei din Paris.

impune pe un om în orice ţară şi în orice epocă. Are turnura de spirit a unui german, a unui aristocrat şi a unui iuncher. Însă în ciuda acestor stavile, inteligenţa îi e strălucită. Are o limpezime a vederilor, o percepere a situaţiilor, o fineţe şi un tact remarcabile. Nu se poate să ai de-a face cu el fără să-ţi dai seama că te afli dinaintea unui om pentru care situaţia lui familială n-a însemnat decît un sprijin în frumoasa carieră pe care a făcut-o. Ar fi exagerat să se afirme — şi cred că prinţul von Bülow are destul spirit pentru ca să nu formuleze o asemenea pretenţie — că e un om mare... Dar e, cu siguranţă, un om foarte capabil să înţeleagă bine şi să găsească cele mai bune soluţii, ceea ce, în deşertul intelectual al lumii politice germane, înseamnă enorm".

Să revenim însă la răstimpul petrecut de prinţul von Bülow la Bucureşti. În 1932, cu prilejul traducerii în franceză a *Memoriilor* lui Bülow, istoricul român George Fotino a semnat în publicaţia pariziană *Revue d'histoire diplomatique* (numărul din iulie-septembrie) un interesant articol din care citäm: „Cei care îşi amintesc de Bucureştii de acum o jumătate de veac, cu o singură stradă frecventată şi un singur loc de promenadă — Şoseaua Kiseleff... — îşi aduc aminte şi de diplomaţii străini care, în fiecare zi, după dejun, îşi plimbau nostalgia, indiscreţiile şi răutăţile pe sub teii de pe Kiseleff. Cel care a conferit un caracter aproape ritual acestor peripatetizări a fost contele Goluchowski. Trimisul în România al Majestăţii Sale apostolice conducea lumea aceea de la primul rond, în mijlocul căruia trona un bazin fără apă, pînă la un al doilea rond aproape pustiu; acolo, plimbăreţii atingeau bara de fier care închidea aleea rezervată pietonilor şi făceau cale întoarsă". Iar în alt loc, tot George Fotino povestea: „Bătrînii de astăzi îşi amintesc cum, în fiecare zi şi la aceeaşi oră, întîlneau, mergînd alături, în pas cadenţat, doi prieteni: pe Bernhard von Bülow şi pe contele Agenor Goluchowski, urmaţi de Waldi I, credinciosul şi simpaticul basset al ministrului Germaniei".

Replica Kronprinţului

Prinţul von Bülow avea însă se pare o memorie mai selectivă. În *Memoriile* sale, scrise la cîţiva ani după primul război mondial, el n-a pomenit de fel despre plimbările lui alături de colegul austro-ungar, cu care acţionase totuşi strîns şi în aceeaşi direcţie; a ţinut, în schimb, să evoce bunele relaţii pe care le întreţinuse cu miniştrii ţărilor viitoarei Antante Cordiale. Lascelles, ministrul britanic la Bucureşti, ne spune von Bülow, „a rămas întotdeauna un prieten adevărat; l-am regăsit mai tîrziu la Berlin, atunci cînd eu am fost numit secretar de stat la Ministerul de externe. De cîte ori nu m-am plimbat la «Şosea», l'Avenue du Bois a Bucureştiului, cu fiica lui, Florence. Iar cînd această drăgălaşă copilă s-a măritat cu abilul diplomat englez Springrice, eu am fost cel care, la dineul nupţial, am rostit toastul în cinstea tinerei perechi".

De altfel, după afirmaţia unui alt coleg al prinţului von Bülow, citat de acesta, anume de Coutouly, ministrul Franţei în capitala României, din cauza însemnătăţii lor politice, Bucureştii erau o adevărată trambulină pentru viitorii ambasadori. Căci, după Lascelles, însuşi prinţul von Bülow a fost înaintat la rangul de ambasador al ţării sale la Roma, ca şi Curtopassi, trimisul italian la Bucureşti, iar contele Goluchowski a devenit de-a dreptul ministrul de externe al monarhiei bicefale.

Spre deosebire însă de toţi ceilalţi, contele Goluchowski nu i-a lăsat prinţului von Bülow, pînă la urmă, adică pînă în momentul cînd şi-a aşternut pe hîrtie *Memoriile*, suveniruri prea duioase. E adevărat, prinţul a avut grijă să noteze: „Relaţiile cu Goluchowski au fost şi ele la fel de amicale. Pe vremea aceea, el era un partizan hotărît şi foarte activ al Triplei Alianţe, precum şi al unei înţelegeri cu Germania". Pentru ca numaidecît să adauge: „Mai tîrziu, polonezul dintr-însul şi-a dat cu desăvîrşire arama pe faţă. Cînd, într-o clipă de orbire [cancelarul] Bethmann Hollweg a restabilit Polonia, Goluchowski şi-a amintit, ca toţi polonezii, că provincii germane, frumoase şi fertile, au aparţinut altădată Poloniei; a plecat la Varşovia şi a fost, pentru compatrioţii lui, un consilier antigerman".

De altfel, pentru mulţi din cei care şi-au găsit un loc în ele, *Memoriile* prinţului von Bülow au însemnat o surpriză dezagreabilă. Ceea ce l-a determinat chiar şi pe un apologet al diplomatului, publicistul Josef Sonntag, să observe, în cartea sa, *Begegnungen mit Bülow und anderen* (Întîlniri cu Bülow şi alţii): „Din clipa publicării *Memoriilor* sale, pentru toţi cei care l-au cunoscut personal sau au avut, timp de ani de zile, relaţii de serviciu, el a devenit o problemă. O problemă de neînţeles, din cauză că multe din cele pe care le-a scris erau într-o crasă contradicţie cu ceea ce afirmase sau susţinuse anterior, şi cu toată seriozitatea, în cercurile unor intimi de ai lui". De aceea, în 1931, la Berlin a şi apărut o lucrare special consacrată dezmînţirii multora din alegaţiile prinţului şi intitulată, cu un joc de cuvinte: *Fürst Bülows Denk-Unwürgdigkeiten* (Prinţul Bülow — ceea ce nu trebuie memorat). Iar în cercurile diplomatice germane circula *sotto-voce*, ca o glumă, observaţia că după moarte, autorul *Memoriilor* s-a mai şi sinucis.

Într-o anume privinţă însă şi nu de mică însemnătate pentru noi, prinţul von Bülow nu numai că a văzut clar, dar nu şi-a schimbat nici ulterior părerea atunci cînd a apreciat cît de grea şi cît de hazardată a fost încercarea de a menţine România în sistemul Triplei Alianţe, din cauza spinoasei probleme a Transilvaniei. Cum arată în *Memorii*, regele Carol I i-a declarat, deschis şi de mai multe ori, că dacă între

România şi Germania nu exista o opoziţie de interese, cu totul altfel stăteau lucrurile cînd era vorba de Austro-Ungaria. După care, anticipînd asupra evenimentelor şi considerîndu-le prin prisma rezultatului ştiut al primului război mondial, memorialistul nu ezită să facă procesul „stîngăciei cu care oamenii politici berlinezi s-au lăsat atraşi în război de diriguitorii de la Viena".

În această ultimă privinţă, prinţul von Bülow a recurs din nou la ceea ce în germană se numeşte „Treppenwitz" (cum fericit s-a tradus din franceză expresia „l'esprit de l'escalier")[1], căci atîta vreme cît ar fi putut s-o facă, respectiv în anii cînd a fost, mai întîi secretar de stat, şi apoi cancelar, prinţul von Bülow nu numai că n-a desprins politica Berlinului de aceea a Vienei, dar a plasat-o deliberat la remorca acesteia din urmă ori de cîte ori a fost vorba de Balcani. Într-adevăr, afirmă Kronprinţul Wilhelm în cartea sa *Ich suche die Warheit* (Eu caut adevărul, 1926, pp. 300-301): „Din păcate, atunci, prinţul Bülow a făcut din reprezentarea fără rezerve a intereselor austriece principiul fundamental al politicii sale orientale. El şi-a explicat această poziţie în mai multe memorii adresate Kaiserului. Punctul culminant este fraza... dintr-unul din aceste memorii: «Dacă ne e permis să rezumăm într-o unică formulă actuala etapă a politicii noastre orientale, ea trebuie să sune astfel: poziţia noastră în toate problemele referitoare la Balcani trebuie să fie dictată în mod determinant de nevoile, interesele şi dorinţele Austro-Ungariei»". Raţiunea acestei atitudini, cu consecinţele ce aveau să se dovedească atît de funeste nu numai pentru Germania, ci şi pentru imperiul cezaro-crăiesc, era, tot după opinia Kronprinţului, spaima de o totală izolare, grija de a nu pierde şi ultimul aliat sigur din Europa.

Berlinul a considerat prelungirea tratatului cu România ca un succes diplomatic al lui von Bülow, iar Viena ca o importantă izbîndă a lui Goluchowski şi amîndoi au fost avansaţi. După cum ne încredinţează prinţul von Bülow, consilierul Holstein, eminenţa cenuşie de pe Wilhelmstrasse, considera că la Roma situaţia era şi mai delicată decît fusese în urmă cu şase ani la Bucureşti, iar el era cel mai nimerit să-i facă faţă. Mai mult, ne asigură tot memorialistul, atunci cînd şi-a luat rămas bun de la regele Carol, monarhul i-a prezis că Roma urma să fie doar un post intermediar şi că, în cinci ani, va fi cancelar. Cuvinte care au mers, pesemne, la inima prinţului, îndemnîndu-l să încheie cu o notă de duioşie capitolul românesc al amintirilor sale: „Cu regret am părăsit şi România unde, împreună cu soţia mea, am petrecut şase ani fericiţi şi paşnici. În special mi-a fost greu să spun adio splendidelor păduri ce încing Sinaia. De multe ori urcasem la Stîna [Poiana Stînii], de unde se deschide o superbă panoramă asupra Văii Prahovei şi deseori suisem pînă la Vîrful cu Dor...; ba chiar, în urma unui rămăşag, am urcat de două ori la Vîrful cu Dor în aceeaşi zi, e adevărat nu prea caldă, de septembrie". ■

(Va urma)

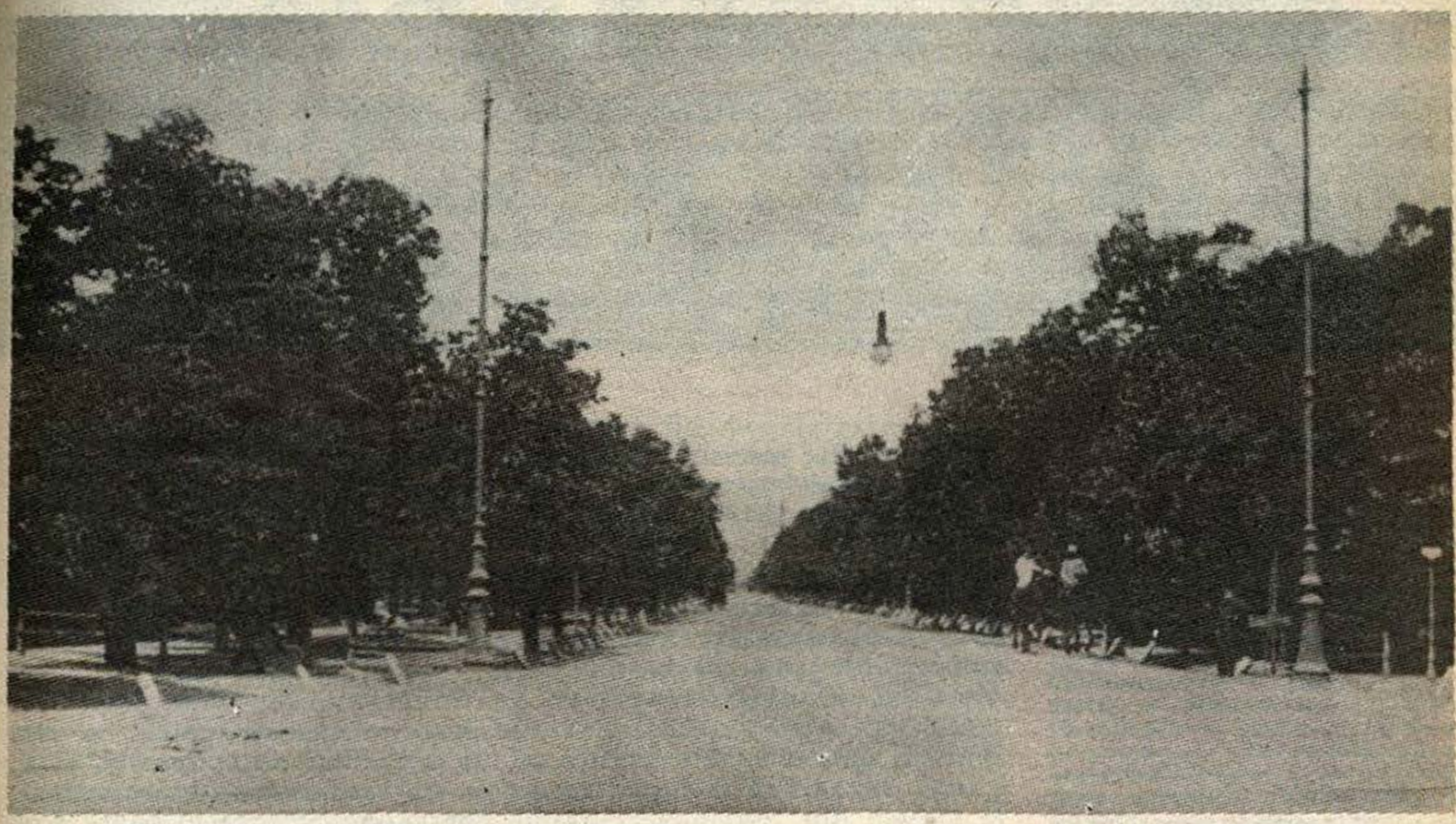

Şoseaua Kiseleff (imagine de la sfîrşitul secolului trecut) loc de promenadă şi pentru diplomaţii străini acreditaţi in acea perioadă la Bucureşti

[1] Cu aproximaţie: ideea care-ţi vine prea tîrziu.

IUNIE 1938

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Neurologia română, medicina și întreaga știință îmbracă haine de doliu prin moartea profesorului Gh. Marinescu. Savantul român a înscris pentru prima etapă a medicinei românești un apogeu, ducînd faima țării sale în toate colțurile lumii. Născut la 23 februarie 1863, el a cunoscut de timpuriu vitregia soartei. De aceea a păstrat o adîncă revoltă față de nedreptățile sociale. Ajutat pe plan științific de profesorii Kalinderu și Babeș, tînărul student a uimit pe toți de la început prin ardoarea cu care învăța. Plecat cu bursă în străinătate, a fost atras în primul rînd de faima școlii lui Jean Martin Charcot (1825-1893), al cărui elev și colaborator a devenit. Numele lui Marinescu începe a fi legat de atît înainte de fiecare pas pe care neurologia l-a făcut. Asupra celulei nervoase, asupra sistemului nervos, în general, și asupra bolilor nervoase, a scris volume întregi, aducînd contribuții fundamentale pentru noua ramură a patologiei nervoase. Profesorul Marinescu era membru a numeroase instituții științifice din străinătate.

● Consiliul Facultății de litere și filosofie din București, întrunit pentru desemnarea unui suplinitor la catedra de filologie romanică, a hotărît în unanimitate numirea prof. Al. Rosetti, care rămîne mai departe și titularul catedrei de fonetică generală și experimentală de la aceeași facultate.

Prof. Al. Rosetti, fost elev al lui Ovid Densușianu, este licențiat al Universității din București, doctor în filosofie la Paris (elev al savanților Rousselot, A. Meillet, Jules Gilliéron și Mario Roques). Profesorul este cunoscut — scrie ziarul Timpul — din 17 iunie — prin importante lucrări de specialitate, precum și prin recenta sinteză a Istoriei limbii române.

● Academia Română acordă în anul 1938 premiul Hamangiu lui Jean Al. Steriadi pentru creația sa artistică în domeniul picturii, la propunerea comisiei formată din N. Iorga, G. Petrașcu, Ștefan Po-

Pericolul fascismului, devenit extrem de puternic în urma ofensivei hitleriste împotriva independenței și libertății țărilor europene, continuă să amenințe și țara noastră. În Platforma-program elaborată în iunie 1938, Partidul Comunist Român — chemînd masele să acționeze în vederea restabilirii drepturilor și libertăților parțial desființate prin legile edictate după februarie 1938 — preconizează realizarea frontului popular antifascist: „Numai poporul român unit poate să bareze drumul agenților Germaniei fasciste. Partidul comunist cheamă pe toți muncitorii și conducătorii social-democrați să ducă lupta alături de el pentru realizarea imediată a frontului unic al tuturor organizațiilor muncitorești. Clasa muncitoare unită în luptă va aduna în jurul ei toate organizațiile și masele din România. Partidul comunist apelează la toate partidele și organizațiile democratice, la toți cetățenii iubitori de democrație, progres și pace să-și unească forțele pentru doborîrea dictaturii regale, pentru extirparea din rădăcini a agenturilor fascismului german și italian, în frunte cu Garda de fier, pentru recunoașterea și lărgirea libertăților democratice, pentru un guvern democratic"[1].

Chemarea partidului comunist găsește un larg ecou în rîndul maselor populare, al intelectualilor progresiști, care susțin ferm și cu curaj lupta împotriva pericolului fascist, pentru organizarea frontului popular patriotic antifascist. Într-o broșură editată tot în luna iunie, C.C. al P.C.R. demască expansiunea hitleristă și pericolul unui nou război: „După ocuparea militară a Austriei, Germania hitleristă se pregătește de noi atacuri, de noi cuceriri. Mijloacele și căile întrebuințate vor fi diferite. Scopul același: subjugarea economică și politică a tuturor țărilor și popoarelor, care trebuie să fie înhămate la carul marelui capital și al marii finanțe germane. Hitlerismul se pregătește de război. El face acest lucru în fața întregii lumi. În Cehoslovacia, clica lui Hitler a dat naștere la așa-zisa «problemă a sudeților». Printr-o propagandă lipsită de orice scrupul, dar mai ales prin terorizarea populației germane din Cehoslovacia, hitleriștii germani provoacă incidente sîngeroase. Soarta României și a tuturor țărilor de pe valea Dunării este strîns legată de soarta Cehoslovaciei. Hitlerismul vrea să stăpînească Europa. Toate țările nefasciste sînt amenințate".

În continuare, punînd întrebarea: ce trebuie să facem?, partidul comunist dă următorul răspuns: „Împotriva atacului războinic

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare. Precizăm de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

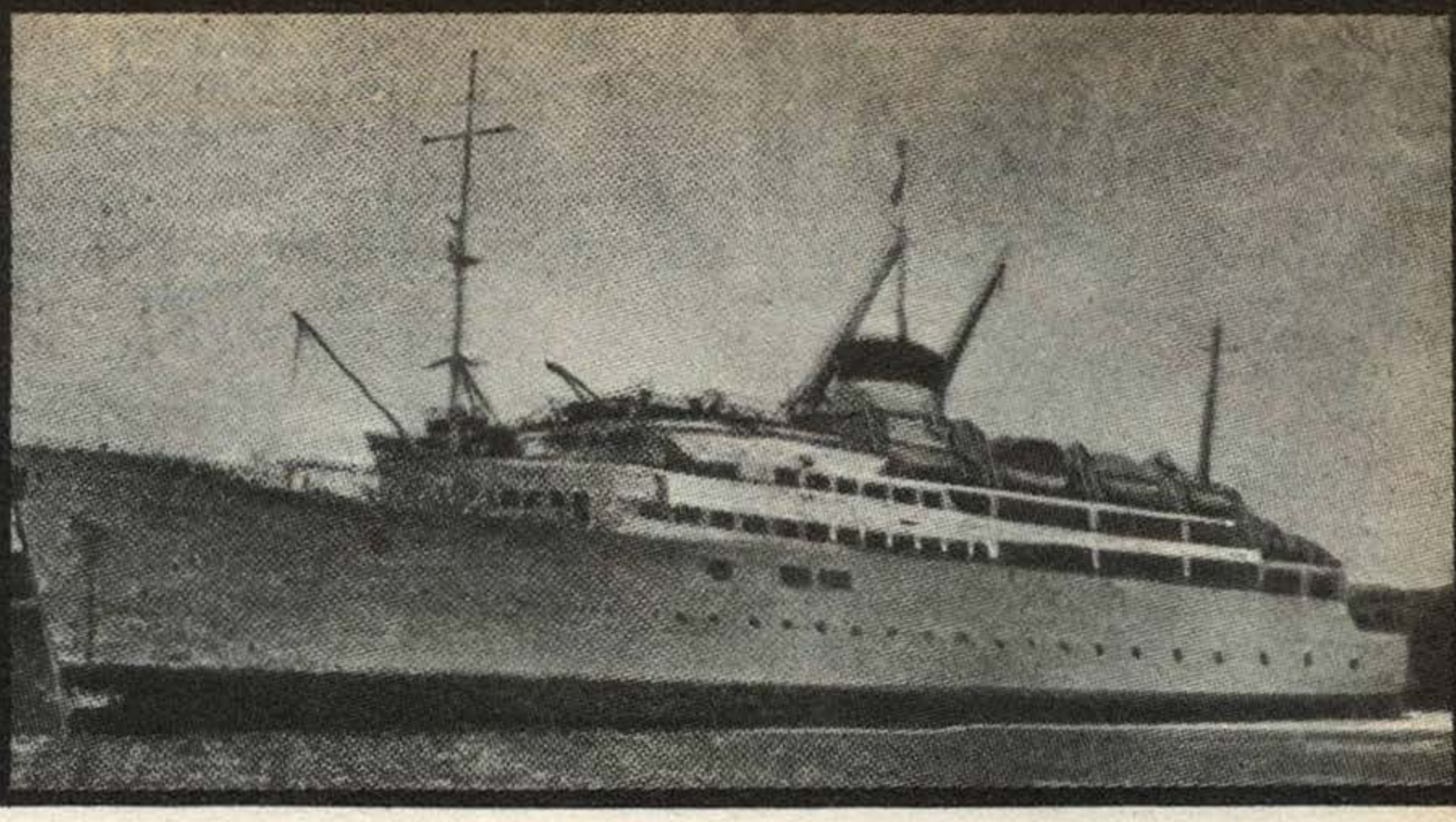

Motonava „Transilvania", proaspăt lansată la apă, este gata pentru prima cursă

pregătit de hitlerism, un singur drum este deschis: formarea unui bloc puternic al tuturor statelor ameninţate. Toate statele balcanice — şi în primul rînd România — trebuie să sprijine efectiv Cehoslovacia, în lupta de apărare a integrităţii ei naţionale şi a independenţei ei".

Se împlinesc 90 ani de la marele eveniment istoric al revoluţiei române de la 1848, despre care revista *Lumea nouă* din 22 mai scrie: „Dacă românii din Ardeal puneau accentul în protestele lor mai mult pe latura naţională, ridicîndu-se împotriva hotărîrii ungurilor de a «uni» Transilvania la statul lor, cei din ţările româneşti se mişcau pe un teren politic şi naţional şi anume pentru: independenţa administrativă şi legislativă faţă de marile puteri ce-şi întindeau suzeranitatea în aceste principate".

În *Timpul* din 12 iunie, Miron Radu Paraschivescu, în articolul intitulat *Spiritul paşoptist*, relevă valorile revoluţiei: „Era, mai întîi, conştiinţa unităţii care va reprezenta un moment unic în istoria naţională: căci ea se sprijinea pe voinţa şi aspiraţiile p porului, ale acestui popor care — la 1848 — şi-a făcut intrarea voluntară în istorie. Dar — şi aici paş ptismul îşi dezvăluie întreaga şi superba lui lumină — *o unire în libe tate*, singura unitate cu adevărat rodnică şi durabilă".

Apare primul volum din *Atlasul lingvistic al României*. Cu acest prilej, *Viaţa Românească* din luna iunie publică un articol semnat de profesorul Alexandru Graur. Primul atlas lingvistic al României — precizează autorul — alcătuit la sfîrşitul secolului trecut de savantul german Gustav Weigand, a fost publicat într-un singur volum. Se culeseseră diferite rostiri ale cuvintelor mai importante, în toate regiunile ţării, se înscriseseră pe hărţi în dreptul comunelor de unde proveneau şi se obţinuse, în felul acesta, un fel de panoramă a limbii române. Defectul esenţial al lucrării lui Weigand a fost că materialul nu s-a adunat prin anchetă făcută în fiecare localitate în parte, ci prin chestionarea sătenilor adunaţi întîmplător în localităţi mai mari.

Imediat după război, gruparea lingvistică de la Cluj, condusă de Sextil Puşcariu, a făurit planul unui atlas lingvistic al României, lucrat după metode noi şi actuale. S-a hotărît să se facă două anchete paralele. Prima a fost încredinţată lui Sever Pop, pe atunci asistent, iar astăzi conferenţiar la Facultatea de litere; a doua, i-a revenit lui E.Petrovici, actualul profesor de slavistică la aceeaşi facultate. „S-au însemnat — scrie prof. Graur, referindu-se la tehnica folosită — pe harta României, printr-un număr de ordine, toate punctele studiate. Apoi, în dreptul fiecărui număr s-a scris

Cronică măruntă

pescu şi Petre Antonescu; premiul Hamangiu pentru cea mai de seamă lucrare muzicală a fost atribuit lui Mihail Jora, pentru Simfonia în do major, la propunerea comisiei alcătuită din George Enescu, Tib. Brediceanu, I. Perlea, Nona Ottescu şi G. Georgescu; Premiul Elena şi Gh. M. Vlasto pentru pictură este acordat lui N. Tonitza.

● Dintr-un manuscris descoperit la Xianggang (Hong Kong), reiese că fotbalul a fost inventat de chinezi cam prin anul 2000 î.e.n., cînd a fost imprimat un manual cu toate regulile jocului, scrie Timpul din 2 iunie. Mingea era confecţionată dintr-un înveliş de piele umplută cu păr. „Porţile" aveau în părţi două prăjini de bambus de 7 pînă la 10 m înălţime şi o reţea de mătase întinsă între prăjini. Golul era marcat cînd mingea trecea deasupra reţelei. Învingătorilor — relatează, în continuare, ziarul menţionat — li se împărţeau flori şi fructe, iar căpitanul echipei învinse minca... o zdravănă bătaie.

● Citim în ziarul România din 8 iunie despre „o candidatură academică reînviată după un sfert de veac". Este vorba despre candidatura prof. Tzigara-Samurcaş (1872-1952), directorul Muzeului naţional, pentru a fi ales membru al Academiei Române în secţia literară. De ce reînnoită? Pentru că, după cum scrie ziarul amintit, pe baza Analelor Academiei din anii 1914-1915, prof. Tzigara-Samurcaş a candidat la un fotoliu academic şi în 1913.

În al său raport prezentat atunci, Duiliu Zamfirescu arăta că „noul candidat este unul dintre românii cei mai folositori neamului lor. Avînd studii speciale, teoretice şi practice, de arheologie şi de istoria artelor, d-sa a putut începe organizarea unui muzeu etnografic, în care pune în aplicare teoriile cuprinse în lucrarea sa Arta în România". Iar în concluzia raportului adăuga: „Mă mir că d. Tzigara nu este demult colegul nostru". Totuşi candidatul, aşa de elogios

IUNIE 1938

Un original colecționar britanic de statuete reprezentînd, personaje istorice din toate timpurile (imagine reprodusă din revista Ilustrațiunea română)

Cronică măruntă

prezentat, nu a întrunit voturile plenului academic. Acum, după 25 ani, a putut fi ales — noul său raportor Brătescu-Voinești mirîndu-se ca și Duiliu Zamfirescu că „d-ta nu faci încă parte dintre «nemuritorii» noștri!"

● **Marele concurs aviatic, care are loc în fiecare an în America, cunoscut sub denumirea de „Air Races", s-a desfășurat în zilele de 28-30 mai la San Francisco. La această manifestare de proporții uriașe a participat și aviatorul român Alexandru Papană. Aeroclubul Român a primit din partea omologului său din San Francisco următoarea telegramă: „Căpitanul Papană a zburat aici ca artist desăvîrșit, stîrnind, prin zborurile sale, admirația noastră la meetingul aerian internațional".**

● **Academia franceză a ales între „nemuritori" pe scriitorul André Maurois (1885-1967). Știrea alegerii i-a parvenit proaspătului academician în momentul c nd se întorcea acasă, împreună cu copiii săi, dintr-o plimbare în Bois de Boulogne.**

● **Cu ocazia vizitei efectuată în România, principesa Sixte de Bourbon Parma ține în sala Dalles conferința Femeia și politica. Referindu-se la femeile din țara noastră, conferențiara spune: „Mi-ar trebui volume întregi pentru a vorbi de ele. În timpul războiului (din 1916-1918) unele au strălucit chiar pe cîmpul de luptă. România e hotărît o pionieră. De la Jeanne D'Arc nu a mai existat o războinică o femeie al cărui eroism să fie admirat cu atîta pioșenie de contemporanii ei: Ecaterina Teodoroiu".**

● **La Facultatea de drept din Capitală se dezvelește monumentul ridicat lui Constantin Dissescu (1854-1932), autorul primului curs românesc de drept constituțional, „una dintre cele mai strălucite figuri culturale, juridice și politice ale generației lui", cum scrie Universul din 16 iunie.**

● **Firma daneză de construcții navale „Burmeister și Wain" a**

răspunsul exact al martorului ales. Harta astfel completată a fost apoi litografiată. Volumul I conține 150 de hărți de acestea, privitoare la termenii care denumesc părțile corpului și bolile lor. Pe fiecare hartă figurează, în afară de pronunțările culese de la vorbitorii țărani, pronunțarea a trei scriitori din trei regiuni diferite: M. Sadoveanu, Agîrbiceanu și Brătescu-Voinești".

Tot o noutate editorială, considerată drept „cea mai cuprinzătoare carte românească", după cum afirmă ziarul *Timpul* din 27 iunie, este apariția primelor două volume din cele șase preconizate din *Enciclopedia României*. D. Gusti, președintele Comitetului de direcție al acestei lucrări, scrie: „Ceea ce deosebește *Enciclopedia României* de toate publicațiile asemănătoare, atît din străinătate, cît și de la noi, și ceea ce ne-o face atît de scumpă, este că la temelia ei a fost pusă națiunea".

Revista lunară *Însemnări ieșene* din mai publică, sub semnătura istoricului Gh. I. Brătianu, un articol închinat profesorului de la Universitatea din Iași, „învățatului Oreste Tafrali", de la a cărui moarte se împlinește un an. „Nu este o sarcină ușoară — scrie Gh. Brătianu — a vorbi despre activitatea marelui învățat care a fost Oreste Tafrali (1876-1937). Spiritul său, frămîntat de pasiunea cercetării, i-a îndreptat interesul în domeniile cele mai deosebite, iar opera sa întrunește elemente distincte, ce ar fi ajuns să întemeieze reputația unui specialist în fiecare din ramurile disciplinei istorice căreia i-a închinat rîvna sa pentru știință. Avem astfel pe Tafrali, arheologul clasic, al cărui învățămînt de aproape un sfert de veac a ilustrat facultatea noastră; avem pe Tafrali, istoric al artelor, pe neobositul cercetător în tainele preistoriei, pe eruditul comentator al isvoarelor istorice antice, în sfîrșit, pe istoricul așezămintelor și al vieții bizantine, pe care le-a urmărit de la teza sa de doctorat, monumentala monografie a Tesalonicului medieval, pînă la ultimile pagini apărute în anul morții, despre împăratul Nichifor Focas".

Amintind cîteva date ale biografiei lui Oreste Tafrali, autorul articolului consemnează: „Dobrogean, și-a făcut liceul la Galați și universitatea la București și pe urmă la Paris. Aici, calitățile sale au fost numaidecît luate în seamă de acel patriarh al studiilor bizantine, care este marele învățat Charles Diehl; prin recomandarea lui și a altor membri, a fost trimis să studieze la fața locului monumentele Tesalonicului, pe care le-a putut cerceta și publica înainte de pustiirile războiului. Interesul său se deșteptase însă pentru problemele artei și ale arheologiei: acesta a fost, de altfel, titlul revistei pe care a condus-o timp de un deceniu, asigurîndu-și

O celebritate a ecranului, Marlene Dietrich, pe cunoscuta arenă pariziană „Roland Garorss" (imagine reproducă din ziarul Timpul)

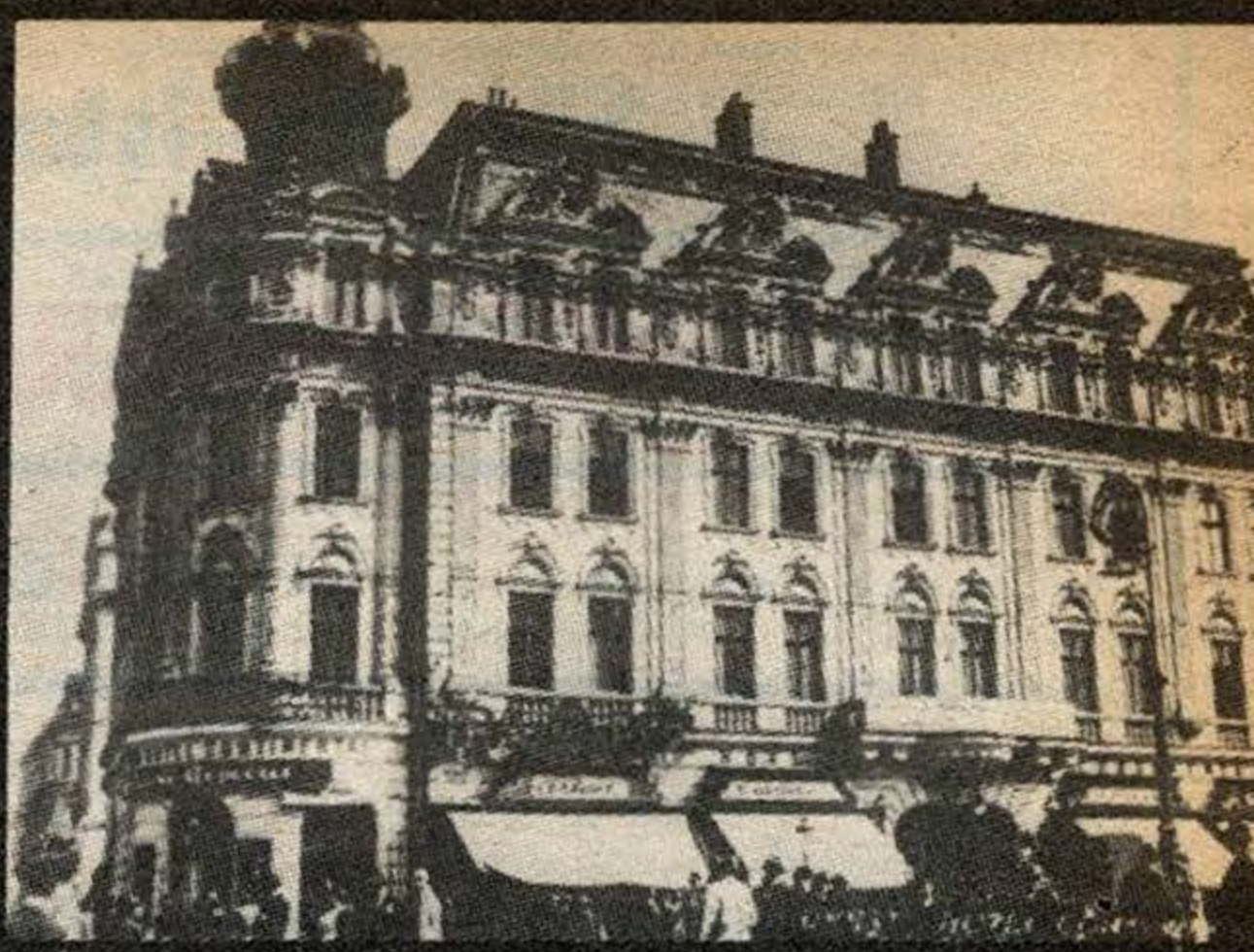

Pe Calea Victoriei în urmă cu cinci decenii: Hotelul „Continental"

colaborarea unor autorităţi ştiinţifice din alte ţări. În acest domeniu ne-a dat cele două lucrări monumentale apărute în colecţii străine, una din ele privind tezaurul bizantin şi românesc de la Putna şi cealaltă monumentele bizantine din Curtea de Argeş; o serie de monografii redă cercetările sale asupra oraşelor antice ale Dobrogei, sau asupra săpăturilor preistorice în unele regiuni ale ţării, îmbogăţind în acelaşi timp cu obiectele găsite muzeul pe care îl organizase la Iaşi.

În primul rînd al preocupărilor sale a rămas însă Dobrogea lui natală, pe care a ştiut să o apere la vremuri de restrişte, publicînd acea frumoasă monografie ce o constituie *România transdanubiană*, editată în timpul misiunii sale la Paris în 1918".

La Arad — informează ziarul *România* din 16 iunie — a luat fiinţă, în urmă cu cîţiva ani, asociaţia „Ateneul popular arădean", în rîndul căreia au activat şi continuă să activeze istorici şi publicişti ca Eduard Găvănescu, Octav Lupaş, Cornelia Bodea şi alţii. Asociaţia editează revista *Hotarul* intrată în al cincilea an de existenţă şi în ale cărei pagini apar studii istorice bazate pe documente vechi, care atestă permanenţa românească în ţinuturile arădene, începînd din cele mai vechi timpuri. În legătură cu aceasta, ziarul amintit menţionează descoperirea a două mărturii semnificative. Este vorba de o însemnare rămasă de la Popa Simeon din Hălmagiu, care la anul 1450 a scris cele patru evanghelii în limba literară a timpului său. La pagina 215, autorul relatează: „S-a sfîrşit scrierea acestui tetraevanghel la anul 1450, luna iulie, ziua 10, în zilele lui Io Iancu voievod [Iancu de Hunedoara] de mîna preapăcătosului Popa Simeon la rîul Nerguiu, în satul numit satul mare la Hălmaşu". A doua mărturie este un act dat la Timişoara, la 10 aprilie 1451, prin care Iancu de Hunedoara confirma voievodului Moga din Hălmagiu şi fiilor săi Mihail şi Sandrin posesiunea voievodatelor de Căpîlna, Hălmagiu şi Băiţă, situate în Zarand.

Aceste documente, comentează ziarul *România*, confirmă, că voievodul Hălmagiului din anul 1450 era român, cum tot un român se afla în fruntea bisericii ortodoxe a acestui ţinut. Concluzia ce se impune nu poate fi decît una: „În ţinutul Hălămagiului, din ţara Zarandului, acolo unde mai tîrziu urmau să izbucnească cele două mari revoluţii naţionale, a lui Horea, Cloşca şi Crişan, la 1784, şi a lui Avram Iancu la 1848, din cele mai adînci timpuri a sălăşluit numai viaţa unui singur crez naţional: cel românesc". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

executat şi livrat statului român motonava Transilvania, cu următoarele caracteristici tehnice: 132 m lungime, 16 m lărgime, 9,22 m adîncime, 19 760 C.P., socotită atunci cea mai rapidă navă de pasageri din bazinul mediteranean.

● Duminică seara, 26 iunie, cu prilejul aniversării a 20 de ani de existenţă a Teatrului Cărăbuş, condus de Constantin Tănase, are loc premiera revistei De lemn Tănase: muzica G. Dendrino.

● Citim în Timpul „matriculul" elevului Ion Luca Caragiale, apărut în Monografia oraşului Ploieşti, a lui M. Sevastos: „Gimnaziul Sf. Petru şi Pavel din Ploieşti pe anul şcolar 1866-1867: Caragiale Ion, născut la anul 1852, luna ianuarie 29, profesiunea părinţilor advocat, de naţie română, locuinţa în mahalaua Sf. Voievozi, strada Dinescu nr. 90: Româna şi latina — 4, orai — 7: matematica — 10, orai — 10". „Documentul este amuzant — comentează ziarul — şi nu putem trece cu vederea aceste amănunte... savuroase: 4 română, 10 matematică. Or, Caragiale ne-a lăsat, cum se ştie, atîtea opere nemuritoare, în schimb, s-a dovedit un caracter cu totul lipsit de practică, în toate împrejurările vieţii".

● În Bucureşti are loc o expoziţie a pictoriţelor din ţările Micii Înţelegeri — Cehoslovacia, Iugoslavia, România. Deschisă la 7 iunie, în clădirea Ateneului Român, expoziţia numără peste 150 de tablouri şi este organizată sub auspiciile Alexandrinei Cantacuzino, preşedinta Consiliului naţional al femeilor române.

● Presa informează că boxerul Toma Aurel (categoria cocoş) l-a învins pe italianul Gi o Cattaneo, obţinînd pentru a doua oară consecutiv titlul de campion al Europei.

● Ziarul Timpul publică, în foileton, cel mai nou roman de pe atunci al celebrei scriitoare engleze de romane poliţiste, Agatha Christie, Crima din Expresul Orient (după care s-au turnat pînă în prezent mai multe filme celebre).

File din istoria Filipinelor

ENCOMENDEROS ŞI SCLAVI

RENATO CONSTANTINO

Istoricii şi publiciştii care au abordat trecutul Filipinelor au putut constata că, în cursul istoriei sale, poporul filipinez a avut nefericirea să fie „eliberat" de patru ori. Mai întîi, au sosit spaniolii, care „l-au eliberat" de sub robia diavolului, aducîndu-i catolicismul, apoi americanii, care „l-au eliberat" de sub opresiunea spaniolă, apoi japonezii, care „l-au eliberat" de sub imperialismul yankeu, şi din nou americanii, care „l-au eliberat" de sub militarismul japonez. După fiecare „eliberare", filipinezii şi-au văzut ţara ocupată de „binefăcătorii" străini.

Locuitorii arhipelagului, care au opus o dîrză rezistenţă fiecărula dintre aceşti „eliberatori", sînt, în marea lor majoritate, descendenţii unor populaţii de origine malaeză, sosite succesiv în Filipine, cu mult înaintea erei noastre. Vreme îndelungată, arhipelagul filipinez a părut izolat de restul Asiei. Nici civilizaţia indiană şi nici cea chineză, care îşi manifestaseră forţa de propagare în regiunile imediat învecinate, ale Indoneziei şi Indochinei, nu au lăsat urme profunde în Filipine. De-abia islamul, pătruns către sfîrşitul sec. XIV, din arhipelagul indonezian, pe calea contactelor comerciale — şi nu a cuceririlor — şi-a pus asupra Filipinelor o amprentă încă prezentă în cîteva insule din sudul ţării (Mindanao, Sulu).

După prima debarcare a lui Magellan în insula Mactan, în martie 1521, şi expediţia din 1543 a exploratorului spaniol Villalobos, care a şi botezat arhipelagul după numele lui Filip II, în 1565 Miguel Lopez de Legazpi, care avea să fie întîiul guvernator al arhipelagului, a întemeiat prima aşezare spaniolă permanentă în insula Cebu, apoi în 1571, oraşul Manila, în insula Luzon. Au urmat mai bine de trei sute de ani de dominaţie spaniolă, în cursul căreia dezvoltarea societăţilor indigene a fost mereu întreruptă şi reorientată.

Fragmentul care urmează, preluat din cartea istoricului filipinez Renato Constantino The Philippines: A Past Revisited (Filipine: O revedere cu trecutul), se ocupă — după cum precizează autorul — de implantarea sistemului colonial spaniol în insule. Diplomat filipinez în primii ani ai republicii (1946-1951), Renato Constantino a fost ulterior profesor de ştiinţe politice, economice şi istorice, desfăşurînd, în paralel, o bogată activitate publicistică.

Dar, înainte de a da cuvîntul autorului, pentru a pătrunde în realitatea istorică a procesului de colonizare, să aruncăm o privire asupra societăţii filipineze tradiţionale. Pînă la cucerirea spaniolă, populaţia locală era grupată în mici comunităţi patriarhale numite barangay, de la cuvîntul malaez „barangay" (barcă), numărînd cîteva sute de familii. Ierarhia socială, fără a fi fost un sistem rigid, se compunea din datu (căpetenia) şi familia lui, nobilimea, omul liber, ţăranul arendaş şi, la urmă, şerbii şi sclavii domestici, proveniţi din prizonieri de război. Majoritatea comunităţilor erau aşezate pe coastă, în apropierea ei sau de-a lungul rîurilor, pescuitul constituind principala sursă de hrană. Mişcarea populaţiei se făcea mai ales pe calea apei. Comunităţile situate în apropierea ţărmului, cum ar fi Manila, Cebu, Jolo şi Butuan, au avut un grad mai ridicat de dezvoltare, în urma contactului lor cu civilizaţiile chineză, arabă şi indiană.

Spaniolii au căutat să creeze în insule un intermediar între ei şi populaţie, o categorie socială prin care să-şi exercite exploatarea asupra locainicilor. În acest scop, s-au sprijinit pe acei datos, căpeteniile locale, deveniţi cabezas de barangay, căpetenii de sate; aceştia şi-au extins influenţa economică, şi-au însuşit pămînturi şi au început să dispună de ţăranii îndatoraţi. Mai multe barangays formau un pueblo (tîrg) sau o municipalitate, în fruntea căreia se afla un gobernadorcillo.

Spiritul de libertate al poporului filipinez nu s-a lăsat niciodată învins de asupritor. În cei 350 ani de stăpînire spaniolă au avut loc peste 100 răscoale anticoloniale, care aveau să culmineze cu momentul proclamării Insulelor Filipine ca stat independent, în urmă cu 90 ani, la 12 iunie 1898 (Magazin istoric, nr.2 1975, 7/1978). Prin acest act, filipinezii au devenit primul popor din Asia care a încercat să se elibereze de colonialismul european, instituind prima republică din istoria acestui continent. Şase luni mai tîrziu însă, prin tratatul de la Paris, încheiat la 10 decembrie 1898, Spania a trebuit să cedeze acest arhipelag Statelor Unite ale Americii, „prietenul poporului nostru oprimat", cum le numise, înainte de proclamarea independenţei, Emilio

File din istoria Filipinelor

ENCOMENDEROS ŞI SCLAVI

RENATO CONSTANTINO

Istoricii şi publiciştii care au abordat trecutul Filipinelor au putut constata că, în cursul istoriei sale, poporul filipinez a avut nefericirea să fie „eliberat" de patru ori. Mai întîi, au sosit spaniolii, care „l-au eliberat" de sub robia diavolului, aducîndu-i catolicismul, apoi americanii, care „l-au eliberat" de sub opresiunea spaniolă, apoi japonezii, care „l-au eliberat" de sub imperialismul yankeu, şi din nou americanii, care „l-au eliberat" de sub militarismul japonez. După fiecare „eliberare", filipinezii şi-au văzut ţara ocupată de „binefăcătorii" străini.

Locuitorii arhipelagului, care au opus o dîrză rezistenţă fiecărula dintre aceşti „eliberatori", sînt, în marea lor majoritate, descendenţii unor populaţii de origine malaeză, sosite succesiv în Filipine, cu mult înaintea erei noastre. Vreme îndelungată, arhipelagul filipinez a părut izolat de restul Asiei. Nici civilizaţia indiană şi nici cea chineză, care îşi manifestaseră forţa de propagare în regiunile imediat învecinate, ale Indoneziei şi Indochinei, nu au lăsat urme profunde în Filipine. De-abia islamul, pătruns către sfîrşitul sec. XIV, din arhipelagul indonezian, pe calea contactelor comerciale — şi nu a cuceririlor — şi-a pus asupra Filipinelor o amprentă încă prezentă în cîteva insule din sudul ţării (Mindanao, Sulu).

După prima debarcare a lui Magellan în insula Mactan, în martie 1521, şi expediţia din 1543 a exploratorului spaniol Villalobos, care a şi botezat arhipelagul după numele lui Filip II, în 1565 Miguel Lopez de Legazpi, care avea să fie întîiul guvernator al arhipelagului, a întemeiat prima aşezare spaniolă permanentă în insula Cebu, apoi în 1571, oraşul Manila, în insula Luzon. Au urmat mai bine de trei sute de ani de dominaţie spaniolă, în cursul căreia dezvoltarea societăţilor indigene a fost mereu întreruptă şi reorientată.

Fragmentul care urmează, preluat din cartea istoricului filipinez Renato Constantino The Philippines: A Past Revisited (Filipine: O revedere cu trecutul), se ocupă — după cum precizează autorul — de implantarea sistemului colonial spaniol în insule. Diplomat filipinez în primii ani ai republicii (1946-1951), Renato Constantino a fost ulterior profesor de ştiinţe politice, economice şi istorice, desfăşurînd, în paralel, o bogată activitate publicistică.

Dar, înainte de a da cuvîntul autorului, pentru a pătrunde în realitatea istorică a procesului de colonizare, să aruncăm o privire asupra societăţii filipineze tradiţionale. Pînă la cucerirea spaniolă, populaţia locală era grupată în mici comunităţi patriarhale numite barangay, de la cuvîntul malaez „barangay" (barcă), numărînd cîteva sute de familii. Ierarhia socială, fără a fi fost un sistem rigid, se compunea din datu (căpetenia) şi familia lui, nobilimea, omul liber, ţăranul arendaş şi, la urmă, şerbii şi sclavii domestici, proveniţi din prizonieri de război. Majoritatea comunităţilor erau aşezate pe coastă, în apropierea ei sau de-a lungul rîurilor, pescuitul constituind principala sursă de hrană. Mişcarea populaţiei se făcea mai ales pe calea apei. Comunităţile situate în apropierea ţărmului, cum ar fi Manila, Cebu, Jolo şi Butuan, au avut un grad mai ridicat de dezvoltare, în urma contactului lor cu civilizaţiile chineză, arabă şi indiană.

Spaniolii au căutat să creeze în insule un intermediar între ei şi populaţie, o categorie socială prin care să-şi exercite exploatarea asupra locainicilor. În acest scop, s-au sprijinit pe acei datos, căpeteniile locale, deveniţi cabezas de barangay, căpetenii de sate; aceştia şi-au extins influenţa economică, şi-au însuşit pămînturi şi au început să dispună de ţăranii îndatoraţi. Mai multe barangays formau un pueblo (tîrg) sau o municipalitate, în fruntea căreia se afla un gobernadorcillo.

Spiritul de libertate al poporului filipinez nu s-a lăsat niciodată învins de asupritor. În cei 350 ani de stăpînire spaniolă au avut loc peste 100 răscoale anticoloniale, care aveau să culmineze cu momentul proclamării Insulelor Filipine ca stat independent, în urmă cu 90 ani, la 12 iunie 1898 (Magazin istoric, nr.2 1975, 7/1978). Prin acest act, filipinezii au devenit primul popor din Asia care a încercat să se elibereze de colonialismul european, instituind prima republică din istoria acestui continent. Şase luni mai tîrziu însă, prin tratatul de la Paris, încheiat la 10 decembrie 1898, Spania a trebuit să cedeze acest arhipelag Statelor Unite ale Americii, „prietenul poporului nostru oprimat", cum le numise, înainte de proclamarea independenţei, Emilio

mat că se aştepta ca el să-şi pună la dispoziţie şi o parte din averea personală. Dacă reuşea să întemeieze o aşezare în Indii, urma să fie răsplătit cu 4 000 ducaţi şi cu concesiuni pentru comerţ, minerit, pescuitul perlelor, precum şi alte onoruri.

De acord cu termenii ofertei, Legazpi a început pregătirile, vînzîndu-şi şi *hacienda* (moşia) din Mechoacan, contra 40 000 pesos. În momentul în care flota sa a pornit din portul La Navidad, la 20 noiembrie 1564, cheltuise deja 100 000 pesos din averea proprie. Măsurile luate de el în insule aveau să conducă la realizarea atît a propriilor lui obiective de îmbogăţire, cît şi la consolidarea stăpînirii Spaniei în ceea ce urma să constituie un avanpost al imperiului în această parte a globului.

Instituţia care a servit, în prima perioadă a cuceririi spaniole, atît ca instrument de pacificare, cît şi de îmbogăţire personală, a fost *encomienda*. Etimologic cuvîntul encomienda derivă din verbul *encomendar*, care înseamnă „a încredinţa cuiva ceva sau a se încredinţa pe sine în grija altuia". Astfel, un anumit număr de „suflete" sau locuitori de pe un teritoriu erau încredinţaţi în grija unui *encomendero*. La origine, encomienda era o instituţie feudală utilizată în Spania în timpul Reconchistei (sec. VIII-XV), pentru a-i răsplăti pe comandanţii şi cuceritorii cu merite deosebite.

Coroana spaniolă a acordat prim lor encomenderos din America hispanică puterea de a lua tribut şi de a recurge în interes personal la serviciile locuitorilor de pe encomienda. În schimb, se presupunea că encomenderos trebuiau să aibă grijă de bunăstarea băştinaşilor şi să le acorde o anumită educaţie. Encomenderos şi-au exercitat din plin puterea şi prerogativele, însă, în cea mai mare parte, şi-au neglijat îndatoririle şi i-au tratat pe băştinaşi ca sclavi.

Din cauza abuzurilor practicate de encomenderos, partizanii desfiinţării acestei instituţii au reuşit să-l convingă pe împăratul Carol Quintul să decreteze abolirea encomiendelor în 1542. Dar encomenderos au protestat şi, cu sprijinul funcţionarilor regali din colonii, au reuşit să prelungească viaţa acestei instituţii, într-o formă cunoscută sub numele de „encomienda îmblînzită".

Monarhii spanioli au avut grijă, firește, să protejeze drepturile Coroanei; ei au luat măsuri ca sistemul encomiendei să nu genereze o aristocraţie feudală. Toate pămînturile nelocuite trebuiau rezervate monarhiei: encomiendas nu erau ereditare dincolo de a treia sau cel mult de a patra generaţie, iar cînd una dintre ele devenea vacantă, era de presupus că se va reîntoarce în posesia Coroanei

Injurii şi necazuri

Instrucţiunile primite de Legazpi nu îl autorizau să ia în stăpînire nici o encomienda şi nici să o acorde oamenilor săi. Dar pînă în 1572, cînd a murit, el acordase 143 encomiendas. Guido de Lavezares, succesorul său, nu numai că a acordat noi encomiendas, dar chiar le-a atribuit pe cele rămase vacante, încălcînd astfel ordinele prin care aceste encomiendas trebuiau restituite Coroanei.

Ca şi modelul său latino-american, encomienda din Filipine nu era o donaţie de pămînt. Ea reprezenta o unitate administrativă, cu scopul de a stoarce dări de la băştinaşi, operaţie în care erau folosite practici dintre cele mai abuzive. Un encomendero nu avea drept de proprietate asupra pămîntului locuit de „indios" ai săi (indienii).

În legătură cu aceasta, Fray Domingo de Salazar, în memoriul său din 1683 către rege, descrie în următoarele cuvinte brutalităţile la care se dedau encomenderos: „...Nu pot găsi cuvinte pentru a exprima Majestăţii Voastre injuriile şi vexaţiunile, chinurile şi necazurile pe care le au de îndurat indienii pentru plata tributurilor...; cînd căpetenia nu le plăteşte [spaniolilor] cît aur îi cer sau dacă nu plăteşte pentru atîţia indieni cît spun ei că sînt, atunci crucifică pe nefericita căpetenie sau îi bagă mîinile în obezi — deoarece toţi encomenderos cînd pleacă la strînsul dărilor iau şi obezile, iar cînd ajung le biciuiesc şi le chinuiesc pe căpetenii, pînă ce plătesc tot ce li se cere. Uneori pun mîna pe soţia sau fata căpeteniei, cînd aceasta nu apare în persoană. Multe dintre căpetenii au murit torturate în felul pe care vi l-am descris mai sus... Unul dintre cei ce strîngeau tributurile... a ucis o căpetenie... crucificînd-o şi spînzurînd-o de braţe... De asemenea, am auzit că un encomendero — din cauză că una dintre căpetenii nu avea nici aur, nici ţesături cu care să plătească tributurile — i-a cerut cu sila să-i vîndă un indian contra nouă pesos, valoarea tributurilor pe care le avea de plătit; după care l-a luat pe indianul acela pe vas şi l-a vîndut pentru treizeci şi cinci de pesos... Percep tribut de la copii, bătrîni, sclavi, iar mulţi oameni rămîn necăsătoriţi ca să nu-l plătească, iar alţii îşi omoară copiii".

În acelaşi timp, deşi corvezile în interes personal erau interzise, ele deveniseră o modalitate obişnuită, aşa cum reiese şi din relatările lui

În primăvara anului 1521, ajuns în Filipine, Magellan a întîmpinat o dîrză rezistenţă a localnicilor. În imagine: căpetenie de trib

Antonio de Morga, în lucrarea *Expunere despre condițiile din Filipine*: „Ei utilizează indienii la construcția de case și corăbii, la măcinatul orezului, tăierea lemnelor și cărăușia acestora la casele lor sau la Manila, plătindu-le mai nimic sau deloc pentru truda lor".

O grea povară pentru locuitori

Atît encomenderos, cît și funcționarii guvernului reprezentau instrumente de pacificare și exploatare. Intrinsecă oricărei colonizări, exploatarea a căpătat un caracter mai crud și mai oneros din cauza lăcomiei administratorilor coloniali spanioli, ea luînd forme diverse: tributul, munca forțată, *bandala* (adică dijma în produse), recrutarea militară. Cînd Spania se afla în război, toate aceste privațiuni căpătau un pronunțat caracter de urgență și erau mai severe.

În primii ani ai ocupației, metropola a purtat războaie cu portughezii și olandezii[1]. Deoarece Spania se folosea de insulele arhipelagului ca bază pentru operațiile împotriva rivalilor săi, Filipinele erau în permanență atacate sau numai amenințate de celelalte puteri. Portughezii l-au hărțuit pe Legazpi în 1567 și i-au cerut să părăsească insula Cebu, pe motiv că spaniolii violau drepturile portughezilor în regiune. Cînd Legazpi a refuzat să dea curs avertismentelor lor, portughezii, sub comanda generalului Gonzalo de Pereira, au atacat Cebu în 1568 și au blocat portul. În 1570 portughezii au încercat din nou să debarce, dar au fost respinși. Aceste hărțuieli au luat sfîrșit de-abia în 1580, cînd Portugalia a fost anexată de Spania.

Războiul de 80 ani dintre olandezi și spanioli a început în 1567[2]. După uniunea coroanelor Portugaliei și Spaniei, olandezii au atacat coloniile portugheze din răsărit. Ei au pornit prima oară împotriva Filipinelor, în anul 1600, sub conducerea amiralului Van Noort. Incursiunile olandeze în apele filipineze au continuat pînă la 1647. Un an mai tîrziu, pacea westfalică[3] a pus capăt războiului dintre Spania și Olanda.

Pentru finanțarea expedițiilor Spaniei împotriva dușmanilor ei, tributul trebuia plătit cu orice preț. Există numeroase relatări în mărturiile istorice privind comunitățile care au refuzat plata impozitelor. Encomenderos au trebuit deseori să trimită soldați pentru a lua tributul cu forța.

Mizeria socială și economică provocată de poverile stăpînirii spaniole în rîndurile populației filipineze nu poate fi apreciată la adevărata sa proporție decît dacă se are în vedere că atît mîna de lucru, cît și produsele erau stoarse dintr-o economie căreia nu-i prisoseau, de fapt, nici una nici alta. Deoarece era perceput de pe întreg cuprinsul arhipelagului și a fost strîns din timpul lui Legazpi pînă în 1884, tributul a fost impozitul care a creat cele mai numeroase nemulțumiri. ■

Prezentare și traducere
Gheorghe MAGHERU

---

[1] Este perioada în care Spania era o mare putere europeană și mondială (1479-1598). În anii 1580-1581, Filip II a cucerit Portugalia, devenind rege al acesteia, ca Filip I, iar între 1585 și 1609 s-a desfășurat războiul olandezo-spaniol, la sfîrșitul căruia Spania a recunoscut Independența Republicii Provinciilor Unite, după ce în 1581, provinciile îl declaraseră depus pe monarhul spaniol.

[2] Autorul se referă la momentul izbucnirii mișcării iconoclaste în Țările de Jos, care a marcat începutul revoluției burgheze, în 1566, pentru ca în anul următor, trupele spaniole, conduse de ducele de Alba (*Magazin istoric*, nr. 4/1978), să intre în Bruxelles și să instituie un regim de teroare.

[3] *Magazin istoric*, nr. 4/1976.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Nicolae Ciachir — ISTORIA POPOARELOR DIN SUD-ESTUL EUROPEI ÎN EPOCA MODERNĂ (1789-1923).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 405 pp., 37 lei: *investigarea istoriei acestei zone a Europei în contextul istoriei universale moderne, de la Revoluția franceză pînă la constituirea statelor naționale unitare în această parte a continentului.*

● **Nicolae Iorga — EVOLUȚIA IDEII DE LIBERTATE** *(ediție îngrijită, studiu introductiv și note de* **Ilie Bădescu***).*

Editura Meridiane, București, 1987, 430 pp., 21 lei: *reeditarea a 18 prelegeri cu acest subiect ținute de savantul român la Universitatea din București.*

● **Oliver Lustig — JURNAL ÎNSÎNGERAT.**

Editura militară, București, 1987, 364 pp., 12.50 lei: *aspru rechizitoriu al crimelor comise de horthyști și naziști în timpul celui de-al doilea război mondial, scris de unul dintre supraviețuitorii lagărelor de concentrare, originar din nordul Transilvaniei (vezi și Magazin istoric, nr. 5/1987).*

● **Lucia Wald, Dan Slușanschi — INTRODUCERE ÎN STUDIUL LIMBII ȘI CULTURII INDO-EUROPENE** *(în colaborare cu* **Francisca Băltăceanu***).*

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 368 pp., 25 lei: *o analiză, pe linia cercetărilor de lingvistică indo-europeană, cu vechi tradiții la noi în țară, a fondului comun aflat la originea unor strălucite civilizații ale antichității din Asia și Europa.*

● **Mircea Florian — RECESIVITATEA CA STRUCTURĂ A LUMII. VOL. II** *(ediție îngrijită, postfață și note de* **Nicolae Gogoneață** *și* **Ioan C. Ivănoiu***).*

Editura Eminescu, București, 1987, 491 pp., 39 lei: *demersul științific al unui erudit istoric al filosofiei universale.*

● **Louis Couperus — ISKANDAR** *(în colecția „Romanul istoric", traducere și cuvînt înainte de* **H.R. Radian***).*

Editura Univers, București, 1987, 480 pp., 24,50 lei: *o nouă biografie literară a lui Alexandru Macedon.*

LITORALUL —
UN VEAC DE ISTORIE TURISTICĂ (II)

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

În numărul anterior al revistei[1]*, am prezentat cîteva secvenţe din istoria apariţiei şi dezvoltării staţiunilor balneoclimaterice de pe litoral.*

Continuăm prezentarea lor, înfăţişîndu-vă staţiunile ce au înflorit pe ţărmul Mării Negre la sud de municipiul Constanţa.

Tot spre sfîrşitul veacului s-au făcut primele amenajări balneare şi la sud de Constanţa. În 1891, pe malul lacului Techirghiol (ale cărui calităţi terapeutice erau folosite empiric de sute şi sute de ani) s-a înălţat primul stabiliment de tratament, deosebit de modest, amenajat într-un fost grajd. Faima despre nămolul miraculos al lacului a determinat o adevărată avalanşă de vizitatori, încît în numai cîţiva ani la Techirghiol au fost construite sanatorii, iar pe celălalt mal al lacului, din iniţiativa lui Ion Movilă, s-au pus bazele staţiunii Movila, numită ulterior Carmen Sylva (după pseudonimul poetic al reginei Elisabeta), staţiune cunoscută azi sub numele de Eforie Sud. Eforie Nord datează şi ea tot de la începutul secolului, bazele sale fiind puse prin construirea unui sanatoriu aparţinînd Eforiei spitalelor civile.

„Apa din Lacul Techirghiol — se spunea în raportul de analiză întocmit de chimiştii Saligni şi M. Georgescu la finele veacului trecut — merită a fi luată în serioasă considerare de medicii noştri balneologi, fiind o apă cloro-sodică magneziană concentrată şi cea mai bromurată din cîte s-au analizat pînă acum în ţară". În fapt, apele lacului conţineau proprietăţi tămăduitoare unice în Europa, îndreptăţind afirmaţia făcută încă din 1916 într-un ghid balnear, anume că „o campanie urîaşă de lucrări folositoare şi frumoase trebuie de urgenţă să înceapă, căci localitatea [Techirghiol] e menită să aibă un viitor strălucit, să fie fala ţării şi un far de sănătate pentru suferinzi".

Cea mai sudică dintre staţiunile maritime (şi cea mai tîrziu apărută pe harta ţării) este Mangalia. Oraşul era, de fapt, foarte vechi, existînd încă din sec. VI î.e.n. cînd purta numele Callatis, denumire ce însemna în greaca veche „cea mai frumoasă". În primele veacuri ale celui de-al doilea mileniu al erei noastre, oraşul e menţionat pe o hartă din Pisa, purtînd un alt nume, Pangala sau Pangalia (de fapt, transpunere în greaca bizantină a numelui Callatis); din sec. XVI, localitatea a început a fi cunoscută şi sub numele Mangalia, care s-a impus în cele din urmă.

În pofida plajeide mari dimensiuni şi a unor resurse balneare deosebite (între care apele mezotermale sulfuroase provenite de la un izvor aflat în apropierea Mangaliei ce au determinat apariţia, la începutul veacului nostru, a unui sătuc turistic — Doi Mai), Mangalia a rămas pînă în anii făuririi societăţii socialiste un modest orăşel, înecat în praf şi uitare.

În 1898, *Enciclopedia română*, tomul I, tipărită la Sibiu, din iniţiativa ASTREI făcea un măgulitor tablou de viitor Constanţei, care atunci era singura localitate mai cunoscută, de pe malul românesc al Mării Negre: „Importanţa Constanţei creşte zilnic, avînd ţara un loc de vilegiatură şi recreaţie igienică maritimă, care face pe multă lume să se dispenseze de călătoriile costisitoare în străinătate. Construirea grandiosului pod peste Dunăre [al lui Anghel Saligny] deschide o epocă nouă întru înflorirea staţiunii balneare Constanţa... Mereu se zidesc hoteluri, vile şi case, în care pot fi adăpostiţi vizitatorii. Statului incumbe datoria... să creeze pe ţermurii mării un mediu de salubritate şi confort. Profesorul [Constantin I.] Istrate a schiţat aproape toate necesităţile igienice, de a căror îndeplinire este condiţionată înflorirea locului, ca unica staţiune balneară maritimă a ţării... Un cordon de plantaţiune bogată ar forma o adevărată carantină sanitară la bariera oraşului. Constanţa este bine vizitată de cei ce au trebuinţă de scaldă de mare şi aer".

Tabloul schiţat la sfîrşitul veacului trecut avea să capete dimensiuni — nebănuite atunci — abia în anii socialismului şi cu deosebire în perioada de amplă deschidere şi transformare revoluţionară în toate domeniile vieţii social-politice, economice şi culturale inaugurate de Congresul IX al Partidului Comunist Român. În aceşti ani de mari realizări în toate domeniile, Litoralul românesc a cunoscut — ca întreaga ţară —

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1988.

o prefacere ce poate părea miraculoasă, devenind, pe bună dreptate, prima zonă turistică a țării. La baza dezvoltării Litoralului a stat un plan general de sistematizare, adoptat în anul 1966, care a împletit în mod firesc dezvoltarea turistică cu cea economică și edilitară. Într-un interval de timp de numai cîteva decenii, în această pitorească și valoroasă zonă au apărut sute de hoteluri, restaurante, cluburi, grădini și parcuri — tot ceea ce turismul modern la nivel mondial impune pentru odihna și destinderea oamenilor.

Însumînd peste 50 km aproape continui de plajă, cu amenajări hoteliere dotate cu tot confortul, cu zeci de baze de tratament, cu aparatură medicală de înaltă tehnicitate și dispunînd de un personal medico-sanitar competent, Litoralul asigură condiții excelente de odihnă și tratament turiștilor din țară și de peste hotare, al căror număr se ridică, anual, la milioane de vizitatori. În organizarea și dezvoltarea fiecărei stațiuni în parte s-a avut în vedere valorificarea microclimatului specific, a configurației țărmului mării, adoptîndu-se soluții de mare originalitate în crearea de plaje noi sau în lărgirea celor existente.

Mamaia — „nava — amiral" a Litoralului, însumînd aproximativ 10 km de plajă continuă, peste 60 hoteluri la care se adaugă campinguri, vile ș.a. cu mai mult de 25 000 locuri (pentru cazare apelîndu-se la serviciile unui computer) — comparată de celebrul scriitor guatemalez Miguel Angel Asturias (1899-1974), laureat al premiului Nobel pe anul 1967, cu o „nouă Copacabană"[1], este astăzi una dintre cele mai reputate stațiuni internaționale.

Mangalia (Callatisul de odinioară) își îndreptățește străvechiul nume, de „cea mai frumoasă". Stațiunile Olimp, Neptun, Jupiter, Aurora, Venus, Saturn, construite în zona din nordul orașului, fiecare impresionînd prin originalitate arhitectonică, fructificarea cadrului natural, în așa fel încît să se

[1] Copacabana — vestita plajă pe litoralul atlantic al Braziliei, în apropiere de Rio de Janeiro.

Mangalia — vestigii ale străvechii cetăți Callatis...

realizeze o deplină armonie între formele de relief, vegetație și construcțiile ridicate de om, a adăugat acestor locuri neasemuite frumuseți. Mangalia însăși a devenit un oraș nou, modern, cu numeroase dotări edilitare, cu bogate vestigii istorice, ingenios puse în evidență.

La factorii naturali primari — soare, apă și nisip — oferiți cu dărnicie, se alătură izvoarele minerale mezotermale, sulfuroase și nămolul lacului Mangalia — asemănător în calități celui din lacul de la Techirghiol — valorificate pe scară largă în ultimii ani.

Stațiunile Eforie Nord, Eforie Sud, Techirghiol, au cunoscut, de asemenea, o dezvoltare deosebită. Prin numeroasele sale complexe de tratament Litoralul asigură astfel cura balneară indiferent de sezon.

Stațiunea tineretului Costinești, complexul sanatorial de la Agigea și noua stațiune maritimă Năvodari, unde funcționează o mare tabără internațională pentru copii, întregesc imaginea Litoralului românesc în necontenită înfrumusețare și dezvoltare, pe măsura dezvoltării generale a patriei.

Bogata istorie, de mai bine de două milenii și jumătate a Litoralului românesc, este ilustrată — cum am văzut — de un mare număr de obiective istorice: Histria („Pompeiul Dobrogei" — cum i s-a spus —, ce conturează imaginea unei cetăți antice cu însemnată viață economică, culturală și politică), vestigiile Tomisului (între care Edificiul cu mozaic reprezintă unul dintre cele mai sugestive monumente de arhitectură antică) și Callatisului. Ele își găsesc numeroase replici contemporane în noua înfățișare a stațiunilor și marile obiective de interes economic și social, precum dezvoltarea și modernizarea porturilor străvechilor cetăți de la Pontul Euxin, precum canalul Dunăre-Marea Neagră, inaugurat la 26 mai 1984 — strălucită ctitorie a Epocii Nicolae Ceaușescu, perioadă de ample prefaceri în toate domeniile și în toate localitățile de pe întreg cuprinsul patriei. ■

...și moderna bază de tratament din Eforie Nord

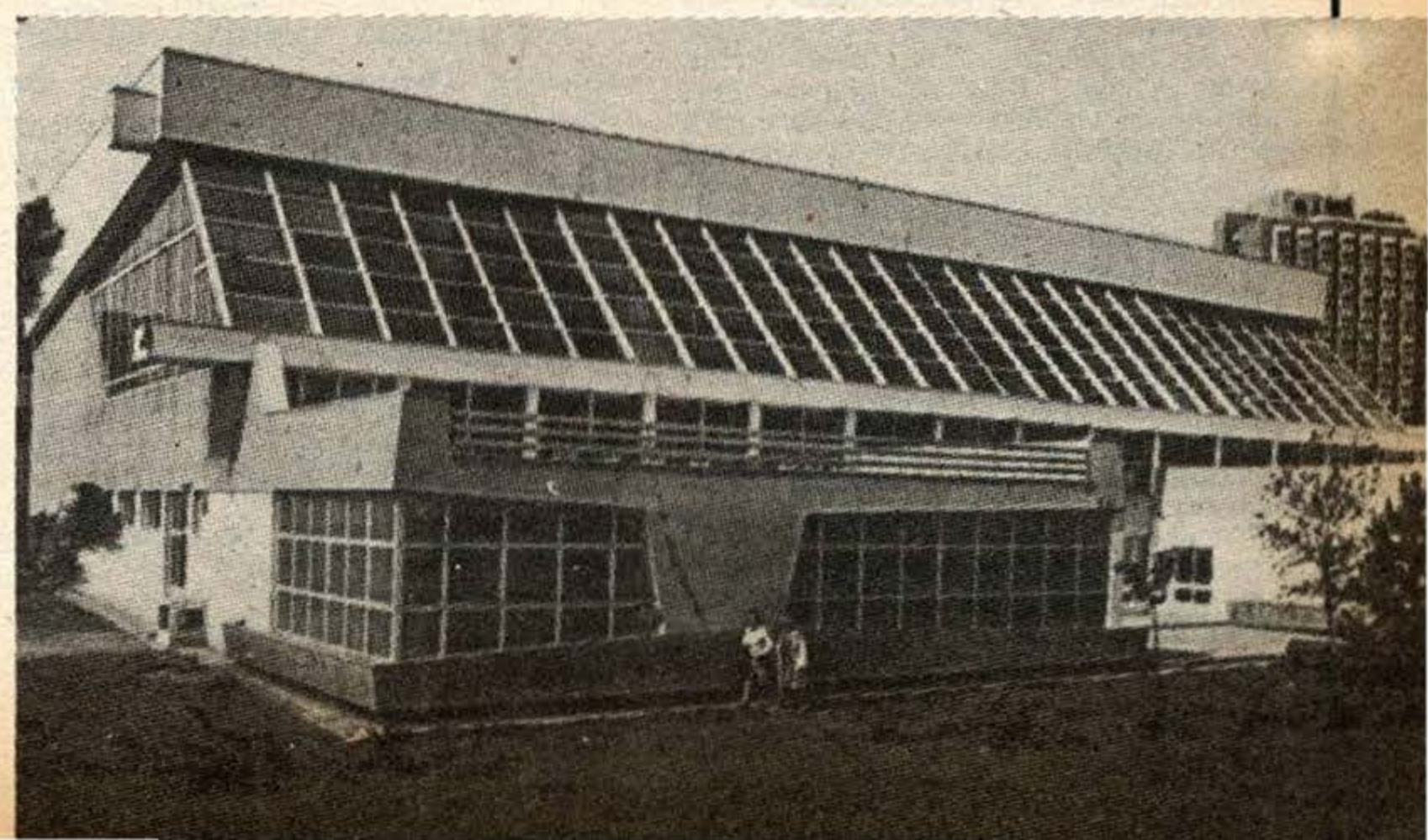

1943. AMINTIRILE UNUI DIPLOMAT

ALBERTO BERIO

La sfîrșitul anului 1942, am fost rechemat la minister, [afacerilor externe][1], unde mi s-a încredințat funcția de vicedirector general al unui serviciu special, care se ocupa de probleme balcanice. Curînd mi-am dat seama de dezastrul de care mă loveam în toate domeniile.

Organele supreme ale guvernului fascist nu mai prideau să dea ordine și directive draconice, pentru a menține un edificiu ce scîrțîia din toate balamalele; dar aceste ordine și directive se diluau în apatia și scepticismul general.

În domeniul politicii externe, tragedia se dezvăluia în tot dramatismul ei, mai cu seamă în sectorul balcanic, de care răspundeam. Italia și Germania exercitau în această regiune un fel de condominiu, care scotea clar în evidență diferența de mentalitate și de metode dintre cele două țări. Nu era greu de prevăzut că antagonismele latente dintre ele vor conduce, mai devreme sau mai tîrziu, la o ruptură.

La care s-a și ajuns la 25 iulie [1943; este vorba despre demisia și arestarea lui Mussolini și formarea guvernului Badoglio; *Magazin istoric*, nr. 2/1980].

Nouă zile după căderea fascismului, mai precis, în dimineața zilei de 3 august, am fost convocat de ambasadorul [Raffaello] Guariglia, care fusese investit ministru al afacerilor externe. În fața lui se afla Mario Badoglio, fiul mareșalului, venit în aceeași dimineață din Tanger, unde îndeplinea funcția de consul general. Guariglia m-a informat că intenționa să-mi încredințeze o misiune de maximă importanță. În timp ce guvernul italian căuta în zadar o cale de a intra în contact cu Aliații, pentru a examina posibilitatea desprinderii noastre din alianța cu Germania, Mario Badoglio sugera că acest contact fusese încercat de ministrul Marii Britanii la Tanger, domnul Gascoigne, cu care Mario Badoglio întreținuse raporturi cordiale înante de război.

Eu trebuia, așadar, să mă duc la Tanger, în calitate de consul general, în locul lui Badoglio, și — bineînțeles, cît mai discret cu putință — să fac tot posibilul să intru în relație cu domnul Gascoigne, pentru a stabili astfel un contact între Italia și Aliați. Am acceptat. În acea zi istorică, am avut convorbiri cu mareșalul Badoglio și, din nou, cu Guariglia. Între timp, căutam un mijloc prin care să pot ajunge la Tanger. Cu mare greutate am reușit să obțin o viză de intrare în Spania, de unde speram să ajung în Maroc. Am plecat deci a doua zi dimineață, 4 august, tulburat și angoasat, atît din cauza situației generale din țară, cît și a situației mele personale: trebuia să-mi las familia la Roma, în toiul evenimentelor.

Am reușit să ajung la Sevilla și, de aici, cu un avion spaniol care traversa strîmtoarea Gibraltar, sub control aliat, să aterizez la Tetuan [oraș în Maroc]. De la Tetuan, grație ajutorului, dinainte stabilit, al consulului nostru general, am ajuns la Tanger, cu automobilul, pe data de 5 august, la ora 14.

Sosirea mea a fost o adevărată surpriză pentru Castronuovo, care conducea Consulatul general [în absența lui Badoglio], pentru Gropello, viceconsulul, și pentru Giugliana Badoglio, soția lu Marrio, care rămăsese la Tanger împreună cu copiii. Cînd i-am pus la curent cu misiunea mea secretă, pe fețele lor am citit, cum era și firesc, o mare nedumerire. Trebuia să executăm ordinul de a lua contact cu Aliații, pentru a ne salva, pe cît era posibil, patria. Am constatat însă că domnul Gascoigne lipsea. Atunci am jucat marea carte, făcînd tot posibilul să i se aducă la cunoștință consulului adjunct al Marii Britanii, Watkinson, că vroiam să-l văd în aceeași seară, în Casa Castronuovo.

Trebuie să recunosc că Watkinson a dat dovadă de curaj

(Continuare în p. 62)

[1] Alberto Berio (1900-1984) și-a început cariera diplomatică în 1924. A ocupat rînd pe rînd posturi la misiunile diplomatice ale Italiei la Sofia, Praga și Ankara; între 1932-1937 a fost funcționar internațional în cadrul Societății Națiunilor. În 1943, cînd au loc și evenimentele descrise în aceste pagini, era consul general la Tanger; din 1944 pînă în 1964, a fost succesiv reprezentantul Italiei la Berna (1944-1946), ambasador la Santiago de Chile, New Delhi, Addis Abeba, Belgrad, delegat permanent al Italiei la Centrul european al Națiunilor Unite de la Geneva (1960-1962). Din 1965 a fost membru al Consiliului de Stat al Republicii Italiene, apoi președinte onorific al unui departament al acestui Consiliu.

În 1947 a publicat o carte cu titlul *Missione segreta* (Misiune secretă), în care povestește contactele sale cu Aliații la Tanger în august 1943, în vederea încheierii armistițiului, iar în 1965 un volum de memorii intitulat *Dalle Ande all'Himalaya* (Din Anzi pînă în Himalaia), din care publicăm în acest număr episodul despre încercarea de negociere cu Aliații la Tanger.

Din nou despre Mari

ORAȘUL REGĂSIT DUPĂ PATRU MILENII

CRĂCIUN IONESCU

Cînd primele lovituri de tîrnăcop au fost date pe flancurile colinei Tell al-Hariri, nimeni nu și-ar fi putut închipui că în acel loc, de sub linţoliul gros de nisip, un trecut fabulos va fi readus la lumină. Săpăturile au scos la iveală un străvechi centru de cultură și civilizaţie, Mari, situat pe malul apusean al Eufratului. Despre aceste locuri, revista noastră a mai publicat o notă în nr. 3/1967. Paginile ce urmează sînt consacrate istoriei îndepărtate a orașului aflat astăzi pe teritoriul Republicii Arabe Siria.

Dacă privești o hartă a obiectivelor de interes istoric de pe teritoriul Siriei, nu există regiune care să nu poarte semnele ce indică centre ale civilizaţiilor antice sau medievale. Conform datelor oficiale siriene, pe întreg cuprinsul ţării se află nu mai puţin de 1 600 puncte arheologice, care au fost în mare parte investigate, se află „pe șantier", sau așteaptă să fie supuse de către specialiști unei cercetări sistematice, minuţioase.

De-a lungul anilor, străbătînd de mai multe ori meleagurile de legendă ale Siriei, am avut prilejul să întîlnesc în cale vestigiile străvechilor așezări umane, ale căror nume apăreau menţionate în cronici milenare, fie dăltuite în pia-

În imagine: vedere aeriană a palatului lui Zimri-Lim și statuia lui Ištup-Ilum, *patesi* (guvernator) al orașului Mari.

tră nemuritoare, fie săpate în tăbliţe de argilă. Unele dintre aceste aşezări şi-au păstrat zidurile mai mult sau mai puţin intacte; din altele au rămas doar ruine măcinate de stihiile naturii potrivnice şi, mai adesea, de urgia vrăjmaşilor cotropitori, avizi de a pune mîna pe bogăţiile monumentalelor oraşe, expresie, peste timpuri, a geniului şi iscusinţei omului.

Astfel de civilizaţii înfloritoare s-au născut şi au fiinţat pe valea Eufratului, în neasemuita oază a Palmyrei[1] din deşertul răsăritean, în mănoasa cîmpie sudică a Hauranului sau pe ţărmul veşnic însorit al Mediteranei.

Întîmplare şi arheologie

Printre numeroasele tăbliţe de lut gravate cu scriere cuneiformă şi dezgropate de o misiune arheologică americană, în anii 1889-1890, pe locul vechiului oraş Nippur[2], principalul centru religios al Sumerului între 2600-2500 î.e.n., s-au găsit cîteva în care erau descrise în amănunţime — cu date, fapte, nume de oraşe şi de populaţii — campaniile de cucerire ale celebrului Sargon I (c. 2350-2295 î.e.n.) al Akkadului. Sargon — Şarru Kin în limba vorbită la curtea sa — a intrat în istorie ca întemeietorul primului stat unificat al triburilor dintre Tigru şi Eufrat, regatul Akkad, care a dominat timp de aproape două secole (2400-2215 î.e.n.) istoria Orientului Mijlociu.

Una din tăbliţele găsite cu prilejul săpăturilor de la Nippur relata despre expediţiile acestui rege spre vest de cursul mijlociu al Eufratului. În textul respectiv era menţionat numele unui oraş-stat, Mari, pe care istoricii nu reuşeau să-l localizeze. Dacă totuşi, după mai bine de patru mii de ani, amplasarea lui exactă a fost determinată şi vestigiile celebrei cetăţi scoase la lumină, acest lucru s-a datorat nu atît virtuţilor ştiinţei istorice ci, în mare măsură, hazardului, care a jucat un rol principal, aşa cum de altfel s-a mai întîmplat şi în cazul altor importante descoperiri arheologice. Cum s-au petrecut lucrurile?

Tell al-Hariri este o colină ce se află pe malul apusean al Eufratului, în apropierea frontierei dintre Siria şi Irak. O regiune de deşert, nelocuită, cu excepţia cîtorva mici aşezări înşiruite de-a lungul fluviului. Prin acele locuri obişnuiau beduinii nomazi să-şi îngroape morţii. În vara anului 1933, un locotenent francez (după primul război mondial

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1970; 8/1967, 7/1978.

Să te întorci cu pace şi bucurie

BERTRAND LAFONT

În anul 1986 s-a organizat la Paris un colocviu cu tema Femeia în Orientul apropiat în antichitate[1]. *Istoricii prezenţi au analizat statutul şi rolul femeii în societăţile străvechi din Orientul Apropiat, pe baza datelor acumulate în cursul ultimilor zece ani şi mai ales a arhivelor găsite la Tell al-Hariri, străvechiul oraş Mari. Acolo s-a descoperit o cantitate considerabilă de documente, aproximativ 20 000 tablete cuneiforme, scrise în akkadiană (limbă semitică, înrudită cu ebraica şi araba), a căror descifrare se află în curs. Ele datează de acum aproape 4 000 ani şi provin, în cea mai mare parte, din timpul domniei ultimului rege al statului Mari, Zimri-Lim.*

Un loc important îl ocupă aşa-numita „corespondenţă feminină": numeroase scrisori ce provin de la femei care, prin originea sau dregătoria lor, au jucat un rol important la curtea din Mari şi în viaţa politică a acestui stat. S-au păstrat atît mesajele între Zimri-Lim şi regina Shiptu, cît şi scrisori către suveran de la soţiile secundare, de la fiice, de la preotese sau alte personaje de rang înalt.

Ştim astăzi că regina Shiptu, fiica unuia dintre cei mai puternici suverani ai epocii, regele Yarim-Lim din Alep, a ajuns pe tronul din Mari în timpul celui de al patrulea an de domnie al lui Zimri-Lim. Se pare că ea a trebuit să aştepte decesul reginei-mamă pentru a ajunge la rangul de primă doamnă. Scrisorile pe care i le expedia augustului ei soţ ne-o arată plină de solicitudine şi devoţiune dar nu putem şti în ce măsură este vorba despre un stil impus de normele de redactare sau de sentimente reale. Pe cînd Zimri-Lim era plecat în campanie în nordul regatului, ea îi scria: „Către stăpînul meu, scrisoare de la Shiptu, servitoarea ta. La palat totul este bine. Templele zeilor şi atelierele merg bine". Sau îşi exprima speranţa că o să îl revadă cît mai repede: „Să reuşească stăpînul meu să învingă pe duşmani şi să revină la Mari cu pace şi bucurie. Deocamdată să binevoiască stăpînul meu să poarte îmbrăcămintea şi mantaua pe care i le-am croit". Alteori, regina se alarma că nu a mai primit veşti şi îi cerea regelui să îi scrie cît mai repede, pentru a-şi regăsi liniştea.

Rezultă din această corespondenţă că în absenţa suveranului, Shiptu domnea peste întregul palat.

[1] Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată, cu titlul redacţiei *Magazin istoric* — din revista franceză *L'histoire*, nr. 98 (martie 1987).

Franța exercita mandat asupra Siriei), trecînd pe lîngă un imens morman de ruine — cum există atîtea în Orient — i-a văzut pe beduini cărînd pietre din străvechile ziduri, pe mormîntul unuia dintre ai lor, pentru a-i însemna locul.

Întors la postul său aflat în mica așezare Abu Kemal din apropiere, a fost anunțat că îl aștepta un beduin. Acesta l-a întrebat ce trebuia să facă „cu omul pe care-l găsise" la Tell al-Hariri. Era vorba despre o statuie greoaie, fără cap, dar avînd pe ea o inscripție în cuneiforme. Locotenentul, pe nume Cabane, și-a dat imediat seama de importanța descoperirii; a pus statuia la adăpost, a interzis ca pietrele de pe colină să mai fie atinse și l-a înștiințat de toate acestea pe superiorul său, generalul Charles Huntziger, care, la rîndul său, a înaintat un raport scris către Paris.

O lună mai tîrziu, René Dussaud, conservatorul antichităților orientale de la Muzeul Luvru, a vizitat colina din Siria. Reîntors la Paris, el a propus alcătuirea unei echipe de cercetare care să exploreze Tell al-Hariri. Conducerea expediției a fost încredințată unui tînăr arheolog, în vîrstă de 32 ani, André Parrot[1].

[1] André Parrot (n. 1901), membru de frunte al Școlii arheologice franceze de la Ierusalim (1926); a condus săpăturile de la Tello și Larsa (1931-1933), apoi cele de la Mari (1933-1957). Profesor la Școala de pe lîngă Muzeul Luvru (1937), conservator-șef al antichităților orientale și al exponatelor artelor musulmane la același muzeu. A publicat o serie de lucrări care i-au creat un renume internațional, printre care: *Mari une ville perdue* (1936), *Archéologie mésopotamienne* (1946-1953), *Ziggurats et tour de Babel* (1949), *Mission archéologique de Mari* (1958-1959), *Sumer* (1960), *Assur* (1961) etc. În anul 1981 i-a apărut la Editura Meridiane lucrarea *Aventura arheologică*.

Misteriosul Palat regal

Locul, de formă ovală, măsura un kilometru în lungime și aproape 600 metri în lățime. Primele cercetări în sectorul unde fusese găsită statuia, nu au fost prea încurajatoare. Ele au permis însă ca data venirii primilor locuitori în zonă să fie împinsă pînă către sfîrșitul mileniului trei și începutul celui de-al doilea î.e.n.

Fără mari speranțe, un nou șantier a fost deschis, de astă dată către extremitatea locului cu pricina. Încă de la prima lovitură de tîrnăcop au apărut numeroase statuete de alabastru. Una dintre ele purta o dedicație către zeița războinică Iștar și semnătura unui rege al Mariului, oraș menționat în tăblițele ce fuseseră

Zimri-Lim îi trimitea instrucțiuni și a informa despre anumite treburi politice pentru a-i putea supraveghea pe dregători și pe guvernatorii de provincii. Atunci cînd regele revenea la Mari, Shiptu avea în grijă, se pare, două domenii: organizarea serviciilor de cult și dirijarea slujitorilor palatului.

Ni s-au păstrat și numeroase scrisori de la fiicele lui Zimri-Lim, pe care suveranul le măritase cu diverși mici regi din partea de nord a stăpînirii sale. Ele îi trimiteau mesaje repetate, în care regretau condițiile de trai de care se bucuraseră în palatul din Mari. Un episod interesant îl constituie rivalitatea izbucnită între două dintre fiicele sale: Simotum și Kirum, pe care Zimri-Lim le măritase cu regele din Ilansura, Haya-Sumu. Între ele s-a dat o luptă aprigă pentru întîietate; cea care avea să piardă trebuia să devină slujnica celeilalte. Pînă la urmă, Simatum i-a născut regelui un băiat și a devenit prima soție. Scrisorile pe care ambițioasa Kirum le-a expediat apoi tatălui ei erau pline de disperare. Ea îl implora să vină să o ia înapoi la Mari, căci nu mai avea nici un slujitor la dispoziție și nimeni nu se mai uita la ea. Și ca să fie mai convingătoare, amenința că se va arunca de pe acoperișul Palatului regal. A avut totuși răbdare căci a mai așteptat șapte ani, pînă cînd a reușit să revină în palatul tatălui ei.

Recentele descoperiri au demonstrat existența „haremului" în palatul din Mari, situație pe care mulți cercetători o negau anterior. În orice caz, trebuie să ne ferim să transpunem asupra acestui „harem" — nedesemnat printr-un termen special în documente — viziunea noastră europeană, formată pe baza celor 1001 de nopți. Cercetările arheologice au stabilit că partea rezervată femeilor nu constituia o zonă închisă în cadrul palatului. De altfel, și din documente rezultă că femeile aveau o mare libertate de mișcare. S-a descoperit un adevărat registru contabil ce datează dintr-o domnie anterioară lui Zimri-Lim în care erau trecute, în fiecare lună, rațiile de ulei distribuite pentru toaletă și iluminat fiecăreia dintre cele 40 personaje feminine, înregistrate într-o ordine strictă, ceea ce demonstrează existența unei adevărate ierarhii sociale.

Din perioada lui Zimri-Lim, dispunem din păcate doar de cîteva texte de acest fel. Într-un registru păstrat fragmentar erau înregistrate 250 nume, deci mai multe decît în documentul citat mai sus. Erau menționate în primul rînd persoanele regale, mama suveranului, prima soție, surorile și fetele lui. Urmau apoi soțiile secundare, o altă categorie numită nârtum („cîntărețele") și mușahizatum („învățătoarele"), grupul sekertum („solitarele") al celor care aveau, probabil, în grijă administrarea „haremului", căci multe dintre ele purtau mențiunea „bucătăreasă"; existau și o serie de slujitori și ușieri. Relațiile dintre membrele „haremului" erau complexe. Documentele pomenesc și de scandaluri iscate mai ales în legătură cu diverse bijuterii. Categoriile nu erau închise, o femeie putînd parcurge treptele ierarhiei în ambele sensuri.

De-a lungul întregii sale istorii, societatea mesopotamiană a rămas întemeiată pe o strictă concepție patriarhală a familiei. Documentele descoperite la Tell al-Hariri ilustrează parțial statutul femeii de acum 4 000 ani. Desigur, ele se referă doar la o minoritate: personajele feminine care evoluau în anturajul imediat al suveranului. Cu toate acestea, ne putem da seama în ce măsură femeia ocupa un loc important în viața regatului, atît în cea socio-economică, cît și în cea politică și religioasă. ■

Versiune românească
Doria MATEI

descifrate pînă atunci ca fiind „sediul celei de-a X-a dinastii regale de după potop". Dintr-o dată Tell al-Hariri era identificat: colina acoperea ruinele oraşului Mari.

La sfîrşitul iernii anului 1934, Henri Frankfort, şeful expediţiei americane care explora două aşezări situate la est de Bagdad, a trecut pe la Tell al-Hariri. După ce a confruntat propriile descoperiri cu cele făcute de A. Parrot, cei doi arheologi au fost nevoiţi să constate existenţa aceleiaşi civilizaţii mesopotamiene în ambele regiuni, aflate la o distanţă de peste 400 km una de alta.

În 1935 un nou şantier a fost deschis şi, curînd, au început să iasă la lumină construcţii întinse, adăpostind sute, mii de tăbliţe acoperite cu scriere cuneiformă şi datînd de la începutul mileniului II î.e.n. Săpătorii au scos la suprafaţă palatul lui Zimri-Lim, „ultimul rege din Mari", într-adevăr, o „minune a lumii antice", dacă ar fi să luăm în consideraţie fie şi numai dimensiunile lui: o suprafaţă de două hectare şi jumătate. În ajunul celui de-al doilea război mondial, palatul era degajat aproape în întregime. Războiul a întrerupt lucrările pînă în 1951, cînd a început explorarea altor clădiri, printre care numeroase temple. Deşi au fost găsite statui şi alte vestigii, arheologii continuau să caute palatul care va fi fost sediul „celei de-a X-a dinastii de după potop".

Într-o zi, André Parrot a hotărît să sape sub palatul lui Zimri-Lim, într-un loc unde ruinele acestuia fuseseră erodate în întregime şi deci nu putea provoca nici o stricăciune. Spera să găsească un indiciu care să îl ajute să stabilească data cînd fusese întemeiat Mari. Din nou întîmplarea s-a dovedit generoasă, deoarece „coborîrea în timp" a fost brusc întreruptă de descoperirea unei alte construcţii, şi mai vechi, pe temeliile căreia fusese probabil ridicat palatul lui Zimri-Lim.

Istoricii au considerat că acest palat, care constituia un strat arheologic mai profund, a fost distrus odată cu oraşul-cetate în jurul anului 2350 î.e.n., fie de locuitorii oraşului Ebla[1], fie de întemeietorii primului imperiu mesopotamian, care, către 2340-2200 î.e.n., îşi stabiliseră capitala în oraşul Akkad (sau Agade).

Renăscut din propria sa cenuşă, Mari, reconstruit mai strălucitor ca odinioară, a fost anexat regatului din Ur, ai cărui conducători erau vasali Sumerului (circa 2111-2003 î.e.n.).

Clădirea ridicată ulterior, avînd forma unui pătrat cu latura de 120 metri, este asemănătoare unei fortăreţe. În interiorul ei se poate pătrunde printr-o singură poartă flancată de turnuri. După ce vizitatorul trece printr-un scurt labirint, ajunge într-o curte mare umbrită de palmieri. Aici se găsea centrul administrativ şi tot aici se deschideau căile care duceau una, la sanctuarul zeiţei Iştar şi alta, la sala de audienţe, împodobită cu picturi religioase executate cu mult înainte de domnia lui Zimri-Lim. Spre nord, adăpostite de ziduri solide cu metereze înalte, se află apartamentele rezervate familiei regale. Au fost identificate camerele regelui şi reginei. Încăperile comunicau cu o sală de baie, avînd două căzi din pămînt ars aşezate lîngă un cuptor folosit, probabil, pentru a încălzi apa.

O liră ciudată

Textele impresionantelor şi străvechilor arhive descoperite la Mari se referă la „relaţiile externe", la viaţa de curte şi la întregul sistem administrativ al oraşului-cetate. Datorită conţinutului acestor tăbliţe, o serie de spaţii albe ale istoriei antichităţii au fost elucidate, multe enigme descifrate, cronologii completate sau corijate. Ele oferă un larg cîmp de cercetare şi altor ştiinţe, cum ar fi istoria literaturii. Între acestea se află şi misiva de argilă a reginei numită Shiptu, trimisă soţului ei, plecat, ca de obicei, într-o campanie războinică, misivă la care se referă caseta alăturată.

Lectura acestui imens număr de documente a dovedit că principala preocupare a cîrmuitorilor din Mari o constituiau incursiunile nomazilor. Şi totuşi, sfîrşitul cetăţii a venit din altă parte. Odată stăpîn peste sudul Mesopotamiei, Hammurabi[2] din Babilon[3] nu a acceptat ca o altă putere să controleze drumul spre Mediterana. În 1759 î.e.n. el l-a învins pe Zimri-Lim şi l-a silit să-i devină vasal. Dar nu s-a mulţumit cu atît şi, doi ani mai tîrziu, armatele lui au asaltat Mari, care a fost devastat de un pustiitor incendiu declanşat de asediatori.

O parte din vestigiile scăpate de flăcările mistuitoare sînt expuse, în prezent, în muzeul din Alep, o altă parte în Muzeul naţional din Damasc, unde pot fi văzute în prima sală de la intrare, care adăposteşte secţiunea de antichităţi orientalo-siriene. Deosebit de impresionante sînt statuia de bazalt, care-l înfăţişează pe prinţul Iştup-Ilum, guvernator al oraşului Mari în sec. XIX î.e.n., şi aceea a cîntăreţului Ur-Ninna, un tînăr cu o faţă plăcută, aproape feminină[4]. Stînd pe o pernă cu picioarele încrucişate, ciupeşte corzile lirei sale, a cărei formă o aminteşte pe aceea a unei vaci şi ale cărei sunete imită mugetele aceluiaşi animal. Din păcate însă, multe din obiectele descoperite la Mari au luat drumul străinătăţii, îndeosebi în perioada anterioară independenţei Siriei (1946), cum s-a întîmplat, de altfel, şi cu alte comori istorice descoperite în Orient la sfîrşitul secolului trecut şi în prima jumătate a veacului nostru, cînd ţările din zonă se aflau încă sub dominaţie străină. ■

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 8/1977, 4/1982; 7/1970; 11/1971, 2/1982.

[4] Unii specialişti pretind că e vorba de o cîntăreaţă. Disputa nu a fost încă rezolvată.

MEMORII DE RĂZBOI

Mareşal ALPHONSE-PIERRE JUIN

„Autorii de memorii, oricît de mari ar fi ei, emit — fiecare — adevărul lor", spunea Charles de Gaulle. Observaţia este cu atît mai pertinentă, cu cît provine de la autorul unor memorii de viu şi statornic interes. Aceeaşi observaţie, inspirată de recunoaşterea adevărului general uman că nimeni nu poate să se distanţeze pe deplin de propria implicare şi viziune a evenimentelor, atunci cînd formulează judecăţi de valoare asupra unor fapte trăite, justifică practica istoricilor de a pune în comparaţie cît mai multe amintiri personale legate de acelaşi eveniment, pentru a obţine o vedere de ansamblu.

În acest sens trebuie evaluate şi Memoriile mareşalului Franţei Alphonse-Pierre Juin, ca aducînd o informaţie şi un punct de vedere ai unei personalităţi prezente în desfăşurarea multor evenimente din istoria Franţei veacului nostru. Apărute în două volume, în anii 1959 şi 1960 (la editura pariziană Arthème Fayard), ele evocă întîmplări trăite de autor între luna iunie 1941, cînd a fost eliberat din prizonierat, şi anul 1958. Este vorba deci despre o perioadă densă în evenimente de semnificaţie istorică: debarcarea Aliaţilor în Africa de Nord, din noiembrie 1942, debarcarea din Italia, apoi cea din Franţa, victoria finală asupra fascismului, începuturile celei de-a V-a republici franceze, sub conducerea generalului de Gaulle.

Mareşalul Juin nu relatează, desigur, fapte importante necunoscute. Evenimentele pe care le evocă în Memoriile sale — îndeosebi cele referitoare la război — au fost descrise şi analizate în foarte numeroase lucrări scrise de militari sau civili, aparţinînd fie taberei învingătorilor, fie celei a învinşilor. Dar, prin rolul de frunte pe care l-a jucat, prin amănuntele furnizate, ca şi printr-un cert talent al descrierii şi al analizei psihologice, el face auzit acel „alt sunet de clopot", destinat a contribui la completarea — mereu necesară — a cunoaşterii unei epoci, ale cărei evenimente au fost hotărîtoare pentru destinul umanităţii întregi.

Alphonse-Pierre Juin s-a născut la 16 decembrie 1888, în oraşul algerian Bône, într-o familie de coloni francezi, fiind crescut în convingerea că Algeria, ca toate „teritoriile de peste mări" — este „pămînt francez" şi că datoria lui este aceea de a le apăra. Chiar acasă avea un exemplu viu în acest sens: pe tatăl său, de profesie jandarm.

În iunie 1944, generalul Juin, în fruntea unităţilor franceze, a participat la Roma, alături de celelalte trupe ale Aliaţilor, la eliberarea oraşului

Condiţia materială modestă i-ar fi împiedicat pe Alphonse Juin să-şi desăvîrşească studiile, pentru care era deosebit de înzestrat, dacă n-ar fi primit o bursă, pe baza căreia a terminat liceul şi a plecat apoi în Franţa, urmînd cursurile vestitei şcoli militare Saint-Cyr. Acolo s-a distins printre cei mai înzestraţi elevi şi a avut drept camarad de promoţie şi intim prieten pe Charles de Gaulle.

După terminarea — în 1911 — a şcolii militare, a urcat treptat gradele de ofiţer, servind mai ales în Africa de Nord. În primul război mondial, a fost grav rănit, în 1915, pe frontul din Champagne. După încheierea păcii, a revenit în Africa de Nord, unde a rămas decenii de-a rîndul, doar cu o întrerupere, în perioada 1921-1922, cînd a urmat şcoala superioară de război din Franţa.

Cea de-a doua conflagraţie mondială l-a găsit general de brigadă, apoi de divizie. În această calitate, s-a aflat în Franţa, pe front, la comanda unei mari unităţi motorizate. Acoperind retragerea forţelor anglo-franceze spre Dunkerque[1], a căzut prizonier lîngă oraşul Lille. Închis de nazişti în fortăreaţa Königstein, închisoare rezervată ofiţerilor superiori din armata franceză, va

[1] *Magazin istoric*, nr. 9-12/1983.

încerca să evadeze, neavînd însă în acest sens succesul vestitului general Giraud[1]. Dar va fi eliberat din captivitate la cererea regimului de la Vichy al mareşalului Pétain, care, prevalîndu-se de o clauză a armistiţiului ce prevedea, pentru Franţa, dreptul de a menţine o mică forţă militară în Africa de Nord, avea nevoie de Juin, considerat un excelent cunoscător al problemelor militare ale Maghrebului. Avansat general de armată, a fost numit, în noiembrie 1941, comandant-şef al forţelor franceze din Africa de Nord, înlocuind în acest post pe generalul Weygand, rechemat la Vichy pentru alte însărcinări.

În noiembrie 1942 a avut loc operaţia „Torch"[2], prin care aliaţii anglo-americani au debarcat în Africa de Nord. Moment dificil pentru militarii francezi, cu conştiinţa sfîşiată între obligaţia de a da ascultare ordinelor lui Pétain, în faţa căruia depuseseră jurămîntul de credinţă, şi convingerea că, raliindu-se forţelor aliate, contribuiau la eliberarea patriei ocupate şi umilite de hitlerişti. Forţele franceze din Africa de Nord, care aveau în subordine şi unităţi formate din localnici, se aflau sub un riguros control al unor comisii ale Axei Roma-Berlin: italiene în Tunisia şi Algeria, germane — în Maroc. „Noii controlori n-au reuşit să descopere materialul militar camuflat de noi — scrie Juin —, în pofida investigaţiilor lor, şi n-au înţeles niciodată ce reprezentau contingentele de «goumieri» [războinici foarte curajoşi recrutaţi din triburile locale], care, în scriptele lor, figurau ca membri ai unei jandarmerii rurale, dar, de fapt, alcătuiau virtual o adevărată miliţie, susceptibilă să furnizeze, la momentul potrivit — ceea ce s-a şi întîmplat — un important adaos de forţă unităţilor militare regulate. Mai uşor era pentru comisiile de control ale Axei Roma-Berlin să supravegheze respectarea clauzelor armistiţiului referitoare la forţele regulate".

Juin a avut meritul de a fi înţeles că adevărata onoare de soldat francez cerea prezenţa în luptă alături de Aliaţi. El a exercitat, prin exemplul său, o mare influenţă în această direcţie asupra altor ofiţeri compatrioţi. În noile condiţii, comandantul-şef Alphonse Juin a reorganizat forţele franceze din Africa şi a participat la bătăliile în care aceste forţe şi-au afirmat calitatea şi spiritul combativ. Astfel, ele au contribuit hotărîtor la înfrîngerea forţelor italo-germane care invadaseră Tunisia. Această înfrîngere a marcat atît sfîrşitul aventurii lui Afrikakorps[3] care, sub comanda mareşalului Rommel, ajunsese, la un moment dat, lîngă capitala Egiptului, cît şi definitiva alungare din Africa a fasciştilor italieni şi germani.

Juin a condus apoi corpul expediţionar francez debarcat în sudul Italiei, obţinînd, între altele, la Garigliano, o victorie care a uşurat simţitor sarcina unităţilor aliate ce primiseră misiunea de a elibera Roma. A fost, de altfel, invitat să pătrundă în capitala Italiei în jeepul generalului american Clark, comandantul suprem aliat al frontului respectiv, în iunie 1944. După război, a ocupat şi alte înalte funcţii militare: şef de stat major al apărării naţionale, inspector general al forţelor franceze, comandant-şef al forţelor N.A.T.O. din centrul Europei etc.

Franţa postbelică a adus omagiile cuvenite lui Alphonse-Pierre Juin. În 1949 a apărut hotărîrea prin care era menţinut în activitate, fără limită de vîrstă. A fost avansat la gradul de mareşal, iar în 1952, Academia Franceză l-a ales membru al ei. De altfel, el a trăit marea satisfacţie de a se vedea elogiat nu numai de compatrioţi. Comandanţi de oşti aliaţi şi foşti inamici germani sau italieni i-au relevat calităţile de strateg militar.

Cînd vorbeşte despre sine însuşi, Juin se mulţumeşte să observe că a fost toată viaţa un „ostaş de profesie". Lucrul este perfect adevărat, cu adaosul — precizat de alţii — că a fost un ostaş de excepţie. Mai puţină dreptate are însă atunci cînd afirmă că nu a făcut politică. Personalitate imprevizibilă şi contradictorie, Juin, care s-a afirmat puternic şi consecvent ca un antifascist convins şi s-a arătat, totodată, favorabil acordării de drepturi democratice popoarelor Maghrebului, nu a putut concepe totuşi ca aceste drepturi să fie date în afara Franţei şi cu atît mai puţin să fie cucerite de popoarele respective, ca o încununare a luptei lor de eliberare. Aceasta defineşte, de fapt, o poziţie obstinat procolonialistă.

De altfel, atunci cînd Franţa generalului de Gaulle a iniţiat tratativele de la Evian, destinate să ducă la naşterea Algeriei independente, şi cînd cercurile ultrareacţionare franceze au agitat pînă şi ideea războiului civil, creînd aşa-numita „O.A.S." (Organizaţia armată secretă) şi punînd la cale un atentat la viaţa preşedintelui ţării şi un puci militar la Alger, mareşalul Juin — fără a participa în vreun fel la astfel de acte — a luat totuşi poziţie publică în favoarea adepţilor „Algeriei franceze". Faptul n-a rămas fără urmări. Preşedintele de Gaulle a anulat decizia prin care Juin rămînea în activitate fără limită de vîrstă şi bătrînul mareşal s-a văzut pus în retragere.

El a închis ochii la Paris, la 27 ianuarie 1967; a lăsat în urmă amintirea unei personalităţi bogate în lumini, ca şi în umbre. Istoricilor ca şi tuturor amatorilor de istorie le-a lăsat Memoriile, care îmbogăţesc cu pagini de mare interes zestrea documentară referitoare la cel de-al doilea război mondial. Din cele două volume ale lucrării sale memorialistice, Magazin istoric prezintă cîteva fragmente, cu titlul şi subtitlurile redacţiei.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4-6/1986; 2/1974.
[3] Grupul de unităţi blindate ale Wehrmachtului, trimis în 1941 în Libia.

1941-1942

Hitleriştii vor să pună mîna pe Africa de Nord

Tocmai terminasem, în noua mea calitate, inspecţia corpurilor subordonate — la Tunis, îl vizitasem pe generalul de Lattre, comandantul-şef al trupelor din Tunisia —, şi mă găseam în Maroc, cînd am primit o telegramă din partea amiralului Darlan, pe atunci prim-ministru[1]. Îmi ordona să însoţesc la Berlin, ca expert, pe amiralul Platon, ministrul Franţei pentru teritoriile de peste mări, care trebuia să obţină de la Göring satisfacerea unei cereri de întărire a forţelor noastre din Africa, cerere înaintată încă din iulie de generalul Weygand şi căreia nu i se dădea curs pe calea normală a tratativelor între comisiile de armistiţiu.

Rommel încearcă să pătrundă în Tunisia

Amiralul Platon fiind reţinut în ultimul moment la Vichy, a trebuit să plec la Berlin, însoţit doar de şeful său de cabinet şi de subşeful său de stat major, locotenent-colonelul Morlière, însărcinat să trateze cu Göring probleme ale Africii negre. Oricît de neplăcută îmi era îndeplinirea acestei misiuni, nu mă puteam sustrage, deoarece venea pe linia eforturilor noastre de a ne spori mijloacele de luptă şi de a obţine o mai mare libertate de acţiune militară în Africa de Nord, sub pretext că vrem să o apărăm împotriva „oricui". Inutil să adaug că, dacă puterile Axei păreau să creadă că sînt excluse de la acest „oricui", lucrurile nu stăteau la fel în mintea noastră.

Göring m-a primit la 21 decembrie 1941, în somptuosul palat al Luftwaffei. La început, am fost introdus la el singur. Era asistat de tînărul general Warlimont, specialist la Marele cartier general al Wehrmachtului pentru probleme franceze, şi de traducătorul său, consilierul Schmidt. Nu-l mai văzusem niciodată pe Göring; privindu-l, în diformitatea lui datorată unei adipozităţi în plină invazie, şi urmărindu-i privirea voalată a ochilor de un verde spălăcit, am avut impresia unui Buddha viu. Un Buddha jucîndu-se neîncetat cu numeroasele inele ce-i încingeau fiecare deget şi fumînd continuu nişte enorme ţigări de foi, pe care un aghiotant, înţepenit în picioare, în spatele fotoliului său, se grăbea să i le aprindă. Vorbea încet, neridicînd tonul decît atunci cînd îşi formula condiţiile sau cînd manifesta o subită indignare. Ca introducere la subiect, s-a apucat să facă nişte declaraţii cu totul în afara temei întrevederii, vorbind despre declinul spiritului de colaborare la francezi, declin constatat de partea germană şi datorat, după părerea sa, eşecului nazist în atacul împotriva Moscovei[2], eşec pe care a încercat să mi-l explice în maniera lui.

Nu era cazul să-i răspund, cu atît mai mult cu cît cuvintele sale păreau adresate, peste capul meu, guvernului de la Vichy. După acest preambul, a intrat în subiect, întrebîndu-mă ce intenţionam să facem pentru a apăra Africa de Nord şi îndeosebi Tunisia. I-am răspuns, că, în lumina clauzelor armistiţiului încheiat cu italienii, nu sîntem autorizaţi să staţionăm în Tunisia decît o forţă militară neînsemnată, neînzestrată cu material de calitate, că, în plus, tot sudul tunisian era demilitarizat, iar vechile fortificaţii distruse, în conformitate cu acelaşi acord de armistiţiu. Totodată i-am spus că lungimea şi starea precară a căilor de comunicaţie ne împiedică deocamdată să aducem întăriri. Încercam, prin acest răspuns, să-l fac să înţeleagă că întărirea mijloacelor noastre militare şi o mai mare libertate de acţiune în Africa de Nord reprezentau condiţii prealabile la orice altceva.

Răspunsul lui a fost că, dacă era vorba despre condiţii prealabile, conform protocolului din mai semnat de Darlan[3], trebuia, mai întîi, ca puterile Axei să fie autorizate a folosi baza de la Bizerta pentru liniile lor de comunicaţie. Am considerat necesar să-i răspund (folosind, în acest sens,

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9/1971, 1/1972, 5/1983; 1/1987.

[3] În mai 1941, amiralul Darlan, îşi pusese semnătura, în numele guvernului de la Vichy, pe un protocol care acorda naziştilor dreptul de a dispune de bazele militare franceze din Africa de Nord, îndeosebi de cele de la Bizerta şi Tunis. La insistenţele generalului Weygand — spune Juin — Vichyul a uzat de toată influenţa mareşalului Pétain pentru a reveni asupra acestui acord dezastruos, care rămăsese, totuşi, în arhivele militare ale Reichului.

Aprilie 1941. Trupe ale „Franţei libere" în luptă împotriva forţelor italiene.

sugestia pe care mi-o făcuse Darlan, cînd mă aflasem la Vichy, în drum spre Berlin, pentru cazul în care problema protocolului ar fi fost ridicată) că, după ştiinţa mea, aplicarea prevederilor din înţelegerea respectivă fusese condiţionată de respectarea anumitor angajamente luate de Germania, lucru ce nu fusese făcut şi că, de aceea, nu era cazul să se invoce documentul din mai. Göring a protestat cu energie, pretinzînd că Germania „plătise", dar, după aceasta, n-a mai insistat, trecînd la o altă întrebare: ce s-ar întîmpla cu armata lui Rommel, dacă împrejurările ar sili-o să acţioneze în Tunisia?

Era, evident, singurul punct care-l interesa cu adevărat. Avusesem acest sentiment încă de la începutul întrevederii, cunoscînd dificultăţile lui Rommel în faţa noii ofensive britanice în Libia. I-am răspuns, fără ezitare, că armata lui Rommel ar fi neutralizată, adică dezarmată, dacă ar pătrunde în Tunisia. Aceasta a avut darul să-l destindă. A izbucnit într-un lung hohot de rîs, provocat, desigur, de ideea că Rommel ar putea fi dezarmat de piperniciţul pe care îl repezentam eu în ochii lui. Apoi, încruntîndu-se brusc, mi-a formulat condiţiile pe care le punea pentru a examina cererea noastră de întăriri. Pretindea nici mai mult nici mai puţin decît: 1. Folosirea Bizertei pentru liniile de comunicaţie ale Axei; 2. Dreptul pentru Rommel de a pătrunde în Tunisia şi de a lupta acolo alături de francezi.

Era, pentru mine, o adevărată cursă în care fusesem atras. Am ţinut să precizez că existau multe raţiuni care se opuneau la aşa ceva, prima dintre ele constînd în aceea că nu poţi sili o naţiune să se bată alături de alta care o strînge cu mînă de fier şi îi ţine fiii în captivitate. Mi-a răspuns că, dacă francezii din Africa de Nord nu acceptă condiţiile formulate, Führerul va aviza alte soluţii destinate a asigura spatele forţelor lui în Africa. Nu mai era cazul să mai continui o discuţie care, pentru mine, fusese plină de învăţăminte. Am tăiat-o scurt, declarînd că nu eram împuternicit să tratez un asemenea acord.

Göring i-a chemat atunci pe reprezentanţii amiralului Platon, veniţi să-i supună cererea de întărire a forţelor franceze din Africa neagră. L-a ascultat cu o ureche distrată pe locotenent-colonelul Morlière, după care a pus capăt audienţei, exprimînd speranţa că se va reflecta asupra faptului că îl interesa Tunisia şi că îşi menţinea cu fermitate toate condiţiile. Îl voi revedea mereu cum, în momentul despărţirii, ne repeta că guvernul nostru trebuie să se supună, dacă nu, „nici un soldat în plus, nici un cartuş".

Originalele se ard — copiile se păstrează

Reîntors la Alger sub penibila impresie lăsată de ameninţările lui Göring, n-am avut altă grijă decît de a lua cele mai urgente măsuri de apărare. În primul rînd, trebuia pusă ordine în planurile de apărare, în aşa fel încît naziştii din comisia de control să nu intre în alertă. Am ordonat întocmirea de instrucţiuni personale şi secrete pentru rezistenţa împotriva forţelor Axei în Tunisia şi în Maroc.

În privinţa zonei de graniţă dintre Tunisia şi Tripolitania, era clar că nu am fi putut să-i dezarmăm la frontieră pe germanii şi italienii, care urmau să ajungă primii[1], întrucît clauzele armistiţiului obligau trupele noastre să staţioneze la 200 kilometri în interior. Trebuia deci să aşteptăm ca Rommel să invadeze teritoriul nostru şi să violeze astfel el însuşi armistiţiul, ceea ce ne-ar fi dat dreptul să-i opunem rezistenţă.

Întrucît eram obligat să stabilesc şi un plan de apărare împotriva unei eventuale tentative britanice, am difuzat acest plan comandanţilor de unităţi, precizînd, la început, că, în ce priveşte atitudinea noastră faţă de o invazie germano-italiană, voi da ulterior instrucţiuni. Ele erau gata elaborate în luna ianuarie, dar le ţineam strict secrete. Reprezentau un ordin de apărare contra forţelor Axei, numite în text chiar aşa.

Nu am comunicat o vreme planul respectiv din considerente de prudenţă, dar, la începutul lui februarie, temîndu-mă să nu fiu găsit nepregătit de evenimente, am difuzat şi aceste instrucţiuni eşaloanelor interesate şi le-am prezentat, totodată, şi amiralului Darlan[2].

Instrucţiunile referitoare la apărarea Tunisiei erau însoţite de altele privind apărarea Marocului. Cele două planuri au stîrnit o vie emoţie în birourile militare de la Vichy, unde nimeni nu se gîndise să supună oficial spre aprobare sugestii, în care Axa Roma-Berlin să fie indicată drept eventual inamic. Reacţia a fost promptă. Am primit ordin telegrafic din partea amiralului Bouragué, şef de stat-major al apărării naţionale, de a trece neîntîrziat la arderea celor două serii de instrucţiuni la sediile statelor majore de unităţi, unde ele ajunseseră deja.

Ordinul a fost executat, dar am păstrat copii după cele două planuri, sub formă de material de studiu. După cît se pare, naziştii n-au mirosit nimic din toate acestea, nici din exerciţiile de antrenament militar care se desfăşurau între timp. Pentru ei chestiunea nu era preocupantă, întrucît Rommel reluase ofensiva în Libia, presînd pînă la graniţa cu Egiptul. În ce ne priveşte, întărisem supravegherea comisiilor de armistiţiu ale Axei, ajungînd chiar să înregistrăm toate discuţiile dintre membrii lor, cu ajutorul unor microfoane camuflate în birourile şi în camerele lor de hotel. ■

(Va urma)

Introducere, selecţie şi traducere
Leon SĂRĂŢEANU

[1] Autorul face aluzie la faptul că, după numirea lui Montgomery în fruntea armatelor britanice care operau în Libia, succesele acestor armate aveau să împingă tot mai spre răsărit forţele lui Rommel şi pe cele ale fasciştilor italieni, obligîndu-i, în cele din urmă, să caute refugiu în Tunisia.

[2] Încă din aprilie 1942, odată cu revenirea lui Laval în fruntea guvernului de la Vichy, Darlan fusese scos din guvern şi numit comandant-şef al tuturor forţelor de uscat, maritime şi aeriene.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

3 MAI 1945. ŢINTA ATACULUI: PACHEBOTUL „CAP ARCONA"

GÜNTHER SCHWARBERG

„Mulţi oameni m-au întrebat în timpul investigaţiilor făcute pentru această carte: «Pentru ce scrii aşa ceva? Lasă morţii să doarmă liniştiţi!». Pe morţi însă îi poţi lăsa să doarmă liniştiţi doar atunci cînd ai învăţat ceva din viaţa lor. Căci grozăviile istoriei se repetă dacă nu învăţăm să înţelegem cine îi învîrteşte mecanismele, cine este victimă şi cine este făptaş".

Rîndurile de mai sus au fost scrise de Günther Schwarberg, autorul cărţii Angriffsziel: Cap Arcona—**Ţinta atacului: pachebotul „Cap Arcona" —(Hamburg, 1983), a cărei versiune românească se află în pregătire la Editura politică şi din care reproducem cîteva fragmente în paginile care urmează, cu subtitlurile redacţiei noastre[1]. Este o carte despre unul dintre cele mai dramatice episoade ale celui de-al doilea război mondial şi despre care pînă la apariţia acestei lucrări s-au ştiut şi s-au spus puţine lucruri. O carte despre fapte şi întîmplări care dezvăluie încă o dată cît de cumplit este războiul, nu numai prin urmările mecanismului pe care-l pune în mişcare, pînă în cele mai mici detalii, dar şi prin consecinţele erorilor care se pot produce în desfăşurarea lui.**

Omul se numeşte Rumbold. Martin Trevor Scott Rumbold. S-a născut în 1922, într-un orăşel pe nume Beckenham, situat în comitatul Kent, la o distanţă de 120 km sud de Londra. Acolo trăieşte şi astăzi.

Este un om prietenos, puţin corpolent, plin de umor englezesc. Oamenii, vecinii săi, îl ascultă cu plăcere cînd le vorbeşte despre arbuştii de toamnă din grădina lui. Şi clienţii săi îl simpatizează. Martin Rumbold vinde computere. Această ocupaţie îl satisface. Este un om care savurează viaţa. Soţia lui, cu care s-a căsătorit cu 36 ani în urmă, se numeşte Majorie. Din cînd în cînd, pleacă împreună cu avionul în Florida, pentru a-şi vedea fiul. Acesta are 35 ani, lucrează acolo în calitate de consilier economic, este căsătorit şi are doi copii. Martin Trevor Scott Rumbold şi soţia lui Majorie duc nepoţilor munţi de cadouri.

Martin Rumbold păstrează, în dulapul său, cîteva fotografii din timpul războiului, printre care şi pe aceea a unui vapor răsturnat, un steag al Escadrilei 263 a aviaţiei britanice „Royal Air Force", purtînd iscăliturile tuturor piloţilor, şi jurnalul său de bord. În acesta se găsesc, în dreptul datei de 3 mai 1945, două însemnări: *„Abortive shipping trike, flying time 1.30 hours, 860 lb. rockets — fired — landed B 150"*. Şi: *„2. Flying time 1.20 hours — Good fire going after attack"*. În româneşte: Atac aerian întrerupt asupra unor vase, durata zborului 1 oră şi 30 minute, lansat 860 lb. rachete — aterizat pe pista B. 150. Şi: 2. Durata zborului 1 oră şi 20 minute. După atac, a putut fi văzut un incendiu zdravăn.

Bărbatul pe nume Martin Trevor Scott Rumbold nu s-a întrebat niciodată ce a distrus acel „incendiu zdravăn", produs de atacul efectuat de el. Au trecut 37 ani pînă să afle că în acel incendiu au pierit aproximativ 7 500 oameni şi că el, Martin Trevor Scott Rumbold, a provocat, cu rachetele pe care le-a lansat, cea mai mare catastrofă din istoria omenirii a unor vase maritime.

Dar nu el singur. A participat şi Don Saunders. Şi Pierre Clostermann. Şi Peter West. Au mai fost şi cîţiva alţi piloţi din „Royal Air Force". Dar nici unul din ei nu a bănuit ce greşeală istorică s-a comis atunci: căci pe nimeni în lume nu aşteptaseră atît de mult cei 7 500 de oameni ca pe cei ce i-au trimis la moarte în acele clipe.

Dumneavoastră, cei care citiţi aceste rînduri, aţi aflat despre ea? Dumneavoastră ştiţi că acel eveniment nu s-a întîmplat undeva departe în mare, ci în dreptul portului Neustadt din golful Lübeck, în ziua de 3 mai 1945? Acolo stăteau ancorate trei vase, pe care erau îngrămădiţi zece mii de prizonieri din cîteva lagăre de concentrare germane, în principal de la Neuengamme, care aşteptau ziua eliberării lor de către englezi. Şi cînd au venit, englezii au incendiat vasele cu rachetele pe care le-au lansat, şi vasele s-au scufundat.

Cum este cu putinţă ca aproape nimeni să nu cunoască această întîmplare?

„Sincer vorbind—spune Martin Rumbold —, noi nu prea ne-am gîndit atunci la oamenii aflaţi pe vasele acelea. Nici la părinţi sau prieteni. Şi nici nu ne-am întrebat dacă ceea ce facem este un lucru bun sau rău. Ne-am gîndit numai la ordinul pe care-l aveam în mînă şi că trebuie să-l îndeplinim «cît mai bine posibil»".

Ordinul de operaţii nr. 71

În ziua de 3 mai 1945, piloţii englezi au fost treziţi la orele 4 dimineaţa, înainte de răsăritul soarelui. La Ahlhorn, ca şi la Fassberg, peste tot unde era prezentă „Royal Air Force", ceremonia de dimineaţă se desfăşura la fel. Un soldat al poliţiei militare intra în dormitoare, spunînd: „The morning tea, Sir", şi aşeza lîngă patul fiecărui pilot o ceaşcă de ceai slab. Căpitanul de escadrilă Rumbold a trebuit să se prezinte, la orele 5 dimineaţa, la „Ope-

---

[1] Redactor de 24 ani la revista *Stern* — după cum menţionează într-o recentă scrisoare adresată colaboratorului nostru Emeric Deutsch, — Günther Schwarberg a mai scris şi alte lucrări consacrate demascării fascismului: *Der S.S.-Arzt und die Kinder* (tradusă şi în limba română de Emeric Deutsch şi apărută în 1982, la Editura politică, sub titlul *Medicii S.S. şi copiii*), *Juwelier von Majdanek*, o carte despre Oradour. Dar să-l lăsăm pe autor să se prezinte singur: „M-am născut în 1926 şi mi-am început studiile cînd Hitler era deja dictator. Tatăl meu, de profesie învăţător, era un liberal solitar. El m-a educat în spirit antifascist. Abia mai tîrziu am înţeles că Rezistenţa împotriva fascismului presupune acţiune şi solidaritate.

La 16 ani am devenit soldat. În tot timpul războiului am nutrit sentimente de ură şi dispreţ faţă de uniforma nazistă. La 8 mai 1945, m-am simţit eliberat. Fac parte din Asociaţia victimelor nazismului, particip la diverse acţiuni pentru pace, vorbesc la congrese pentru pace, iau parte la demonstraţii antifasciste.

Am în proiect o carte despre viitorul ţării mele, şi anume despre calea ei spre socialism, care este atît de dificilă şi atît de frumoasă, atît de complicată şi atît de simplă, în acelaşi timp. Titlul acestei cărţi va fi *Toate acestea se vor schimba odată*".

În p. 57: pachebotul „Cap Arcona" înainte de război.

rations Room", centrul de comandă al operaţiilor, instalat într-o rulotă spaţioasă. Clădirile din Ahlhorn fuseseră, aproape toate, distruse de bombe. Ofiţerul de informaţii îi înmînă lui Rumbold instrucţiunile privitoare la obiectivul raidului: o importantă concentrare de vase în Marea Baltică.

Rumbold îşi aduce aminte: „Primisem cu cîteva zile înainte încă un raport secret, în sensul că liderii nazişti ar vrea să-şi mute sediul în Norvegia, ultima ţară pe care, în afară de Danemarca, o mai aveau sub controlul lor. Voiau să continue de acolo lupta".

O informaţie eronată, dar care s-a menţinut pînă azi în relatările britanice despre ultimele zile ale războiului, ca şi, firesc, în minţile oamenilor. În istoria oficioasă a aviaţiei engleze, *Royal Air Force*, scrisă de Hillary St. G. Saunders, se spune: „Dönitz, succesorul lui Hitler după sinuciderea acestuia, survenită la 30 aprilie, şi-a trimis împuterniciţii, la 3 mai 1945, la cartierul general al lui Montgomery de la Lüneburger Heide. În perioada aceea, ba chiar şi mult mai înainte, căpeteniile superioare şi inferioare ale Germaniei au fost cuprinse de panică. În căutarea unor posibilităţi de refugiu, ele priveau nostalgic, peste Marea Baltică, spre Norvegia. Într-acolo ar fi vrut să pornească, alcătuind, în acest scop, mari convoaie, în total vreo 500 vase, în marile golfuri de la Lübeck şi Kiel.

Pentru moment, părea verosimil că nu ar intenţiona numai să fugă, ci şi să continue lupta. Imediat după ieşirea lor în larg, convoaiele au fost bombardate de avioanele Flotei 2 aeriene tactice. S-au depus toate eforturile în vederea anihilării acestei ultime acţiuni disperate, pentru că s-a presupus că un anumit număr de conducători nazişti de grade superioare ar putea să se găsească la bordul unora dintre aceste vase".

Aşa era scris şi în ordinul primit de căpitanul de escadrilă Rumbold pentru al său „Birthday Squadron" (Escadrila Zilei de naştere): „Ordinul de operaţii nr. 71. Fotografii aeriene arată ample mişcări de vase inamice plecate din porturi ale regiunii Schleswig-Holstein. Obiectivul constă în distrugerea acestor concentrări de vase, în cursul unei zile întregi, într-o zonă situată la vest de insula Poel".

Rumbold i-a informat pe ceilalţi şapte piloţi ai escadrilei sale despre ţintă şi traseu. S-au urcat apoi în jeepuri, plecînd spre avioanele aflate pe pistă. Motoarele erau deja încălzite. Cele opt aparate „Typhoon" şi-au luat zborul unul după celălalt. Fiecare dintre ele avea cîte opt rachete sub aripi. Ofiţerii care dădeau ordinele de operaţii de la Cartierul general al Flotei aeriene tactice de la Süchteln nu aveau cunoştinţă nici de existenţa lagărului de concentrare Neuengamme şi, cu atît mai puţin, de faptul că acesta fusese evacuat şi deţinuţii fuseseră transportaţi de acolo şi îmbarcaţi pe nave.

Aşa s-a ajuns la ordinul numărul 71 din 3 mai 1945: „Distrugerea concentrărilor de nave inamice în zona maritimă la vest de insula Poel şi la nord, pînă la limitele teritoriului de securitate". Drept motivare, se spunea: „Serviciul de recunoaştere semnalează o importantă concentrare de vase în golful Lübeck, care se îndreaptă spre Norvegia. În vreme ce inamicul se află în posesia întregii sale flote ce i-a mai rămas ca vase de război şi comerciale, nici un vas al Maiestăţii Sale nu se găseşte în această zonă spre a le bara calea".

La amiază, în aceeaşi zi de 3 mai, escadrilele au decolat din nou de la Fassberg şi Ahlhorn. Aparatele „Tempest" pornite de la Fassberg aveau misiunea să asigure protecţia în faţa avioanelor de vînătoare, spre a lăsa liber spaţiul aerian pentru „Typhoon", pornite de la Ahlhorn, cu misiunea de a ataca vasele maritime. Vizibilitatea era atît de proastă, încît se putea întîmpla să pierzi din ochi cîte o escadrilă. Pierre Clostermann nu-şi mai poate aminti astăzi nici măcar să fi zărit vasele; Peter West şi Don Saunders îşi aduc aminte însă, cu multă exactitate, că le-au văzut, ei observînd de la mare înălţime cum a început catastrofa.

Avioanele „salvatoare"

Dacă ar fi avut binocluri, aviatorii englezi ar fi văzut un tablou de necrezut. Mai multe sute de oameni de pe puntea navei le făceau semne cu mîna. Fluturau bucăţi de pînză. Ridicau cît mai sus cearşafuri. Jubilau.

Piloţii ar fi descoperit, poate, chiar şi ciudata îmbrăcăminte a fiinţelor omeneşti aflate la bordul lui „Cap Arcona": toate purtau haine şi pantaloni vărgaţi. Îmbrăcămintea lagărelor de concentrare. Însă piloţii nu au avut binocluri!

Era un vas cu deţinuţi. Cinci mii de oameni se aflau la bordul lui „Cap Arcona". Şi nu departe de el stătea ancorat un al doilea vas, cu mult mai mic, purtînd numele „Thielbek". De aici, oamenii, strîns îngrămădiţi de-a lungul pereţilor laterali ai vasului, făceau semne cu mîinile şi-şi aclamau eliberatorii, care zburau pe deasupra capetelor lor. În strîmtele cale ale navei fuseseră îngrămădite 2 800 fiinţe omeneşti. O a treia navă, „Athen", tocmai intra în micul port Neustadt. Şi pe punţile acesteia se aflau deja 2 000 deţinuţi şi mai urma să îmbarce şi alţii. Toţi deţinuţii încă în viaţă din lagărul de concentrare Neuengamme fuseseră aduşi pe aceste vase. Peste 10 000 oameni. Se părea că avioanele britanice le aduc salvarea.

Pînă în acea clipă, tuturor le fusese teamă de moarte. Ei crezuseră că naziştii au de gînd, înainte de a pieri ei înşişi, să-i scufunde aici cu vase cu tot. Aceasta era bănuiala lor, fără să fi avut cunoştinţă, bineînţeles, că fusese emis un ordin secret: „Către comandanţii lagărelor de concentrare. Predarea deţinuţilor nu intră în discuţie. Lagărul trebuie evacuat fără întîrziere. Nici un deţinut nu trebuie să ajungă viu în mîinile inamicului. Heinrich Himmler, Reichsführer S.S.".

S.S.-Obersturmführerul Karl Totzauer primise acest ordin în biroul lagărului de concentrare de la Neuengamme. Acesta era „purtătorul de secrete" în cadrul comandamen-

tului S.S.[1]. Lui, acestui adjutant al comandantului de lagăr Max Pauly, îi parveneau toate ordinele de ucidere, indiferent dacă era vorba de spînzurarea unui singur deţinut, de gazarea în buncărul lagărului a două sute de prizonieri de război ruşi sau de lichidarea întregului lagăr de concentrare.

În timp ce în regiunea Hamburgului înaintau tot mai mult englezii dinspre vest, americanii dinspre sud şi ruşii dinspre est, coloane de nenorociţi erau puse peste tot în mişcare. Neuengamme nu era singurul mare lagăr situat la est de Hamburg. Au mai existat peste o sută de lagăre exterioare, mari şi mici. În Mecklenburg, în Westfalia, în Olanda, chiar şi pe insula anglo-normandă Alderney. Toate aceste lagăre erau subordonate comandantului Pauly, şi S.S.-Obersturmführerul Totzauer le-a transmis tuturor ordinul lui Himmler de evacuare. Iar odată cu lichidarea lagărului, deţinuţii trebuiau să fie exterminaţi fie după ce părăseau lagărul în coloane nesfîrşite, fie, în final, ajunşi la o ţintă oarecare, să dispară, ca să nu cadă în mîinile duşmanului, pentru a nu mai putea depune mărturie despre îngrozitoarele crime ale naziştilor.

Iniţial, nu se întrevăzuse folosirea de vase maritime. S.S.-ul a mînat deţinuţii cît mai spre nord, uneori, cînd într-o direcţie, cînd într-alta, chiar fără vreun plan anume, dar oricum tot mai aproape de moarte. Într-o convorbire avută cu masorul său, finlandezul Felix Kersten[2], Himmler a explicat încă o dată această dorinţă a sa de exterminare: „Dacă Germania naţional-socialistă este sortită prăbuşirii, atunci duşmanii noştri, trădătorii ideii pangermanice, care se găsesc acum în lagărele de concentrare, să nu aibă parte de triumful de a ieşi de acolo ca învingători. Ei nu vor apuca o asemenea zi, ei trebuie să dispară odată cu noi. Acesta este ordinul clar şi logic al Führerului, iar eu voi avea grijă ca el să fie executat întocmai şi temeinic".

Cursa mortală

Unul dintre transporturile din lagărul exterior Hannover-Stöcken, ţinînd de lagărul Neuengamme, în care se fabricau baterii pentru Uzinele de acumulatoare, ar fi trebuit să se îndrepte spre Bergen-Belsen. Dar lagărul de aici era atît de ticsit, încît mureau mii de oameni. De aceea, transportul pe calea ferată a fost deviat în direcţia Berlinului. Nu exista nici un fel de îngrijire. A fost nevoie să se oprească trenul din ce în ce mai des, pentru a scoate morţii din vagoane. După un drum de trei zile, prizonierii au fost descărcaţi în staţia Mieste, la est de Wolfsburg. De aici, aceşti oameni lihniţi de foame au fost puşi să meargă pe jos încă 15 kilometri pînă la Gardelegen. Multe sute dintre ei s-au prăbuşit, epuizaţi, pe drum. Au fost împuşcaţi imediat de S.S. la marginea drumului.

La 11 aprilie, orele 4 dimineaţa, 1 100 prizonieri au ajuns în cele din urmă la cazarma de la Gardelegen. Două zile mai tîrziu, au pornit-o mai departe pe jos pînă în satul Isenschnibbe, la periferia oraşului Gardelegen. Institutorul Gerhard Thiele, la vremea aceea liderul Partidului Muncitoresc Naţional Socialist din acel district, a ţinut o scurtă alocuţiune: „Gardelegen trebuie apărat împotriva trupelor americane ce înaintează, iar prizonierii, în interesul propriei lor securităţi, îndepărtaţi din zona de pericol". În realitate, Thiele pregătea prizonierilor din lagăr o cursă mortală. Ei au fost împinşi într-un hambar din Isenschnibbe. S.S.-ul turnase înainte benzină şi ulei în paiele depozitate acolo.

Cînd, pe la orele şase şi jumătate seara, se aflau în hambar 1 038 deţinuţi, şeful secund al comandoului, S.S.-Scharführerul Braun, a aruncat o făclie aprinsă prin ultima uşă deschisă a hambarului, care a fost imediat închisă. Simultan, S.S.-iştii au început să tragă cu puştile şi cu pistoalele automate în cele patru uşi ale hambarului. Toţi cei care au încercat să fugă prin uşi sau care se strecurau pe sub pereţii laterali au murit împuşcaţi. Cu toate acestea, 22 prizonieri s-au putut salva. A doua zi, cînd au eliberat Gardelegen şi Isenschnibbe, unităţile înaintate ale Diviziei de infanterie americane 102, de sub comanda generalocotenentului Frank A. Keating, au dat peste rămăşiţele încă fumegînde ale hambarului. Înăuntru zăceau cadavrele celor 1016 oameni ucişi[3].

Pe cheiul oraşului Lübeck, pe jumătate distrus de bombardamente, aşteptau deţinuţii din lagărul de concentrare Neuengamme. Primele transporturi sosiseră cu vagoane de marfă la 19 aprilie 1945 şi, de atunci pînă la 26 aprilie, timp de o săptămînă, au continuat să sosească în port noi mase de oameni. Veneau şi din alte lagăre de concentrare: din nenorocitul Reiherhorst de lîngă Wöbbelin, din lagăre situate lîngă Magdeburg, iar fiecare deţinut ce sosea la Lübeck lăsa în urma lui cel puţin un camarad mort, pierdut pe drum.

---

[1] Karl Totzauer, condamnat la 20 ani de temniţă pentru crime împotriva umanităţii în aşa-numitul „Proces de la Curiohaus", ţinut la Hamburg, la 3 septembrie 1946, a fost graţiat trei ani mai tîrziu. În prezent, trăieşte la München.

[2] *Magazin istoric*, nr. 1-4/1977.

• Majoritatea cetăţenilor Republicii Federale Germania nu vor fi auzit niciodată despre această acţiune de asasinat. Există însă cărţi de istorie care o amintesc, dar într-un mod falsificat. De exemplu, lucrarea *Aufstieg aus dem Nichts* de Kurt Zentner (Kiepenheuer und Witsch, Köln-Berlin, 1954). În ea stă scris: „O fărădelege înfiorătoare, care niciînd nu ar putea fi reparată şi pentru care nu poate exista nici o scuză, dar care totuşi s-a întîmplat în zăpăceala ultimelor zile ale războiului, în apropiere de Gardelegen. Comandouri speciale S.S. au adunat prizonierii de război din rîndul armatelor aliate ce nu fuseseră încă evacuaţi din zone de război şi au încercat să-i pună la adăpost de trupele invadatoare. Ca şi în alte părţi ale Germaniei, prizonierii de război, mai mult morţi de foame şi vlăguiţi, au fost necruţător mînaţi înainte, cu biciul şi pistolul, de călăi. În momentul în care, datorită situaţiei disperate, comandantul nu mai ştia ce să facă, nesocotind prevederile dreptului internaţional, a dat subit ordin să fie împuşcaţi prizonierii de război. Populaţia oraşului Gardelegen, greu încercată de război, devenind martora acestei crime, le-a înmormîntat pe cele 1 016 victime, luîndu-şi angajamentul să îngrijească pe veci mormintele acelor nefericiţi".

Mulţi dintre ei n-au avut voie să părăsească vagoanele, rămînînd închişi înăuntru. Absolut nimic de mîncare, absolut nimic de băut.

În dimineaţa zilei de 20 aprilie 1945, a apărut în Lübeck S.S.-Sturmbannführerul Christoph-Heinz Gehrig. Era împuternicitul lui Max Pauly, comandantul lagărului de concentrare Neuengamme. Acesta avea alte treburi pentru moment. Tocmai ordona asasinarea a 20 copii evrei între 5 şi 12 ani. Fuseseră reţinuţi la Neuengamme drept cobai pentru experienţe medicale cu bacili de tuberculoză; pe trupuşoarele lor aveau înspăimîntătoare urme ale acestor experienţe şi trebuiau, deci, să dispară înainte de sosirea englezilor, care se găseau la o distanţă de numai 6 kilometri de Neuengamme. Pauly a dispus aducerea lor în clădirea unei şcoli, pusă oricum la dispoziţia S.S.-ului: şcoala de pe Bullenhuser Damm din Hamburg. Acolo, copiii, împreună cu îngrijitorii lor şi cu un grup de prizonieri de război sovietici, au fost spînzuraţi de cîrlige şi burlane de sobă — în total 48 vieţi omeneşti[1].

„Lansaţi salva"

Dimineaţa, la orele 11.35, o escadrilă de opt avioane britanice survolează navele. Deţinuţii fac semne cu mîinile. Ei au credinţa că au sosit salvatorii. Ei n-au cum să ştie că omul de acolo de sus îşi ţine degetul gata pregătit pe buton.

Vremea era atît de proastă şi norii atîrnau atît de jos, încît Martin Trevor Scott Rumbold nu-şi putea menţine în formaţie escadrila. Zburau la o înălţime de 10 000 picioare[2], pentru a evita bătaia artileriei antiaeriene. Rumbold era desemnat să deschidă atacul, printr-un „peel-off", executat deasupra golfului de la Neustadt, ieşind din formaţie şi pierzînd din înălţime printr-un viraj brusc. Căpitanul escadrilei a zărit printre norii care goneau silueta vasului „Cap Arcona". Dar n-a zărit oamenii care făceau semne şi nici cearşafurile fluturînd. „«Cap Arcona» arăta ca o ambarcaţie de dimensiuni mici. Credeam că este de maximum 5 000 tone". Rumbold opreşte atacul, deoarece au fost nevoiţi să se întoarcă pentru a umple rezervoarele.

La 12.30, vasul „Athen" primeşte o radiogramă din partea comandantului portului Neustadt, Schmidt, prin care i se cere să se deplaseze deîndată la Neustadt, pentru a prelua noi prizonieri. În primul moment, căpitanul Nobmann s-a conformat ordinului. Dar cînd a ancorat la cheiul din Neustadt şi a văzut pe cine ar urma să ia la bord, a refuzat s-o facă: erau ultimii supravieţuitori din lagărul de concentrare Stutthof de lîngă Danzig, mai degrabă muribunzi decît vii. Nobmann duce tratative cu Schmidt, ele durează, şi această întîmplare face să fie salvate 1998 vieţi. Căci, în intervalul respectiv, începuse un nou atac aerian.

După catastrofă, căpitanul Nobmann notează în procesul-verbal pe care-l întocmeşte: „În jurul orelor 12.30, am primit de la comandantul oraşului Neustadt ordinul de a intra în port şi a prelua de acolo alţi deţinuţi. Am ridicat imediat ancora şi, navigînd de-a lungul coastei, am intrat în port şi la orele 13.45 am aruncat parîma pe chei... În timpul discuţiei, a apărut o nouă formaţie engleză de bombardiere de vînătoare, care a atacat «Cap Arcona» şi «Thielbek». Din vasul «Cap Arcona» s-au ridicat, pe loc, flăcări. «Thielbek», atins de mai multe ori, s-a înclinat transversal şi s-a răsturnat în scurt timp. Bombardierele de vînătoare care voiau să mai atace nava «Athen» au luat-o înapoi, imediat ce au fost atinse de focul artileriei noastre antiaeriene".

Sînt orele 14.30. Căpitanul Rumbold revine cu escadrila sa „Birthday". De la înălţimea de 10 000 picioare, se înclină, luînd-o, primul, în jos. În aceeaşi clipă, canonierele antiaeriene de pe „Athen" s-au pornit să tragă asupra aparatului lui Rumbold, fără să-l nimerească însă.

Rumbold avea puţină experienţă cu rachetele. Numai cu patru luni în urmă îi fusese înzestrată escadrila cu ele. Nu existau instructori, nici măcar instrumente de luat ţinta. Erau nevoiţi să folosească vizoarele mitralierelor, care, printr-o prismă, reflectau obiectivul în geamul mat din faţa pilotului. Dar rachetele au o altă traiectorie decît proiectilele de mitraliere, ele ajung mai repede jos. De aceea, piloţii trebuiau să se menţină la o înălţime mai mare şi să fixeze ţinta pe geamul mat mult sub centru. Rumbold avea fixată pe marginea inferioară a geamului său mat ţinta atacului: nava „Cap Arcona". Cu foarte puţine secunde înaintea atacului asupra navei, a dat prin microfon ordinul: „*Fire Salvo*".

Asta însemna „Lansaţi salva". Pentru fiecare dintre cele opt rachete, atîrnate dedesubtul aripilor aparatelor „Typhoon", piloţii aveau cîte un buton. Puteau totuşi să dea drumul simultan la două, patru sau la toate opt. Dar asta numai cu butonul „Salvo". Rumbold s-a apropiat pînă la 300 metri de „Cap Arcona". Dacă în clipa aceea el nu se uita la geamul mat, ci la navă, poate că mai sesiza totuşi masa de oameni care jubilau şi făceau semne.

Dar nu s-a uitat. A apăsat pe butonul „Salvo". Şi, după cîteva secunde, acelaşi lucru l-au făcut Mark Hamilton, Ronnie Proctor, Dave Morgan şi Eric Coles, Mike Luck, Larry Saunders şi I.A. Smith. Apoi, şi-au înălţat din nou aparatele şi au plecat, trecînd peste „Cap Arcona".

Deasupra lor zbura Don Saunders. El a putut urmări traiectoriile rachetelor: „64 rachete au zburat direct spre navă. Una singură a nimerit în apă. Celelalte 63 s-au prăvălit în plină navă. Părea că a explodat un enorm glob de foc". ■

În româneşte de
Emeric DEUTSCH

---

[1] Descrierea amănunţită în cartea lui Günther Schwarberg: *Der S.S.-Arzt und die Kinder*.

[2] Aproximativ 3 000 metri (1 picior = 12 toli = 30,48 centimetri).

1943

AMINTIRILE UNUI DIPLOMAT

(Urmare din p. 48)

și sînge rece consimțind să ne întîlnim în fatidica seară de 5 august 1943, în casa lui Castronuovo, cu alte cuvinte „pe teritoriul" inamic. I-am relatat lui Watkinson conținutul misiunii mele. I-am expus pe larg situația Italiei și proiectele noastre, am insistat, conform directivelor primite de la Roma, asupra necesității de debarcare a trupelor aliate în Italia, cît mai la nord posibil, ca să poată „sorbi" — după cum se exprimase mareșalul Badoglio — trupele germane, prin acțiuni de diversiune; am adăugat că, pentru a menține frontul intern, era necesar să se diminueze intensitatea bombardamentelor. Watkinson a înregistrat cu maximă atenție observațiile mele, realizînd și el, cu teamă, că se implicase pe neașteptate într-o acțiune istorică. Mi-a promis că va telegrafia imediat la Londra.

Au urmat zile chinuitoare. În calitatea mea de consul general, am luat contact cu autoritățile spaniole[1] și, ceea ce a fost și mai dificil, cu consulul general al Germaniei. Nemții m-au primit cu o cordialitate care m-a pus și mai tare în încurcătură. Mă copleșeau cu invitațiile și amabilitățile, la care trebuia să răspund.

În cele din urmă, vineri 13 august, am fost convocat, prin semnalele convenite, de domnul Gascoigne, la ora 10 seara, pe plaja din Tanger. Despre aceasta am povestit pe larg într-o carte publicată sub titlul *Misiune secretă*, în 1947. Pentru aceasta voi evoca aici memoria lui Winston Churchill, care, în volumul V al lucrării sale *The Second World War*, povestește că știrea misiunii mele l-a surprins în drum spre Quebec, unde urma să aibă loc conferința interaliată[2]. Pe foaia pe care se afla știrea notase „să nu pierdem autobuzul". I-a dat instrucțiuni ministrului de externe [Anthony] Eden să facă să-mi parvină mesajul următor, care mi-a fost înmînat de Gascoigne în noaptea de 13 august, într-un colț de pe plaja din Tanger:

„Mesajul care urmează vine din partea guvernelor britanic și al Statelor Unite.

«Este necesar ca mareșalul Badoglio să înțeleagă faptul că noi nu putem negocia, ci cerem o capitulare fără condiții. Aceasta înseamnă că guvernul italian trebuie să se pună la dispoziția celor două guverne aliate, care îi vor face cunoscuți termenii capitulării. Acești termeni conțineau condiții onorabile. Atrageți atenția domnului Berio asupra faptului că cei din conducerea ambelor guverne și-au manifestat deja dorința ca Italia să ocupe un loc respectabil în noua Europă, de îndată ce conflictul va fi încheiat»".

Am comunicat la Roma acest mesaj în limbajul cifrat, pe care-l stabilisem înainte de a părăsi Roma, cu colegii de la minister. Am așteptat în zadar un răspuns. Între timp, Gascoigne a primit textul condițiilor armistițiului, care mi-a fost încredințat ulterior pentru a-l trimite la Roma.

La Tanger totul se sfîrșise. ■

În românește de
Beatrice KISELEFF

[1] Între 1940 și 1945, Tangerul a fost administrat de Spania.

[2] Este vorba despre conferința anglo-americană „Quadrant" (17-24 august 1943).

Înflăcăratul republican roman Marcus Porcius Cato cel Tînăr (95-46 î.e.n.), partizan al lui Cicero și dușman înverșunat al lui Cezar, îi aducea acestuia din urmă cele mai teribile și uneori fanteziste învinuiri și acuzații. Bețiv însă nu l-a putut face, întrucît Cezar era recunoscut ca un antialcoolic. Asta nu l-a împiedicat pe Cato să facă din acest merit o acuzație:

— Dintre toți, spunea el, numai Cezar, treaz fiind, a căutat să înăbușe republica!

●

Contele de Mirabeau, fratele celebrului orator din timpul Marii revoluții franceze din 1789-1794, și-a chemat valetul într-o dimineață și i-a spus:

— Îmi ești fidel, ești sîrguincios, sînt pe deplin mulțumit de serviciile tale, dar cu toate astea trebuie să te concediez...

— Dar atunci, a întrebat mirat valetul, care este totuși motivul?

— Ai încălcat înțelegerea noastră: te îmbeți exact în aceleași zile în care sînt și eu beat.

— Dar nu e vina mea, dumneavoastră vă îmbătați în fiecare zi...

●

La un banchet, marele scriitor american Ernest Hemingway (1898-1961) stătea lîngă un individ care îl sîcîia tot timpul cu întrebări.

— Spuneți-mi — a întrebat acesta la un moment dat — care este, după părerea dumneavoastră, cea mai bună metodă de a scrie?

— Firește, de la stînga la dreapta, a răspuns plictisit scriitorul.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT!

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

MAGAZIN ISTORIC LA TIMIȘOARA

Am scris și cu alte prilejuri despre statornicii prieteni pe ca e revista noastră îi are în întreprinderi, instituții, facultăți și școli din Timișoara. Iată acum o altă semnificativă mărturie a prețuirii de care Magazin istoric se bucură în rîndul oamenilor muncii din cadrul ÎNTREPRINDERII MECANICE TIMIȘOARA. Astfel, din partea colectivului de muncitori ai secției „Scule, Prototipuri, Autoutilări" a amintitei întreprinderi am primit următoarea scrisoare: Oamenii muncii din secția noastră, tineretul din cele patru organizații U.T.C. își exprimă în mod deosebit interesul și mulțumirile pentru articolele apărute în Magazin istoric, revistă al cărei abonați sîntem, atît în colectiv, cît și individual. Iubind și prețuind istoria patriei, ne exprimăm dragostea și atașamentul față de trecutul țării și poporului român, față de Partidul Comunist Român, față de secretarul său general.

Uteciștii din secția noastră, participînd și la concursul Magazin istoric organizat în vara anului 1987, au avut prilejul să-și îmbogățească cunoștințele lor de istorie, să aprofundeze articolele apărute în paginile revistei.

Semnează: T. Șerban, secretarul comitetului P.C.R. al secției, Gh. Matei, secretarul comitetului U.T.C. și M. Cojocar, un prieten statornic al revistei, care se ocupă de popularizarea ei în cadrul colegilor săi din secție.

Și, tot din Timișoara, din cadrul SECȚIEI 14 A REGIONALEI C.F. TIMIȘOARA, am primit, printr-o scrisoare semnată de șeful Secției L4, ing. Traian Badea, vești despre preocuparea cititorilor de a-și reînnoi abonamentele pe trimestrul II 1988.

Le mulțumim pentru cele scrise și, la rîndul nostru, le adresăm călduroase urări de noi succese în activitatea lor prietenilor noștri timișoreni.

FOTOGRAF

IULIAN N. VOICU, bibliotecar, la Biblioteca Academiei R.S. România, din București, ne comunică cîteva date biografice ale fotografului Stelian Petrescu, din ale cărui fotografii executate la începutul veacului nostru am reprodus cîteva în nr. 4 și 5/1988 ale revistei.

Pasiunea pentru fotografie a lui Stelian Petrescu (fratele pictorului Costin Petrescu) s-a manifestat încă de pe băncile școlii. Elev fiind, la sfîrșitul secolului trecut colabora la Revista științifică ilustrată, unde a publicat o serie de articole sub titlul Fotografia. Din 1891 se află o fotografie pe care a realizat-o în fața Liceului Sf. Sava, unde a surprins pe peliculă un grup de elevi.

În 1905, după obținerea diplomei de inginer și a specializării în Germania, a fost numit șef de atelier la Școala de meserii apoi, din 1911, a ținut cursuri de fizică, mecanică și tehnologie la aceeași școală, fiind, totodată, inginer la Biroul tehnic de recepțiune, aprovizionare și decomptarea materialelor din cadrul Căilor Ferate Române.

Tot în acel an a tipărit albumul Odoarele de la Neamțu și Secu. În 1915 a publicat la München, în ediție bibliofilă, Ghidul original al Căilor Ferate Române și Căilor de Navigație, cu „16 gravuri în cupru, 340 autotipii și două hărți aeriene".

A străbătut drumurile țării, realizînd un material fotografic de o deosebită valoare artistică și documentară.

În 1908 a publicat, de asemenea, traducerea romanului Dama cu camelii de Al. Dumas-fiul (retipărită în 1916 și 1924).

COLECȚII COMPLETE

Sînt un cititor consecvent al revistei Magazin istoric, încă de la apariția sa și, ca urmare, posed întreaga colecție, nelipsindu-mi nici un număr.

Rîndurile de mai sus ne-au fost trimise de cititorul CONSTANTIN LUPȘA, din Buzău. Dar numeroși alți cititori ne-au scris și ne scriu despre interesul cu care citesc revista și despre preocuparea lor de a avea colecția ei completă.

Astfel, subinginerul GRIGORE DUMITRU, de la IMUA București, ne scrie că a predat ștafeta îngrijirii și completării colecției Magazin istoric fiului său Florin Grigore, elev la Școala generală nr. 80. ION ZAMFIRESCU, pensionar, fost inspector șef la Filiala Băncii de investiții Hunedoara, ne mărturisește că este un statornic participant la concursuri, colecția completă ajutîndu-l în aflarea răspunsurilor la întrebări. Din Rîmnicu Sărat, inginerul AUREL SULTAN, de la Întreprinderea de garnituri de frînă și etanșare, ne informează că citește revista încă de la primul ei număr, din aprilie 1967 și mulțumește pentru tot ce am citit în paginile ei, pentru îmbogățirea continuă a cunoștințelor noastre de istorie. Dar iată și alte spicuiri din scrisorile sosite în redacție: ION CHIRILIUC, asistent medical principal, din București: Întreaga colecție a revistei, legată frumos, pe ani, ocupă un loc special în biblioteca familiei noastre. MAURA LIVEZEANU, din Slănic-Prahova: În fiecare număr al revistei, ne oferiți noi și noi pagini din trecutul îndelungat al viteazului nostru popor.

Ne-au mai scris, de asemenea, despre colecțiile lor complete din Magazin istoric, despre statornicia cu care citesc revista încă de la primul ei număr și cititorii SEVASTIAN SILVIAN, din Brăila; NICULAE DUMITRESCU din Lugoj; RODICA CEAUȘU, din com. Bilteni, jud. Gorj; IOAN S. MUREȘAN, din Codlea; ELENA STELIANA TĂGORFAN, din București; DUMITRU MUȘAT, din București; GABRIEL GAVRILUȚĂ, din Mărășești; ION AGAPIE, din Iași; GEORGICA MUȘAT din Fetești; CEZAR VASILESCU, din Brașov.

Tuturor le mulțumim, felicitîndu-i călduros pentru colecțiile lor complete Magazin istoric.

LOCALITĂȚI

Întrucît numele a două localități amintite în articole publicate în nr. 10/1987 au apărut altfel decît sînt ele în realitate, cititorii noștri VASILE SÂMBOTELCAN, din com. Bălcaciu, jud. Alba și VASILE GHIBILIC, din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, ne trimit cuvenitele rectificări.

Deci nu Ormeniș, ci Urmeniș (p. 5) și, respectiv, nu Pîngărați, ci Pîrgărești (p. 11).

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

OVIDIU EFTIMIE, com. Blejoi, nr. 637, jud. Prahova, solicită: nr. 1/1967; 9/1975.

VASILE REICH, str. Dîmbului, nr. 2, Oradea, solicită: nr. 2,7/1979; 12/1980; oferă: nr. 8/1976; 12/1977; 3/1978; 5/1979; 2/1980; 2/1982.

PILDNER JOZSEF, aleea Trandafirilor, nr. 4, bl. A4, sc. A, et. I, ap. 7, Tîrgoviște, solicită: nr. 1-4/1967; 12/1970; 4, 11, 12/1971; 2, 5/1972; 7, 9/1973; 8/1980; 11/1983; 9/1985; oferă colecția completă 1975-1979, 1985-1987.

GRIGORE NECHITOAEA, str. Smirodova, bl. 25, sc. C, et. I, ap. 45, Roman, solicită: 4/1967; oferă: nr. 2/1987.

VASILE SÎMBOTELCAN, com. Bălcaciu, jud. Alba, solicită: nr. 1, 4/1967; oferă: nr. 7/1967; 1, 6/1970; 1, 10, 11/1971.

PĂTRU STUPARUȘ, str. Mistrețului, nr. 4, Iași, solicită colecția 1984-1987.

STĂNESCU TEODORA, Șos. Giurgiului, nr. 107, bl. G, ap. 29, oferă colecția 1967-1976; telefon 29.30.01.

CONTENTS (Romanian History) **Ilie Ceaușescu** The 1848 Revolution and Its Historical Significance (II) ● **C. Antip** Revolutionary Press ● **M. Anghelescu** Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) ● **Th. C. Văcărescu** Recollections from the Time of Alexandru Ioan Cuza (III) ● **Gh. Surpat** June 11, 1948. The Nationalization ● **O. Lustig** The Hitlerite „Endlösung" Could not Be Applied in Romania ● **D. Hîncu** 1888-1912. Three German Diplomats in Romania ● In Bucharest, 50 Years Ago ● **V. Smărăndescu** The Littoral — A Century of Tourist History (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **Ilie Ceaușescu** La Révolution de 1848 et sa signification historique (II) ● **C. Antip** La Presse de la révolution ● **M. Anghelescu** Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) ● **Th.C. Văcărescu** Souvenirs du temps d'Alexandru Ioan Cuza (III) ● **Gh. Surpat** Le 11 juin 1948. La nationalisation ● **O. Lustig** En Roumanie „la solution finale" hitlériste n'a pas pu être appliquée ● **D. Hîncu** 1888-1912. Trois diplomates allemands en Roumanie ● A Bucarest, il y a 50 ans ● **V. Smărăndescu** Le Littoral — un siècle d'histoire touristique (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Илие Чаушеску** Революция 1848 года и ее историческое значение (II) ● **К. Антип** Революционная печать ● **М. Анделеску** Ион Хелиаде Рэдулеску (1802-1872) ● **Т.К. Вэкэреску** Воспоминания времен Александра Иоана Кузы (III)) ● **Г. Сурпат** 11 июня 1948 г. Национализация ● **О. Люстиг** В Румынии гитлеровское „окончательное решение" не могло быть применено ● **Д. Хынку** 1888-1912. Три германских дипломата в Румынии ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● **В. Смэрэндеску** Морское побережье — столетие истории туризма (II)

INHALT (Rumänische Geschichte) **Ilie Ceaușescu** Die Revolution von 1848 und ihre geschichtliche Bedeutung (II) ● **C. Antip** Die revolutionäre Presse ● **M. Anghelescu** Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) ● **Th.C. Văcărescu** Erinnerungen aus der Zeit von Alexandru Ioan Cuza (III) ● **Gh. Surpat** Der 11. Juni des Jahres 1948. Die Nationalisierung ● **O. Lustig** In Rumänien konnte die hitleristische „Endlösung" nicht angewandt werden ● **D. Hîncu** 1888-1912. Drei deutsche Diplomaten in Rumänien ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● **V. Smărăndescu** Die Schwarzmeerküste — ein Jahrhundert Geschichte des Tourismus (II)

SUMARIO (Historia rumana) **Ilie Ceaușescu** La revolución de 1848 y su significado histórico (II) ● **C. Antip** La Prensa revolucionaria ● **M. Anghelescu** Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) ● **Th.C. Văcărescu** Recuerdos de la epoca de Alexandru Ioan Cuza (III) ● **Gh. Surpat** El 11 de Junio de 1948. La nacionalización ● **O. Lustig** En Rumania, „la solución final" hitleriana no ha podido ser aplicada ● **D. Hîncu** 1888-1912. Tres diplomáticos alemanes en Rumania ● En Bucarest, hace 50 años ● **V. Smărăndescu** El litoral — un siglo de historia turística (II)

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150.200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

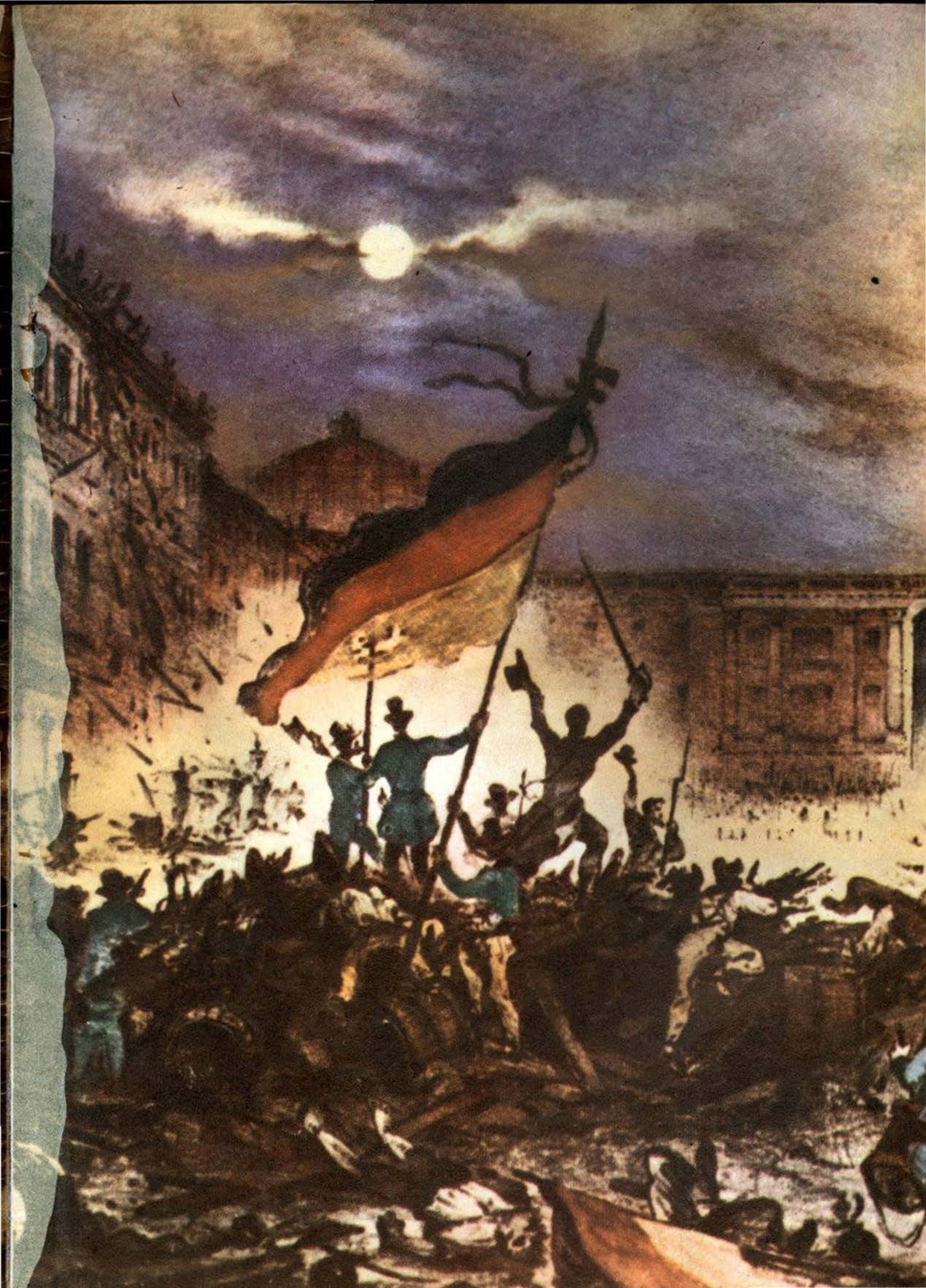

magazin istoric